

PORTRETY BOTANIKÓW POLSKICH • PORTRAITS OF POLISH BOTANISTS

Jadwiga DYAKOWSKA (1905–1992), paleobotanik, palinolog, historyk botaniki, popularyzatorka idei ochrony przyrody, organizatorka największej w kraju biblioteki botanicznej; członek wielu towarzystw naukowych, wieloletni działacz Ligi Ochrony Przyrody i Polskiego Związku Kynologicznego.

Opracowała: Lucyna MUSIAŁ

Stefan BIAŁOBOK (1909–1992) – botanik, dendrolog, profesor Wyższej Szkoły Rolniczej w Poznaniu, długoletni dyrektor Instytutu Dendrologii PAN w Kórniku, członek rzeczywisty PAN, członek honorowy Polskiego Towarzystwa Botanicznego.

Opracowała: Stefania LOSTER

ROZSTANIA • OBITUARIES

ŻYCIE, PRACA I TWÓRCZOŚĆ PROFESORA
RYSZARDA BOHRA (1926–1987)Life, work and output of Professor Ryszard
Bohr (1926–1987)

Ryc. 1. Profesor Ryszard Bohr. Fot. Alina Dauksza-Wiśniewska

W grudniu ubiegłego roku minęło 6 lat od śmierci Profesora Ryszarda Bohra, która wyrwała go spośród grona rodziny, przyjaciół, współpracowników i wychowanków, przerywając równocześnie Jego twórczą pracę i pasję życia.

Ryszard Bohr urodził się 15 stycznia 1926 roku w Kołomyji w rodzinie wojskowej jako najmłodszy syn z czworga dzieci. Ojciec Franciszek pełnił wówczas funkcję pod oficera w kwaterymistrzostwie miejscowego pułku.

W Kołomyji ukończył szkołę podstawową i rozpoczął naukę w gimnazjum. Od 1939 do 1941 uczęszczał do radzieckiej szkoły średniej. W wieku 15 lat, w czasie okupacji niemieckiej, rozpoczął pracę zarobkową jako robotnik na kolei, potem w firmie handlowej.

Najstarszy Jego brat – ppor. Stanisław – zginął bez wieści w kampanii jesiennej 1939 roku, na froncie

pod Lwowem. Nadaremnie szukał Profesor do końca swego życia śladów po zaginionym bracie.

Po wyzwoleniu Kołomyji, w marcu 1944, wstąpił do formującej się wówczas I Armii Wojska Polskiego, gdzie pełnił służbę w Batalionie Miotaczy Ognia w stopniu chorążego. Od lipca 1944 szedł z armią w kierunku Pomorza, a od lutego 1945 brał udział w walkach o przełamanie Wału Pomorskiego, docierając do Kołobrzegu, gdzie został ranny. Za udział w walkach na froncie został odznaczony srebrnym medalem „Zasłużonym na Polu Chwały” i innymi.

W kwietniu 1946 zdemobilizowany z wojska, w randze podporucznika, przyjechał do Torunia, zamieszkując z repatriowaną tu z Kołomyji rodziną.

W Toruniu w roku 1947, po ukończeniu szkoły średniej w Liceum dla Pracujących, zapisał się na Wydział Matematyczno-Przyrodniczy Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, pracując równocześnie jako sprzedawca w handlu, a od II roku studiów jako nauczyciel biologii w żeńskiej szkole średniej w Bydgoszczy. Przygotowywał się już wówczas do zawodu nauczyciela, wśród grona oczarowanych Jego osobowością uczennic, spośród których wiele ukończyło studia biologiczne na Uniwersytecie Toruńskim. Jedną z nich – Krystyna z Mitkiewiczów – została w kilka lat później wierną towarzyszką jego dalszego życia i matką dwóch synów.

Ryszarda poznaliśmy i zarazem „odkryliśmy” jego zainteresowania botaniką w 1950 na wycieczce Oddziału Toruńskiego Polskiego Towarzystwa Przyrodniczego im. Kopernika do parowu leśnego w Bierzgłowie. Zapamiętałam go, jak ubrany w wojskową kurtkę i furażerkę, uzbrojony w ramki do suszenia roślin, ręczną łupę i niemiecki klucz do roślin Szmeila, oznaczał zebrane rośliny. Po rozmowie z profesorem Walasem, Ryszard był już od kilku tygodni wśród nas, w Katedrze Systematyki i Geografii Roślin, w charakterze zastępcy asystenta.

Ryszard ukończył studia w 1952 i po zaangażowaniu go na Uniwersytecie M. Kopernika w charakterze asystenta przeszedł w uczelni w latach 1952–1987 przez wszystkie szczeble swojej naukowej i dydaktycznej kariery.

W związku ze zmianą w połowie lat 50-tych przedmiotu dotychczasowych zainteresowań, z fitosocjologii roślin naczyniowych na zbiorowiska glonów, po odbyciu stażu w pracowni algologicznej PAN w Krakowie, przeszedł na własną prośbę do Katedry Ochrony Przyrody i Ekologii kierowanej przez profesora J. Mikulskiego aby włączyć się do prac zespołu hydrobiologicznego. To jego postanowienie nie zmąciło serdecznej przyjaźni jaką łączyła go z profe-

Ryc. 2. Profesor Ryszard Bohr (od prawej) ze współpracownikami algologami dr Martą Łuścińską oraz mgr Mirosławem Sokółem.

sorem Walasem, który nadal interesował się rozwojem naukowym swego wychowanka i był promotorem Jego pracy w zakresie ekologii i fitosocjologii glonów perifitonowych.

Po uzyskaniu stopnia doktora habilitowanego przyjął go z radością w macierzystym zakładzie w charakterze docenta. Profesor Walas przewidując na kilka lat przed emeryturą swój powrót do rodzinnego Krakowa, do pracy na Uniwersytecie Jagiellońskim, widział Ryszarda jako swego następcę.

Po powstaniu Instytutu Biologii Katedra Systematyki i Geografii Roślin i Zakład Ochrony Przyrody zostały połączone w Zakład Taksonomii, Ekologii Roślin i Ochrony Przyrody, którego kierownikiem pozostawał profesor Bohr już do końca dni swojego życia.

Pierwsze kroki w pracy naukowej Profesora miały charakter poszukiwań i rozwoju zainteresowań florystyką, ekologią i fitosocjologią roślin. W ramach prac zespołowych nad rezerwatem cisów w Wierchlesie prowadził pomiary transpiracji roślin. Pierwsza jednak publikacja dotyczyła wpływu zadrzewień śródpolnych i śródłąkowych na mikroklimat otoczenia. Kolejne prace świadczą o wzrastającym zainteresowaniu algologią, szczególnie składem gatunkowym fitoplanktonu i perifitonu jezior Polski Północnej. Wkrótce już staje się autorytetem w tej dziedzinie. Dotyczy to szczególnie zbiorowisk perifitonowych w jeziorach, w opracowaniu metodyki badawczej i podstaw syntaksonomii. Oprócz tych zainteresowań, w okresie pełnej dojrzałości i samodzielności naukowej,

pojawiły się aspekty teoretyczne i filozoficzne ekologii, zwłaszcza budowa systemowa przyrody, produktywność ekosystemów wodnych oraz energetyka biocenoz. W tej dziedzinie opublikował liczne artykuły i prace, oraz propozycje modeli funkcjonowania przyrody. Pod jego kierunkiem zespół młodych ekologów w Toruniu opracował pierwszą w kraju i rzadko podejmowaną za granicą „*Próbie bilansu energetycznego na obszarze dorzecza Drwicy w granicach województwa toruńskiego*” (1979). Praca ta stanowiła podstawę do ekonomicznej oceny zasobów naturalnych regionu i ich racjonalnego użytkowania zabezpieczającego ciągłość produktywności ekosystemów.

Profesor Bohr brał czynny udział w organizacji badań i w życiu naukowym zarówno w kraju jak i za granicą. Przez ponad 10 lat kierował kilkudziesięcioosobowym zespołem badawczym w ramach resortowego programu R-III-15 (1976–1980) oraz podprogramem Centralnego Programu Badań Podstawowych w zakresie przyrodniczych podstaw ochrony i kształtowania środowiska (1985–1987). Osiągnięcia naukowe w ramach rozwijania tych problemów i wyszkolenie kadry ekologów na UMK oraz w innych środowiskach naukowych w kraju, było w dużym stopniu zasługą Profesora. Koncepty teoretyczne i wyniki badań wielokrotnie przedstawiał na zjazdach naukowych, seminariach i wykładach prowadzonych przez niego na Uniwersytecie w Szwecji, we Włoszech, Czechosłowacji, Niemczech, Stanach Zjednoczonych i Japonii. Liczne wyjazdy zagraniczne umożliwiły nawiązanie kontaktów i współpracę z Uniwersytetem w Lund i włączeniem do współpracy światowej sławy paleobotanika profesora Berglunda i jego współpracowników.

Profesor nie ograniczał swej działalności wyłącznie na polu nauki. Był również wspianym wychowawcą młodej kadry naukowej i licznej grupy młodzieży akademickiej. Wypromował 6 doktorów oraz blisko 100 magistrantów. Cieszył się dużą popularnością wśród młodzieży, ofiarując Mu tytuł najlepszego pedagoga w Instytucie Biologii UMK.

Profesor prowadził kursowe wykłady z systematyki roślin oraz monograficzne z zakresu bioenergetyki ekosystemów i krajobrazu, prowadził również seminaria i zajęcia terenowe.

Położył duże zasługi w organizowaniu nauki i dydaktyki na Uniwersytecie Toruńskim. Był dziekanem Wydziału BiNoZ, prorektorem w dwu kolejnych kadencjach (1972–1978), oraz rektorem (1978–1981). Nie wymawiał się też od pracy redakcyjnej w *Archiv für Hydrobiologie – Algological Studies i Fragmenta*

Ryc. 3. Na wycieczce florystycznej ze studentami

Floristica et Geobotanica. Przewodził też Komisji Wydawniczej UMK.

Sporo czasu poświęcał sprawom ochrony przyrody, był wieloletnim Przewodniczącym Wojewódzkiego Komitetu Ochrony Przyrody w Bydgoszczy, później w Toruniu. Był także prezesem i członkiem Zarządu Wojewódzkiego Ligi Ochrony Przyrody pełniąc również funkcję w Zarządzie Głównym. Działał w Akademickim Zrzeszeniu Sportowym. W latach 1969–1974 był radnym WRN w Bydgoszczy, a w latach 1980–1985 posłem VIII kadencji Sejmu PRL.

Za swą czynną postawę w życiu naukowym, dydaktycznym i społecznym był wielokrotnie nagradzany przez najwyższe władze państwowe, władze uczelni oraz organizacji społecznych.

Jego bogaty życiorys kształtował się w dużym stopniu pod wpływem przeżyć w okresie wojny, w którym zbyt wczesne zetknięcie się zarówno z brutalnością jak i urokiem życia pozwoliło na szukanie dróg kompromisu i pojednania zarówno we własnych jak i

społecznych dążeniach. Jego wrodzony optymizm, humor, uśmiech – pozwoliły mu na pokonywanie napotkanych trudności i rozterek. Dzielił się z nami nie tylko sukcesami ale również i niepowodzeniami. We wszystkich wątkach swego życia cechowała Go tolerancja i przychylny stosunek do ludzi. Sam we własnej duszy szukał rozsądnych dróg wyjścia ze spornych myśli, poglądów i zmagających z trudną powojenną rzeczywistością. Taki też model postępowania chciał wpoić w otaczającym go środowisku uniwersyteckim i społecznym.

Umarł 19 grudnia 1987 roku; pochowany został na cmentarzu św. Jerzego w Toruniu.

W dniu 15 marca 1988 roku członkowie Toruńskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Botanicznego i Polskiego Towarzystwa Przyrodników im. Kopernika oraz liczne rzesze młodzieży, przyjaciół i członków rodziny uczciły pamięć Profesora na uroczystym posiedzeniu. Wygłoszono okolicznościowe przemówienia, zaprezentowano Jego dorobek naukowy i publicystyczny, pokazano fotografie i pamiątki.

Jadwiga WILKOŃ-MICHALSKA, Marta LUŚCIŃSKA

LISTA PUBLIKACJI PROFESORA RYSZARDA BOHRA (1926–1987)

ARTYKUŁY I ROZPRAWY

- [1] HOHENDORF E., BOHR R., 1956. Wstępne badania nad wpływem zadrzewień nad rowami melioracyjnymi w terenie falistym na niektóre elementy mikroklimatyczne w Wałczu. *Roczniki Nauk Rolniczych*, Ser.F. T. I, 71: 487–500.
- [2] BOHR R. 1960. Nowe stanowisko *Aphanizomenon elenkinii* Kisel. *Acta Hydrobiol.* 2(1): 63–65.
- [3] BOHR R., GIZIŃSKI A., 1960. Wstępne studia nad niektórymi elementami flory i fauny Brdy oraz jeziora Stoczek jako terenu przyszłego zbiornika zaporowego pod Koronowem. *Przyroda Polski Zachodniej* 4(3/4): 47–67.
- [4] WILKOŃ-MICHALSKA J., BOHR R., 1960. Stanowisko lnu trwałego (*Linum perenne* L.) w Foluszu koło Szubina. *Fragm. Flor. et Geobot.* 4(3): 239–243.
- [5] BOHR R. 1962. Socjologiczne badania peryfitonu roślinnego w jeziorze Mamry. *Stud. Sci. Torunensis. Sectio D (Botanica)* 5, 6(1–3): 1–44.
- [6] BOHR R., IDŹKOWSKI W., 1963. Proste modele fizyczne obrazujące dynamikę przepływu materii i energii w ekosystemie. *Ekol. Pol.* 9(4): 307–312.
- [7] BOHR R. 1965. Szkic florystyczno-fitosocjologiczny południowej części jeziora Jeziorak. *Zesz. Nauk. UMK, Nauki mat.-przyr.* 13, *Prace Stacji Limnol.* 1: 3–19
- [8] BOHR R. 1965. Plankton roślinny jeziora Kortowskiego w latach 1952–1953. *Zesz. Nauk. WSR- Olsztyn* 19(389): 113–119.

- [9] 1966. Fitoplankton zbiornika zaporowego pod Koronowem w pierwszym roku spiętrzenia wód. *Zesz. Nauk. UMK. Nauki mat.-przyr.* 2(15), *Biol.* 9: 109–116.
- [10] BOHR R. 1967. Zbiorowiska glonów peryfitonowych jezior Polski Północnej. *Zesz. Nauk. UMK. Nauki mat.-przyr.* 17, *Biol.* 10: 33–100
- [11] BOHR R., ZAWIŚLAK W., 1967. Production of periphyton in the Jeziorak lake. *Zesz. Nauk. UMK, Prace Stacji Limnol.* 3: 3–10.
- [12] BOHR R. 1968. Nowe stanowisko *Volvox cf. tertius* Meyer w zbiorniku zaporowym pod Koronowem. *Materiały zjazdowe VIII Zjazdu PTH w Świnoujściu.*
- [13] BOHR R. 1968. The first lacustrine locality of *Hildenbrandtia rivularis* (Liemb.) J. Ag. in Poland found in Jeziorak lake. *Zesz. Nauk. UMK. Nauki Mat.-Przyr.* 20, *Prace Stacji Limnol.* 4: 27–30
- [14] BOHR R. 1969. Cryophil algae in the Witaszewskie lake. *Zesz. Nauk. UMK, Nauki Mat.-Przyr.* 25, *Prace Stacji Limnol.* 5: 49–51.
- [15] BOHR R. 1971. Nannoplankton of the lake Jasne. *Zesz. Nauk. UMK, Nauki mat.-przyr.* 27, *Prace Stacji Limnol.* 6: 51–57.
- [16] BOHR R., SOKÓŁ M., 1972. The fossil diatom flora from the sediments of the Hel Peninsula. *INQUA, Subcommission on Shore lines of Northwestern Europa. 1 Internat. Conference in Poland. Guidebook of the excursions:* 20–23.
- [17] BOHR R. 1973. Phytosociology of periphyton. *Pol. Arch. Hydrobiol.* 20(1): 185–188.
- [18] BOHR R., REJEWSKI M., 1973. *Scolochloa festuacea* (Willd.) Lk. in lake Jeziorak (Poland). *Pol. Arch. Hydrobiol.* 20(1): 189–193.
- [19] BOHR R., HAKANSSON H., 1973. Ultrastruktura skorupki kilku gatunków okrzemek. *Wszelchświat* 6: 146–147.
- [20] BOHR R., BOGACZEWICZ B., 1974. Plankton roślinny jezior szczyżeńskich w latach 1969–1970. *Zesz. Nauk. ART w Olsztynie*, 3: 55–68.
- [21] BOHR R. 1974. Szwedzkie metody oczyszczania jezior. *Aura* 10(22): 27–28
- [22] BOHR R., LUŚCIŃSKA M., 1975. The primary production of the periphyton association *Oedogonio-Epithemium litoralae*. *Ver. Internat. Verein. Limnol.*, 19(2): 1309–1312.
- [23] MIKULSKI J., ADAMCZAK B., BITTEL L., BOHR R., BRONISZ D., DONDESKI W., GZIŃSKI A., LUŚCIŃSKA M., REJEWSKI M., STRZELCZYK E., WOLNOMIEJSKI N., ZAWIŚLAK W., ŻYTKOWICZ R., 1975. Basic regularities of productive processes in the Ilawa lakes and in the Gopło lake from the point of view of utility values of the water. *Pol. Arch. Hydrobiol.* 22(2): 101–122.
- [24] BOHR R. 1975. Integrować, ale jak? *Aura* 8(32)
- [25] BOHR R. 1976. Noogeneza – rozumne działanie w przyrodzie. *Aura* 9: 32–33.
- [26] BOHR R. 1976. Primary production of nannoplankton in Jasne lake. *AUNC Limnol. Pap.* 38(9): 39–44.
- [27] BOHR R. 1978. Czy i jak „mierzyć” stany rozwojowe biosfery? *Aura* 11.
- [28] BOHR R. 1978. Czy tworzyć ponadosobnicze systemy ekologiczne? *Wiad. Ekol.*, 24(3): 265–267.
- [29] BOHR R. 1978. Model of functioning of biological system. *Verh. Inter. Verein. Limnol.* 20: 123–126.
- [30] BOHR R., MIOTK G., 1979. The primary production of periphytonic algae in the south part of the Jeziorak lake. *AUNC, Limnol. Pap.* 47, 11: 11–17.
- [31] BARCIKOWSKI A., BOHR R., BUDZYŃSKI O., NIENARTOWICZ A., 1979. Próba bilansu energetycznego dorzecza rzeki Drwęcy w granicach województwa toruńskiego. *Materiały konferencji naukowej „Elementy ochrony i kształtowania środowiska dorzecza rzeki Drwęcy”.* Urząd Woj. w Toruniu: 1–10
- [32] BOHR R. 1980. Język matematyczny, narzędzie czy aparat matematyczny? *Wiad. Ekol.* 26(3): 290–292.
- [33] BOHR R. 1981. Do climax algal systems exist? *Ver. Internat. Verein. Limnol.* 21: 1481–1483.
- [34] BOHR R., BILEŃKA B., 1982. Conditions of endurance of subfossil diatoms in superficial bottom deposits of the gulf of Gdańsk. *Baltica* 7: 51–55.
- [35] BOHR R., LUŚCIŃSKA M., OLEKOWICZ A. S., 1983. Phytosociological associations of algal periphyton. *Wetzel R. G. (ed.), Periphyton of freshwater ecosystem*, Haga. W. Junk Publishers: 23–30.
- [36] BOHR R., 1992. Some ecological processes of the biological systems in North Poland. Introduction. Ed. by: Ryszard BOHR, Andrzej Nienartowicz and Jadwiga Wilkoń-Michalska. *Nicholas Copernicus University*

SKRYPT

- [37] 1984. Zarys filogenezy i taksonomii roślin plechoowych. Skrypty i teksty pomocnicze UMK, Toruń. 102 pp.

PRACE POPULARNONAUKOWE, RECENZJE I INNE

- [38] BOHR R. 1974. Przyroda i środowisko. *Fakty* 30.
- [39] BOHR R., BOIŃSKI M., 1975. Rola nauki w kształtowaniu środowiska naturalnego i kulturowego. *Sesja Naukowa Towarzystwa Naukowego w Toruniu.*
- [40] GLIWICZ Z. M., BOHR R., 1975. Limnologorum Conventus XIX Winnipeg, Kanada, 22–29. VIII. 1974. *Wiad. Ekol.* 21(2): 167–172.
- [41] 1976. Miejsce i rola pracy magisterskiej i dyplomowej w kształceniu nauczycieli. *IKNiBO*, s. 111.
- [42] BOHR R., BOIŃSKI M., 1976. Rola badań ekologicznych w zagospodarowaniu regionu. *Sesja Naukowa Towarzystwa Naukowego w Toruniu.*
- [43] BOHR R., KOWALCZEWSKI A., 1976. Wetzel R. G. 1975. *Limnology. Recenzja. Wiad. Ekol.* 22(3): 290–292.
- [44] BOHR R. 1977. Historia Stacji Ekologicznej w rezerwacie „Las Piwnicki” koło Torunia. *AUNC, Biologia* 19(39): 3–5.
- [45] BOHR R., GRINBERG M., 1977. Prace naukowo-badawcze źródłem dodatkowych korzyści szkoły wyższej. *Życie Szkoły Wyższej* 2: 13–19.
- [46] BOHR R. 1978. W sześćdziesiątą rocznicę odbudowania niepodległości Polski. *AUNC, Nauki Hum.-Spot., Historia* 14: 101.

- [47] BOHR R. 1978. Misje uniwersytetu. *Kierunki* 43(1166).
- [48] BOHR R. 1978. Uniwersytet – miejsce ludzi twórczych. *Głos Uczelni* 3: 3–9.
- [49] BOHR R. 1979. Introduction to biology. Colour Edition. John Murray, London. Recenzja. *Wszechświat* 4
- [50] BOHR R. 1979. Kilka słów o studiach biologicznych. *Życie Szkoły Wyższej*, 4: 27–29.
- [51] BOHR R. 1979. H. E. Street: Essays in plant taxonomy. Academic Press, London. Recenzja. *Wiad.Bot.* 23, 3: 230–231.
- [52] BOHR R. 1980. Peters S. Maitland: Biology of fresh waters. Glasgow – London. Recenzja. *Gospodarka Wodna* 8/9, s. 272.
- [53] BOHR R. 1980. 35-lecie Uniwersytetu Mikołaja Kopernika. *Głos Uczelni*. 12–13: 3–4.
- [54] BOHR R. 1981. Eric Duffey: The forest world. The ecology of the temperate Woodlands. Orbis Publ. London. Recenzja. *Wszechświat* 5. s. 128.
- [55] ANDRZEJEWSKI H., BOHR R., 1983. Inżynier Kazimierz Sulisław – ski (1893–1978). *Przyroda Polska* 8, s. 42.
- [56] 1985. Społeczna rola ekologii. *Sprawozdania Towarzystwa Naukowego w Toruniu* 39: 11–16
- [57] BOHR R. 1985. Ekologiczne podstawy kształtowania środowiska. *Towarzystwo Wolnej Wszechnicy Polski. Konferencja Nauk. „Człowiek a środowisko naturalne”*.
- [58] BOHR R. 1988. W 83 rocznicę urodzin prof. dr hab. Jana Walasa. *AUNC, Biologia* 29.

**PROF. ZWYCZ. DR HAB. IGNACY TADEUSZ
SULMA (1905–1993)**

Prof. dr hab. Tadeusz Sulma (1905–1993)

Dnia 4-go marca 1993 roku po krótkiej lecz ciężkiej chorobie zmarł Prof. dr hab. Ignacy Tadeusz Sulma – emerytowany, wieloletni kierownik Katedry i Zakładu Botaniki Farmaceutycznej Akademii Medycznej w Gdańsku.

Urodził się 16.08. 1905 roku w Niepołomicach pow. Bochnia. Ośmioletnie, klasyczne gimnazjum ukończył w Gorlicach w 1924 roku. W tym samym roku zapisuje się na Wydział Filozoficzny Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Będąc na III roku studiów zostaje asystentem w pracowni Instytutu Botaniki kierowanego przez Prof. Władysława Szafera. W 1929 roku oddaje do druku pracę doktorską z dziedziny fitosocjologii. W październiku 1930 roku uzyskuje stopień doktora filozofii w zakresie botaniki i geografii na Wydziale Filozoficznym UJ w Krakowie. W 1931 roku zostaje mianowany starszym asystentem w nowo utworzonej Katedrze Anatomii i Cytologii Roślin w U. J., której był współorganizatorem, wraz z jej kierownikiem Prof. dr hab. Kazimierzem Piechem. Na tym stanowisku pozostaje do wybuchu wojny.

W czasie okupacji (1.IV.1941–20.XII.1944) pracuje w Zakładzie Badawczym Lasów w Głównym Zarządzie, w Stacji Oceny Nasion, a następnie w dziale Socjologii Lasów, gdzie wraz z leśnikami prowadził prace badawcze nad zbiorowiskami leśnymi Puszczy Niepołomickiej. Ponadto od kwietnia 1942 roku do stycznia 1945 roku był współorganizatorem oraz wykładowcą biologii na kompletach tajnego nauczania. W styczniu 1945 roku po oswobodzeniu Krakowa zgłasza się do pracy na Uniwersytecie Jagiellońskim obejmując z powrotem stanowisko starszego asystenta w Katedrze Anatomii i Cytologii Roślin, którą ponownie organizuje po dewastacjach wojennych. W tym samym roku zostaje mianowany adiunktem tej Katedry, a w związku ze śmiercią jej kierownika Prof. dr hab. K. Piecha, pod patronatem Prof. dr hab. Władysława Szafera kieruje tą Katedrą, prowadząc wykłady i ćwiczenia z anatomii i cytologii roślin dla studentów I i II roku. W tym samym okresie prowadził wykłady z botaniki ogólnej dla studentów Instytutu Pedagogicznego w Katowicach.

W grudniu 1945 roku, w wyniku przewodu habilitacyjnego uzyskał tytuł doktora habilitowanego a następnie docenta, a od stycznia 1946 roku otrzymał stanowisko docenta i p.o. Kierownika Katedry Anatomii i Cytologii Roślin UJ.

Tego samego roku, na zaproszenie Rady Wydziału Chemii Politechniki Gdańskiej przenosi się do

Gdańska celem objęcia stanowiska Kierownika Katedry Botaniki Ogólnej w charakterze profesora kontraktowego.

W 1948 roku został mianowany profesorem zwyczajnym i etatowym kierownikiem tej Katedry na Politechnice, którą kieruje przez kolejnych 16 lat tj. do 1.02.1963 r. Z tego stanowiska zostaje na własną prośbę przeniesiony przez Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej na pełny etat profesora i kierownika Katedry Botaniki Farmaceutycznej Akademii Medycznej w Gdańsku.

W latach 1946 i następnych, Prof. T. Sulma był jedynym profesorem botaniki w Trójmieście. W 1946 roku, na prośbę ówczesnego pełnomocnika d.s. Akademii i jednocześnie jej Rektora, Pana Edwarda Grzegorzewskiego, Prof. T. Sulma został powołany na Przewodniczącego Komisji Organizacyjnej Wydziału Farmaceutycznego tej Uczelni, a następnie zostaje Dziekanem tegoż Wydziału. Funkcję Dziekana pełnił przez 10 kolejnych lat tj. od 1946–1956 roku.

W tym samym okresie tj. od jesieni 1946 r. zostaje powołany początkowo na kontraktowego profesora botaniki farmaceutycznej i kierownika organizowanej od podstaw Katedry Botaniki Farmaceutycznej, którą kierował do roku 1975 tj. do czasu przejścia na emeryturę. W roku 1970 został mianowany profesorem zwyczajnym.

Z jego też inicjatywy został powołany w 1947 Zakład Uprawy Roślin Leczniczych przy Katedrze Botaniki Farmaceutycznej oraz ogród doświadczalny roślin leczniczych, który po likwidacji Zakładu Uprawy Roślin Leczniczych przekształcony został w Ogród Botaniczny, prowadzący w latach następnych wymianę z około 60 Ogrodami Botanicznymi w kraju i za granicą.

W latach 1960–62 pełnił funkcję prodziekana na Wydziale Chemii Politechniki Gdańskiej i w tym okresie przewodniczył przez kilka lat Komisji Organizacyjnej Biblioteki Wydziału, która stała się wówczas najbogatszą biblioteką chemiczną w Trójmieście.

Przez pierwsze dwa lata pracy na Politechnice uczestniczył w organizacji Wydziału Agrotechnicznego Politechniki, który pomimo późniejszej jego likwidacji, dał początek istniejącemu do tej pory Kierunkowi Chemii Spożywczej na Wydziale Chemicznym Politechniki. Brał czynny udział w wielu konferencjach dotyczących programów nauczania czy to botaniki i ewolucjonizmu na Wydziałach Farmaceutycznych Akademii Medycznych lub mikrobiologii i przedmiotu „surowce roślinne” na Kierunku Chemii Spożywczej na Wydziałach Chemii Politechniki w Polsce. Brał także udział w kilku konferencjach Pań-

stwowej Rady Ochrony Przyrody, poświęconych różnym, aktualnym problemom ochrony przyrody i jej zasobów w naszym kraju, a ponadto w rozmaitych sesjach naukowych Wydziałów Farmaceutycznych Akademii Medycznych i Chemicznych Politechnik.

W ciągu 30-letniej pracy na Akademii Medycznej w Gdańsku, uczestniczył w pracach rozmaitych komisji m.in. był przewodniczącym Senackiej Komisji Lokalowej dla pracowników naukowych, rzecznikiem Komisji Dyscyplinarnej dla pracowników naukowo-dydaktycznych. Brał także udział w Senackiej Komisji Wydawnictw Naukowych.

Niezależnie od pracy na Uczelni w okresie tym pełnił rozmaite funkcje w kilku Instytutach, Komitetach i Towarzystwach Naukowych. Był inicjatorem i współorganizatorem Gdańskich Oddziałów Towarzystw Naukowych. Należą do nich Oddział Polskiego Towarzystwa Przyrodników im. M. Kopernika, Polskiego Towarzystwa Botanicznego, któremu przewodniczył przez 25 lat. Był również wieloletnim czynnym członkiem Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Botanicznego. Za Jego wieloletnią pracę w tym Towarzystwie przyznało mu w 1976 r. zaszczytny tytuł Członka Honorowego.

W roku 1956 był członkiem Komitetu Organizacyjnego Gdańskiego Towarzystwa Naukowego, a przez następne 4 lata zastępcą Sekretarza Generalnego Zarządu Towarzystwa. Z jego też inicjatywy przy II Wydziale G. T. N. powstaje Komisja Fizjograficzna, której przewodniczył przez wiele lat, był też członkiem Komitetu Redakcyjnego Wydawnictw II Wydziału G. T. N.

Z innych funkcji społecznych na terenie Gdańska przez wiele lat pełnił funkcję przewodniczącego Wojewódzkiego Zarządu Ochrony Przyrody, był członkiem Zarządu Głównego Ligi Ochrony Przyrody; członkiem komisji zadrzewień przy wojewodzie, a w latach 1956–1959 Rady Naukowo-Ekonomicznej przy Wojewódzkim Komitecie Programu Gospodarczego w Gdańsku.

Był bardzo zaangażowanym uczestnikiem prac Komitetu Organizacyjnego Uniwersytetu Gdańskiego powołanego m.in. z jego inicjatywy przy Prezydium WRN w Gdańsku. Dzięki jego staraniom po wielu trudach i zabiegach zorganizowano tu w 1970 r. Wydział Biologii i Nauk o Ziemi U. G.

Z innych, nie mniej ważnych funkcji pełnionych przez Prof. T. Sulmę poza Gdańskiem wymienić należy jego udział w Radzie Naukowej Instytutu Ekologicznego PAN; w Komitecie Naukowym Ochrony Przyrody i jej Zasobów PAN; w Radzie Naukowej Zakładu Ochrony Przyrody PAN; w Komitecie Bota-

niki PAN; był też delegatem z ramienia Ministerstwa Zdrowia i Opieki Społecznej w tymże Komitecie.

Należy podkreślić iż Prof. T. Sulma był zamożnym społecznikiem i organizatorem, a ponieważ w okresie powojennym był jednym z nielicznych jeszcze wówczas przyrodników, a ściślej botaników w Trójmieście, wszelkie sprawy związane z ochroną przyrody i gospodarką jej zasobami były mu bardzo bliskie, dlatego też poświęcał im tak wiele uwagi.

Jego zainteresowania naukowe koncentrowały się głównie na lichenologii, cytologii i anatomii roślin oraz wpływie warunków siedliskowych na zawartość substancji biologicznie czynnych w roślinach i szeroko rozumianej ochronie przyrody.

Był autorem lub współautorem kilkudziesięciu prac eksperymentalnych, przeglądowych i pozycji książkowych.

Szczególnie bliska była mu lichenologia, do której wrócił z całym zapałem po przejściu na emeryturę, porządkując swoje bardzo bogate zbiory lichenologiczne pochodzące z południowo wschodnich obszarów ościennych oraz Pomorza. Z tej dziedziny w ostatnim dziesięcioleciu ukazało się kilka wspólnie opracowanych z innymi lichenologami cennych pozycji.

Był promotorem kilku prac doktorskich, jak też recenzentem wielu prac doktorskich i habilitacyjnych oraz recenzentem dorobku naukowego na profesora nadzwyczajnego i zwyczajnego.

Pragnę tu podkreślić, iż cechowała go ogromna życzliwość do młodzieży akademickiej i młodych adeptów nauki, co w latach 1946–1975 było niezwykle cenne. Zyskało to wiele sympatii i wieloletnich przyjaźni, pozostając w życzliwej pamięci wielu.

Za całokształt pracy naukowo-organizacyjnej w uczelniach oraz pracę społeczną był wielokrotnie nagradzany przez Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej, Kierownictwo Uczelni, Komitety Ochrony Przyrody.

Otrzymał też wiele odznaczeń państwowych:

Złoty Krzyż Zasługi (1956)

Krzyż Kawalerski Odrodzenia Polski (1956)

Krzyż Oficerski Odrodzenia Polski (1977)

Krzyż Komandorski Odrodzenia Polski (1985)

Odnagę Tysiąclecia Polski

Odnagę Honorową „za zasługi dla Gdańska” (1960)

Odnagę Honorową Zasłużonym Ziemi Gdańskiej (1965)

Złotą Odnagę Honorową „za zasługi w realizacji zadań Ligi Ochrony Przyrody” (1969)

Odszedł od nas człowiek niezwykle pracowity i wymagający od siebie i innych lecz pełen życzliwości

Nauczyciel wielu pokoleń farmaceutów i młodego pokolenia pracowników nauki.

Cześć Jego pamięci

Helena TOKARZ

SPIS PUBLIKOWANYCH WAŻNIEJSZYCH PRAC NAUKOWYCH PROF. DR HAB. TADEUSZA SULMY

- [1] SULMA T. 1929. Kosodrzewina i jej zespoły w Gorgnach. *Acta Soc. Bot. Pol.* 6(2): 105–137.
- [2] SULMA T. 1932. Materiały do flory porostów Czarnohory. *Kosmos A.*, 58(1/4): 19–38.
- [3] SULMA T. 1935. Beiträge zur Ökologie und Verbreitung der Flechten auf dem Lubliner Hügelland. *Bull. Int. Acad. Pol. Sc., Cl. Math. Nat.* 1: 77–100.
- [4] SULMA T. 1935. Beiträge zur Kenntnis der Flechtenflora des Lubliner Hügellandes. *Acta Soc. Bot. Pol.* 12(1): 39–67.
- [5] SULMA T. 1935. Nieznany zbiór porostów Edwarda Strasburgera i Mariana Raciborskiego. *Acta Soc. Bot. Pol.* 12(1): 105–111.
- [6] SULMA T. 1938. O rozmieszczeniu niektórych oceanicznych i kilku innych porostów w Polsce i Rumunii. *Acta Soc. Bot. Pol.* 15(2): 205–207.
- [7] SULMA T. 1938. Problem ras geograficznych w świecie roślin na tle badań cytologicznych. *Kosmos B.* 6(3): 227–320, bibliogr. 28 poz.
- [8] SULMA T. 1946. Badania cytologiczne nad rozwojem szparek u *Aneimia phyllitidis*. *Sprawozdania PAU* 1945, 6: 123–124.
- [9] SULMA T. 1947. Klucz do oznaczania pospolitych porostów. PZWS, Warszawa, ss. 46.
- [10] SULMA T. 1947. Świat i życie roślin. [W:] *Świat, Życie, Człowiek*. Katowice, s. 167–199.
- [11] SULMA T. 1952. Badanie zespołów roślinnych a utrwalanie wydym nadmorskich. *Techn. Gosp. Mors.* 4: 177–181.
- [12] SULMA T. 1952. Rośliny przemysłowo-lecznicze i ich znaczenie dla gospodarstwa narodowego. *Wiad. Koresp. Roln.* 1: 10–12.
- [13] SULMA T. 1954. Badania trzciny pospolitej jako materiału budowlanego. *Praca Inst. Techn. Budowl.*, Ser. C, 63: 30.
- [14] SULMA T. 1954. Zagospodarowanie Żuław a postulat ochrony przyrody. *Chrońmy Przyr.* 1: 3–24.
- [15] SULMA T. 1957. Z konferencji ochrony przyrody w Szczecinie. *Chrońmy Przyr.* 2: 49–50.
- [16] SULMA T. 1958. Zagadnienie ochrony przyrody na Mierzei Wiślanej. *Ochr. Przyr.* 25: 70–95.
- [17] SULMA T. 1959. Główne problemy botaniczne Pomorza. *Acta Biol. Med.* 3(2): 73.
- [18] SULMA T., Schwarz Z., Szober J. 1959. Rośliny towarzyszące człowiekowi. PZWS, Warszawa, ss. 113.
- [19] SULMA T. 1959. Technika i ochrona przyrody. *Zesz. Nauk. PG, Chemia* 15(3): 3–19.
- [20] SULMA T., TOKARZ H. 1960. Zagadnienie ochrony buka

- i lasów bukowych na Ziemiach Pomorskich. *Przr. Pol. Zach.* 3/4: 19–32.
- [21] SULMA T., TUMIŁOWICZ H., SAIKOWICZ J. 1962. Próby aklimatyzacji i uprawy lulecznicy himalajskiej *Scopolia lurida* na pobrzeżu gdańskim w latach 1957–1960. *Acta Pol. Pharm.* 19: 507–522.
- [22] SULMA T., WALAS J. 1963. Aktualny stan rezerwatów kserotermicznych w obszarze Dolnej Wisły. *Ochr. Przr.* 30: 269–329.
- [23] SULMA T., WIERZCHOWSKA K. 1963. Badanie zawartości kumaryny w ziele marzanki wonnej (*Asperula odorata*) w okresie wegetacji rośliny. *Acta Pol. Pharm.* 20(1): 77–82.
- [24] SULMA T., TOKARZ H., WIERZCHOWSKA K. 1964. Badania zmienności morfologicznej marzanki wonnej *Asperula odorata* L. w zależności od jej występowania w różnych zbiorowiskach roślinnych. Cz. 1. *Acta Biol. Med.* 8(3): 297–324.
- [25] SULMA T. 1964. Karolina Lubliner-Mianowska 28 IV 1899–18 XI 1963. *Acta Soc. Bot. Pol.* 3: 475–480, toż: *Chrońmy Przr.* 20(1): 36.
- [26] SULMA T., JELINOWSKI T. 1964. Rezerваты łęgowe w lesie Mławskim na Żuławach. *Ochr. Przr.* 30: 107–127.
- [27] SULMA T. 1966. Sprawozdanie z pobytu naukowego na Węgrzech: ośrodki badań i uprawy roślin leczniczych. *Probl. Uczelni*, 1(4): 69–74.
- [28] SULMA T., TOKARZ H., WIERZCHOWSKA-RENKE K. 1966. Zmienność morfologiczna marzanki wonnej *Asperula odorata* L. pochodzącej z różnych zbiorowisk roślinnych w uprawie ogrodowej. Cz. 2. *Acta Biol. Med.* 11(2): 321–340.
- [29] SULMA T., CZACHLA T. 1968. Badania niektórych olejków eterycznych uzyskanych z roślin uprawianych na Pobrzeżu Gdańskim. *Rozpr. Wyd. III GTN* 4: 251–274.
- [30] SULMA T., BIJOK K., TOKARZ H. 1968. Badania kariologiczne rozwoju tapetum w pylnikach *Hyoscyamus niger* L. var. *annuus* poddanego działaniu różnej długości fotoperiodów. *Zesz. Nauk. WSR Olsztyn* 24(2): 309–320.
- [31] SULMA T. 1968. Rozwój i działalność Wydziału Farmaceutycznego AM w Gdańsku w okresie XX-lecia. *Farm. Pol.* 24(3): 162–174.
- [32] SULMA T., SCHWARZ Z. 1968. Z dziejów botaniki na Pomorzu Gdańskim. *Stud. Mater. Dziej. Nauki*, Ser. B., 14: 25–74.
- [33] SULMA T., TOKARZ H., BUJEWICZ M. 1969. Liczebność aparatów szparkowych w liściach marzanki wonnej (*Asperula odorata* L.) w różnych ekologicznie zbiorowiskach leśnych jej występowania oraz w uprawie ogrodowej. *Acta Biol. Med.* 14(5): 443–466.
- [34] SULMA T., WIERZCHOWSKA-RENKE K. 1969. Z badań nad zawartością kumaryny w ziele marzanki wonnej (*Asperula odorata* L.) przeniesionej do uprawy ogrodowej z kilku zbiorowisk zespołu buczyny pomorskiej (*Melico-Fagetum*). *Acta Biol. Med.* 14(5): 415–442.
- [35] SULMA T. 1969. Zawartość kumaryny w ziele marzanki wonnej (*Asperula odorata* L.) w zależności od zbiorowiska roślinnego, użytkowanie i problem ochrony zasobów tego gatunku. *Ochr. Przr.* 34: 77–125.
- [36] SULMA T. 1970. Ochrona przyrody – ochroną zdrowia. [W:] *Drogi medycyny współczesnej. Medycyna i Służba Zdrowia w XXV-leciu Ziemi Gdańskiej 1945–1970*. Gdańsk, s. 11–36.
- [37] SULMA T. 1970. Wydział Farmaceutyczny Akademii Medycznej w Gdańsku w XXV – leciu Uczelni. *Farm. Pol.* 26(9): 697–722.
- [38] SULMA T., BUJOK K., TOKARZ H. 1971. Badania kariologiczne i embriologiczne u *Hyoscyamus niger* L. var. *annuus* poddanego działaniu różnej długości fotoperiodów. Cz. 2. *Zesz. Nauk. WSR Olsztyn* 27(2): 815, 269–280.
- [39] SULMA T. 1972. Z działalności Komisji Ochrony Roślin Państwowej Rady Ochrony Przyrody. *Chrońmy Przr.* 2: 58–59.
- [40] SULMA T., WIERZCHOWSKA-RENKE K. 1973. Badanie ziela turówki (żubrówki) *Herba Hierochloae*. 2. Zawartość kumaryny w ziele turówki wonnej *Hierochloae odorata* Wahlb. i turówki leśnej *Hierochloae australis* Roem et Schult. w okresie wegetacji. *Acta Pol. Pharm.* 30(3): 317–323.
- [41] SULMA T., WIERZCHOWSKA-RENKE K. 1974. Badanie ziela turówki (żubrówki) *Herba Hierochloae*. 3. Ocena handlowego surowca *Herba Hierochloae* z plantacji na Żuławach. *Acta Pol. Pharm.*, 31(2): 233–239.
- [42] SULMA T. 1974. Elementy szaty roślinnej – ochrona przyrody. [W:] *Studium geograficzno-przyrodnicze i ekonomiczne województwa gdańskiego*. Gdańsk, s. 211–232.
- [43] SULMA T., SCHWARZ Z. 1977. Z dziejów botaniki na Pomorzu Gdańskim. Cz. 2. Rozwój botaniki w Gdańsku w dobie oświecenia. *Stud. Mater. Dziej. Nauki*, Ser. B., 27: 63–118.
- [44] SULMA T., JANOWSKA Z., SIKORA A., SZUKALSKI J. 1979. Nasza przyroda. Województwo gdańskie. LOP, Warszawa, ss. 192.
- [45] SULMA T., SCHWARZ Z. 1980. Nieznane rękopisy z doby Oświecenia dotyczące flory Elbląga i okolicy. *Kwart. Hist. Nauki* 25(1): 47–65.
- [46] SULMA T. 1980. Rys historii i działalności Komisji Ochrony Roślin Państwowej Rady Ochrony Przyrody. *Chrońmy Przr.* 36(1/2): 63–76.
- [47] SULMA T., WIERZCHOWSKA-RENKE K., JELINOWSKI T. 1980. Z badań nad barszczem syberyjskim (*Heracleum sibiricum* L.) zebranych na Pomorzu Gdańskim. *Ann. Acad. Med. Gedan.* 10: 327–339.
- [48] SULMA T., BYSTREK J. 1982. *Bryopogon intricans* (Vain.) Bystr. (*Lichenes, Usneaceae*) w Karpatach. *Fragm. Flor. Geobot.* 28(3): 399–401.
- [49] SULMA T., BYSTREK J. 1982. *Bryopogon tortuosus* (Merr.) Gyeln. (*Lichenes, Usneaceae*) w Górach Czywczyńskich (Karpaty Wschodnie). *Fragm. Flor. Geobot.* 28(3): 417–418.
- [50] SULMA T., BYSTREK J. 1982. Nowe i mniej znane gatunki rodzaju *Ramalina* Ach. w Bieszczadach Zachodnich. *Acta Mycol.* 18(1): 119–120.

- [51] SULMA T., BYSTREK J. 1983. Nouvelle espece de Lichen dans les Monts Czywczyńskie, *Ann. UMCS, Sect. C.*, **38**: 37–39.
- [52] SULMA T., BYSTREK J. 1984. Materiały do flory porostów Karpat. Cz. 1. Gatunki rodzaju *Bryoria* Brodo et Hawksw. w Górach Czywczyńskich (Karpaty Wschodnie, ZSRR). *Ann. UMCS Sect. C.*, **39**: 19–27.
- [53] SULMA T., BYSTREK J. 1986. Materiały do flory porostów Karpat. Epifityczna flora porostów w Gorganach Centralnych (Karpaty Ukraińskie, ZSRR). *Ann. UMCS Sect. C.*, **41**: 21–32.
- [54] SULMA T., FAŁTYNOWICZ W. 1987. Materiały do rozmieszczenia porostów z rodziny *Parmeliaceae* w Polsce. *Acta Mycol.* **23**(1): 107–123.
- [55] SULMA T. 1987. Lubliner-Mianowska Karolina, bibliografia [W:] Feliksiak S. (red.) *Słownik biologów polskich*. Warszawa, PWN, s. 932–933
- [56] SULMA T., FAŁTYNOWICZ W. 1989. Materiały do flory porostów Gór Czywczyńskich (Karpaty Wschodnie). Cz. 1. *Parmeliaceae*. *Fragm. Flor. Geobot.* **34**(1/2): 191–200.
- [57] SULMA T., GAWŁOWSKA J., WIERZCHOWSKA-RENKE K. 1989. Turówka wonna *Hierochloe odorata* i turówka leśna *Hierochloe australis* – zasoby i zagrożenia. *Chrońmy Przyr.* **45**(5/6): 60–69.
- [58] SULMA T., BYSTREK J. 1989. *Usnea maxima* Mot., nowy dla Karpat gatunek porostu. *Fragm. Flor. Geobot.* **34**(1/2): 169–170.

Uwaga: Niektóre przedwojenne pozycje ze względu na brak dokładnych danych bibliograficznych zostały pominięte.

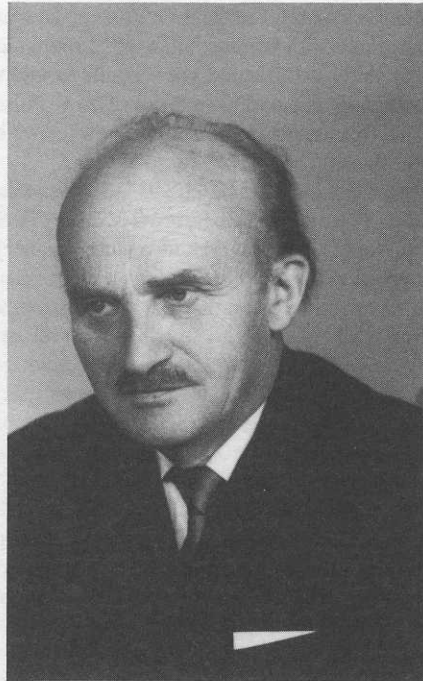
PROF. DR HAB. KARLHANS GÖTTLICH (1914–1991)

Prof. dr hab. Karlhaus Göttlich (1914–1991)

Urodził się 9 listopada 1914 roku w miejscowości wypoczynkowej Decin w północnych Czechach. Urodzony w niemieckiej rodzinie, posiadał niemieckie obywatelstwo i nigdy go nie zmienił, chociaż od wczesnego dzieciństwa stale mieszkał, wychowywał się, uczył i studiował w Polsce, gdzie przebywał aż do wybuchu wojny w 1939 roku.

Jego życie, pomimo zamożności rodziny osiadłej w Bielsku, nie było łatwe, gdyż już jako ośmioletni chłopiec, w trosce rodziców o jego wykształcenie w dobrej niemieckojęzycznej szkole, musiał rozstać się z rodzinnym domem i zamieszkać na stałe we Lwowie, gdzie w ciągu 11 lat, od 1922–1933 roku był uczniem Niemieckiego Gimnazjum.

Gdy Karlhans Göttlich zbliżał się już do matury, w całej Polsce, a we Lwowie najgłośniejszym, mówiono o tym, że Ministerstwo Rolnictwa i Reform Rolnych

powzięło decyzję osuszenia i zmeliorowania olbrzymiego kompleksu torfowisk na Polesiu. Trzej wybitni lwowscy profesorowie w sezonie letnim prowadzili już badania w Sarneńskiej Instytucji Badawczej na Polesiu: Stanisław Bac w zakresie meliorowania i gospodarki wodnej na torfowiskach, Stanisław Kulczyński w zakresie botaniki i torfoznawstwa i Bolesław Świętochowski w zakresie uprawy i pielęgnacji użytków zielonych na zmeliorowanych torfowiskach.

W atmosferze ogólnego zainteresowania torfowiskami Karlhans Göttlich brał udział, jako uczeń maturальной klasy swojego gimnazjum, w szkolnej wycieczce do zakładów badawczych Wydziału Rolniczego Politechniki Lwowskiej, posiadającego u siebie na miejscu w Dublanach własne, doświadczalne torfowisko.

Nie wiemy dokładnie jaki był przebieg tej wycieczki, ale wiemy, że z ramienia uczelni zajął się nią profesor Stanisław Bac, który wówczas był jeszcze młodym docentem, i że wycieczkę tę poprowadził on prosto na doświadczalne torfowisko, gdzie uczestnikom zademonstrował rutynowe wiercenie z pobieraniem próbek torfu, oraz określaniem stopnia jego rozkładu według 10-cio stopniowej skali v. Posta.

Ta właśnie wycieczka szkolna wywarła na K. Göttlichu tak silne wrażenie, że jeszcze jako uczeń gimnazjalny uświadomił sobie, że największą pasją jego życia będą torfowiska i ich badania.

W konsekwencji Karlhans Göttlich po zdaniu matury w Niemieckim Gimnazjum w 1933 roku, nie wyjechał na studia do Niemiec, jak uczyniła to większość jego kolegów, lecz podjął studia wyższe w Polsce na Wydziale Rolniczym Politechniki Lwowskiej w sławnych Dublinach.

W czasie studiów w latach 1933–1939 specjalizował się pod kierunkiem profesorów S. Baca i B. Świętochowskiego, z którymi do końca ich życia utrzymywał przyjazną i wzajemnie życzliwą korespondencję.

Po wybuchu wojny w 1939 roku i wprowadzeniu w Polsce władz okupacyjnych K. Göttlich nie był powołany do wojska, ale jako młody agronom otrzymał nakaz pracy w poznańskiej ekspozyturze okupacyjnej rolniczej instytucji Langensalz der Landesbauerschaft Posen. Musiał więc przymusowo rozstać się ze swoim ulubionym miastem Lwowem i w latach 1940–1945 pracował w Poznaniu pod kierunkiem Paula W. Thomsona. Trzy pierwsze prace opublikowane przez K. Göttlicha ukazały się jeszcze podczas jego pobytu w Poznaniu w latach 1940, 1941, 1942 i są o tematyce nawiązują do niedawno ukończonych studiów we Lwowie.

Po wojnie, w 1945 r., K. Göttlich wyjechał z Polski i osiedlił się już na stałe w Republice Federalnej Niemiec, gdzie otrzymał pracę nauczyciela w Szkole Rolniczej Gross-Gerau, w której pracował w latach od 1945 do 1948.

Swoją pełną działalność naukową mógł wznowić dopiero od roku 1948, gdy w Urzędzie Gospodarki Wodnej w Sigmaringen otrzymał samodzielny referat Glebo- i Torfoznawstwa. Na tym stanowisku (1948–1978), najpierw w krótkim czasie zorganizował małe, ale bardzo funkcjonalne laboratorium do badania torfów i rozpoczął swą działalność od wzorowo wykonywanych, szczegółowych dokumentacji torfowisk podlegających mu olbrzymiego regionu Badonii i Wirttembergii.

Uzyskawszy upragniony warsztat pracy naukowej rozpoczyna z niesłabnącą energią intensywne badania zarówno torfowisk, jak i torfu. Na podstawie jednej z prac, już w 1950 roku doktoryzuje się przy Katedrze Gleboznawstwa na Uniwersytecie Rolniczym w Hohenheim i otrzymuje zlecone wykłady z torfoznawstwa na tej uczelni.

W 1964 roku habilituje się na Uniwersytecie Hohenheim na podstawie rozprawy pt. „Ergebnisse und Ziele bodenkundlicher Studdien in Moor und Anmoor” i otrzymuje na tej uczelni stanowisko Privatdozenta. Następnie w 1971 roku uzyskuje tytuł profesora wraz z pełnym etatem w zakresie torfoznawstwa (Fachdisziplin Moorkunde).

Oprócz swojej pracy naukowo-badawczej w Urzędzie Gospodarki Wodnej w Sigmaringen i dydaktyczno-naukowej na Uniwersytecie Hohenheim, Karlhans Göttlich okazał się bardzo aktywny społecznie. Był jednym z założycieli niemieckiego towarzystwa naukowego; Deutsche Gesellschaft für Moor- und Torfkunde – DGMT, z siedzibą w Hanowerze i własnym wydawnictwem TELMA (Berichte DGMT). Pierwszy tom TELMA ukazał się w 1971. W nim Göttlich prowadził sekcję Geowissenschaften. Czasopismo to jest otwarte również dla polskich autorów.

W 1983 roku za pracę w DGMT towarzystwo to odznaczyło Karlhansa Göttlicha medalem C. A. Webera i przyznało mu tytuł Członka Honorowego (Ehrenmitglied DGMT).

Działalność naukowa Göttlicha nie ograniczała się jedynie do obszaru Niemiec. Jego prace docierały wszędzie, gdzie prowadzono badania torfowisk. On sam lubił wyjazdy turystyczno-naukowe, łączone ze zwiedzaniem i badaniem torfowisk nieraz w bardzo odległych zakątkach naszego globu. W tych wояżach bardzo często towarzyszyła Mu wiernie Jego żona, Pani Susanne Göttlich (z domu Bayer), z którą dochowali się trojga dzieci.

Po wojnie Prof. dr Karlhans Göttlich gościł w Polsce trzy razy. Pierwszy raz od 1 do 12 września 1973 roku na zaproszenie Akademii Rolniczej w Krakowie. Podczas tej wizyty w niedzielę 9 IX 1973 r. pojechał pociągiem na jeden dzień do Wrocławia, żeby złożyć wizytę Profesorowi Bolesławowi Świętochowskiemu; drugi Jego lwowski Profesor, Stanisław Bac w tym czasie już nie żył.

Drugi raz Profesor Göttlich bawił w Polsce razem z małżonką od 19 do 31 sierpnia 1979 roku na zaproszenie Akademii Rolniczej we Wrocławiu, gdzie miał odczyt na temat torfowisk.

Trzeci raz Profesor Göttlich odwiedził Polskę również razem z żoną, kiedy to przyjechał z krótką, od 20 do 23 lipca prywatną wizytą do Wrocławia, aby podarować działającym tam torfoznawcom trzecie wydanie swojego dzieła: Die Moor- und Torfkunde (1 wydanie 1976, 2 wydanie 1980, 3 wydanie 1990).

Zachował w swoim życiu szacunek, życzliwość i przyjaźń w stosunku do Polski i Polaków. Jego rozległa wiedza, urok osobisty, wielka kultura i skromność zjednały Mu wielu przyjaciół.

Profesor Karlhans Göttlich pozostawił bogatą spuściznę w postaci 100 publikacji naukowych, których zestawienie opublikował w TELMA 21 s. 11–20, 1991, Profesor G. Luttig. Będą z niej niewątpliwie korzystać nie tylko studenci niemieccy.

Wiadomość o ciężkiej chorobie i śmierci Profesora

ra Göttlicha, która nastąpiła 24 lipca 1991 roku pograżyła także i w Polsce licznych Jego przyjaciół i znajomych w szczerym smutku i żalu.

Marian HORAWSKI, Stanisław MAREK

**CZESKI DESMIDIOLOG JIŘI RŮŽIČKA CSc.
(1909–1993)**

**Czech desmidiologist dr Jiří Růžička CSc
(1909–1993)**

19 lutego minął rok, jak odszedł od nas w wieku 84 lat, przyjaciel wielu polskich fykologów, czeski desmidiolog dr Jiří Růžička. Urodził się 12 maja 1909 roku w Pradze–Karlinie. Będąc w szkole średniej, przejawiał już duże zamiłowanie do wiedzy przyrodniczej, szczególnie do botaniki. Po maturze, na życzenie rodziców, rozpoczął studia prawnicze na Uniwersytecie Karola w Pradze. Wciąż jednak nie przestawał myśleć o podjęciu w przyszłości studiów przyrodniczych. W spełnieniu tego skrytego zamiaru przeszkodziła okupacja hitlerowska, w czasie której wyższe uczelnie zostały zamknięte. Po ukończeniu studiów, przez okres 12 lat, pracował w kancelarii notarialnej w Pisku. W tym czasie, każdą wolną chwilę starał się wykorzystać na zapoznawanie się z bardzo obszerną literaturą botaniczną. Na początku lat 40-tych, w spo-

sób szczególnie zainteresował się glonami, a zwłaszcza „krasivkami” – desmidiami. W studiowaniu zagranicznej literatury (niekiedy przepisywanej ręcznie z oryginalnych, trudno dostępnych prac), jak również w zaznajamianiu się z metodami badania glonów chętnie służyli mu radą i pomocą czescy algolodzy. Dzięki temu po wojnie był już dobrym profesjonalistą.

Rok 1951 przynosi duży przełom w życiu dr Růžički. Rzuca zawód prawnika, ziszcza się młodzińcze marzenie, zaczyna pracować jako biolog. Najpierw, w Laboratorium Hydrobiologicznym Instytutu Biologii w Sedlicie koło Błatnej w południowych Czechach, a od 1960 roku w nowo założonym Laboratorium Algologicznym Instytutu Mikrobiologii Czechosłowackiej Akademii Nauk w Třebonii. W 1961 roku po zaocznej aspiranturze uzyskał stopień kandydata nauk biologicznych.

Dorobek naukowy dr Růžički obejmuje ponad 60 pozycji. Część z nich to bardzo cenne prace florystyczno-ekologiczne, przede wszystkim z regionu górskiego Czech, Słowacji, a także Polski (cztery Jego publikacje dotyczące polskich materiałów zostały ujęte w Polskiej Bibliografii Fykologicznej – Siemińska 1990), z pięknie wykonanymi rysunkami kreskowymi desmidi, które stanowią wzór dokumentacji ikonograficznej – godny do naśladowania. Jednak większość publikacji dotyczy zagadnień taksonomicznych, których był świetnym znawcą i posiadał wyjątkowe wyczucie problemów. Już na samym początku swojej kariery naukowej podjął się bardzo trudnego zadania – uporządkowania wiedzy o dwóch gatunkach z rodzaju *Cosmarium*, następczących wiele kłopotów przy identyfikacji, a mianowicie: *Cosmarium hornavanense* Gutv. i *C. obtusatum* Schmidle. W dalszej kolejności przeprowadził rewizję rodzaju *Tetmemorus*, niektórych gatunków z rodzaju: *Gonatozygon*, *Closterium*, *Actinotaenium*. Definitywnie uzasadnił odrębność rodziny *Gonatozygaceae* od *Mesotaeniaceae*. W sposób szczególnie interesował się zmiennością komórek desmidi i wynikającymi z tego konsekwencjami taksonomicznymi. Opisał kilkadziesiąt nowych dla nauki taksonów (gatunków, odmian i form).

Oprócz desmidi, które były Jego życiową pasją, z obowiązku służbowego, zajmował się także zielenicami z rzędu *Chlorococcales*. Badał w kulturach wpływ różnych czynników fizycznych, zwłaszcza temperatury, na wzrost i morfologię komórek, cenobiów i kolonii. Uzyskane wyniki pozwoliły mu na dokonanie wielu krytycznych przeglądów w taksonomii tych glonów, jak również i desmidi.

Dzięki swoim licznym publikacjom zyskał duże uznanie wśród fykologów na całym świecie. Łączyła Go szczególna przyjaźń ze znakomitym fińskim desmidiologiem, dr R. Grönbladem. Ich poglądy w wielu kwestiach taksonomicznych były bardzo zbieżne. Obaj byli zdania, iż mało istotne różnice morfologiczne, o dość zmiennej naturze, nie powinny upoważniać do tworzenia nowych jednostek taksonomicznych.

Będąc z wykształcenia prawnikiem, świetnie był obeznany z Międzynarodowym Kodeksem Nomenklatury Botanicznej. Do niektórych jego prawideł i założeń odnosił się z dużym krytycyzmem. Był zwolennikiem, iż Kodeks powinien ułatwiać pracę taksonomowi, a nie utrudniać. Jako pierwszy z desmidiologów podjął się uporządkowania nazewnictwa tej tak licznej grupy glonów.

Największe, a zarazem ostatnie dzieło dr Růžički „Die Desmidiaceen Mitteleuropas” jest uwiecznieniem jego ogromnej pracowitości, skrupulatności, jak również wielkiej umiejętności syntetyzowania tak ogromnego materiału. Jak żmudna i trudna była to praca świadczy zdanie, które napisał w jednym ze swoich listów: „czasami opracowanie jednego taksonu wymaga wiele tygodni pracy”. Szkoda, że tak awansowanego dzieła nie zdołał już dokończyć.

W osobie dr Růžički żegnamy znakomitego desmidiologa – entuzjastę. Człowieka bardzo życzliwego, wielce oddanego, chętnie dzielącego się swoją wiedzą i doświadczeniami z liczną rzeszą kolegów. Z Jego odejściem nauka światowa poniosła wielką stratę.

To krótkie wspomnienie o dr Jiří Růžičce pragnę zakończyć słowami, zamieszczonymi na Jego nekrologu: „Loučím se s vámi, moji mili, ani stisk ruky vám již nemohu dát. Nadešel čas, odešly síly, loučím se s každým, kdož mel mne rád”.

Grażyna H. TOMASZEWICZ

ROCZNICE JUBILEUSZE ANNIVERSARIES, JUBILEES

PRO MEMORIA

• **300 rocznica urodzin Macieja Ernesta Boreckiego (Boretiusa) (18 X 1694–4 X 1738)** – lekarza, przyrodnika, florysty, ur. w Giżycku, zm. w Królewcu, absolwenta uniwersytetów w Królewcu i Lejdzie, profesora medycyny Uniwersytetu w Królewcu, badacza flory Mazur, autora jednego z pierwszych zielników zebranych na ziemiach polskich, właściciela prywatnego muzeum przyrodniczego.

• **290 rocznica urodzin Jana Gotfryda Reygera (4 XI 1704–29 X 1788)** – przyrodnika, botanika, ur. w

Gdańsku, zm. w Gdańsku, absolwenta Uniwersytetu w Halle, uczonego prywatnego, członka Towarzystwa Przyrodniczego w Gdańsku, prowadzącego badania w dziedzinie botaniki, medycyny, astronomii, autora flory Gdańska pt. *Tentamen florae Gedanensis* (1764), w której jako jeden z pierwszych w Europie, za-

stosował system Linneusza.

• **180 rocznica urodzin Jana Kantego Łobarzewskiego (17 XII 1814–6 I 1862)** – fitogeografa, florysty, ur. w Łubnie

(woj. rzeszowskie), zm. we Lwowie, absolwenta uniwersytetów we Lwowie i Wiedniu, profesora Katedry Historii Naturalnej Uniwersytetu Lwowskiego, badacza flory roślin niższych (glonów i mszaków), jednego z pierwszych polskich geografów roślin, autora artykułu *Pojęcie geografii roślin i*

rzut oka na roślinność kuli ziemskiej (1849), oraz zaginionej w rękopisie *Geografii roślin Polski*.

• **160 rocznica urodzin Emeryka Turczyńskiego (24 X 1834–9 I 1896)** – florysty, ur. w Sopotynie

pod Żółkwią na Ukrainie, zm. w Kołomyi, absolwenta Uniwersytetu Lwowskiego, nauczyciela w gimnazjach w Drohobyczu i Kołomyi, członka Komisji Fizjograficznej AU, autora wielu przyczynkowych prac florystycznych, np. *Spisy roślin z okolic Drohobycza, Przemyśla, Stanisławowa* (1869, 1871–1873, 1875), jego

zielnik przekazany został Muzeum Komisji Fizjogra-

ficznej, częściowo Muzeum im. Dzieduszyckich we Lwowie.

• **140 rocznica urodzin Bronisława Błockiego (6 XII 1854–27 XI 1919)** – systematyka roślin, florysty,

ur. w Tuligłowach (woj. przemyskie), zm. we Lwowie, absolwenta Uniwersytetu Lwowskiego, Krajowej Szkoły Gospodarstwa Leśnego we Lwowie i Hochschule für Bodenkultur w Wiedniu, profesora botaniki Krajowej Szkoły Gospodarstwa Leśnego we Lwowie, autora ponad 50 publikacji z zakresu florystyki i systematyki roślin

naczyniowych, w których opisał wiele nowych taksonów z rodzaju *Galium*, *Potentilla*, *Rosa*, *Viola*. Jego prace z zakresu filozofii biologii (m.in. *Teoria Psychy*, 1910) spotkały się z krytyką współczesnych.

• **110 rocznica urodzin Wacława Moycho (3 VII 1884–16 IX 1965)** – fizjologa, fitopatologa, ur. w Warszawie, zm. w Ciechocinku, studenta uniwersytetów we Fryburgu, Warszawie i Paryżu, asystenta katedry Fizjologii Ogólnej Uniwersytetu Paryskiego, profesora Katedry Chemii Rolniczej i Mikrobiologii Uniwersytetu Wileńskiego, profesora Katedry Fizjologii i Mikrobiologii Uniwersytetu Łódzkiego, autora prac z dziedziny fizjologii, mikrobiologii, fitopatologii, m.in. monografii wirusa mozaiki tytoniowej (wspólnie z S. Knyplem).

• **110 rocznica urodzin Jana Muszyńskiego (3 VIII 1884–28 IV 1957)** – farmaceuty, botanika, ur. w Wólce Nosowskiej (b. pow. konstantynowski), zm. w Łodzi, studiował farmację na Uniwersytecie w Dorpacie, pracował na stanowisku inspektora Ogrodu Botanicznego w Dorpacie, później w Stacji Aklimatyzacji Roślin w Suchumi, po powrocie do kraju został profesorem farmacji Uniwersytetu Wileńskiego, po wojnie zorganizował Wydział Farmacji w Uniwersytecie Łódzkim, gdzie pracował na stanowisku profesora, kierownika Katedry Farmakognozji i Uprawy Roślin. Był autorem ok. 250 publikacji z zakresu zielarstwa i farmakognozji, m.in. *Ziołolecznictwo i leki roślinne* (1946), *Atlas roślin leczniczych* (1948).

• **110 rocznica urodzin Romana Dreżepolskiego (9 IX 1884–17 IV 1962)** – algologa, ur. we Lwowie, zm. w Poznaniu, absolwenta Akademii Rolniczej w Dublanach, nauczyciela w gimnazjach Stanisławowa,

Lwowa, Poznania, badacza wiciowców roślinnych, wśród których opisał wiele nowych gatunków.

• **100 rocznica urodzin Jana Zabłockiego (13 XII 1894–12 VIII 1978)** – paleobotanika, systematyka roślin, popularyzatora biologii, kolekcjonera, ur. w Wieliczce, zm. w Toruniu, absolwenta Uniwersytetu Jagiellońskiego, docenta UJ, kierownika Ogrodu Warzywno – Owocowego i Pola Doświadczalnego UJ, profesora, kierownika Katedry Botaniki Ogólnej Uniwersytetu im. M. Kopernika w Toruniu, autora prac z różnych dziedzin biologii, m.in. paleobotaniki (opracowania flor kopalnych Chodzieży – 1924, Wieliczki – 1922, 1930, 1960) i systematyki, znawcy błonkówek (zwłaszcza trzmieli), kolekcjonera zielników i okazów paleobotanicznych, owadów, dokumentów historycznych, instrumentów muzycznych, jego zbiory zostały przekazane częściowo Uniwersytetowi Toruńskiemu.

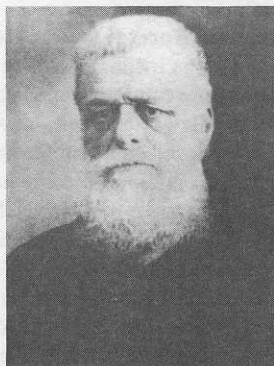
• **90 rocznica urodzin Karola Wallischa (30 X 1901–3 lub 10 II 1934)** – paleobotanika, fitosocjolo-

ga, taternika, ur. w Pukaczowie w b. woj. lwowskim, zm. w Krakowie, absolwenta Uniwersytetu Jagiellońskiego, asystenta Muzeum Śląskiego w Katowicach, autora klasycznej pracy paleobotanicznej dotyczącej nowego gatunku *Cycadoida polonica*, współautora pionierskiej monografii fitosocjo-

logicznej roślinności doliny Morskiego Oka (1927) (wspólnie z B. Pawłowskim i M. Sokołowskim).

• **70 rocznica śmierci Władysława Zamoyskiego (18 X 1853–3 X 1924)** – mecenasa nauki, działacza

ochrony przyrody, ur. w Paryżu, zm. w Kórniku koło Poznania, wykształconego w Paryżu, właściciela dóbr kórnickich, podróżnika po Australii, skąd przywiózł zbiory przyrodnicze, jednego z największych polskich mecenasów nauki, zasłużonego w sprawie ochrony Tatr, twórcy fundacji „Zakłady Kórnic-

kie”, która stała się podstawą dzisiejszego Instytutu Dendrologii PAN w Kórniku.

• **50 rocznica śmierci Seweryna Dziubałtowskiego (31 XII 1883–23 VIII 1944)** – fitosocjologa, ekolog roślin, ur. w Smardzewicach (pow. Opoczno), zm. w czasie Powstania Warszawskiego, absolwenta Towarzystwa Kursów Naukowych w Warszawie, Uniwersytetu w Neuchatel oraz w Zurychu, asystenta Z. Wóycickiego w Zakładzie Botaniki Ogólnej Uniwersytetu Warszawskiego, profesora Zakładu Botaniki Ogólnej SGGW, jednego z pierwszych polskich fitosocjologów, autora klasycznych opracowań fitosocjologicznych, m.in. Doliny Nidy (1915, 1916) i Gór Świętokrzyskich (wspólnie z E. Malinowskim) (1914), wybitnego nauczyciela.

• **50 rocznica śmierci Władysława Kudelki (26 VI 1879–10 X 1944)** – anatoma roślin, nauczyciela, ur. w Nowym Sączu, zm. w Dąbrowicy (pow. tarnobrzeski), absolwenta uniwersytetów w Krakowie, Kijowie i Wiedniu, asystenta E. Janczewskiego w Katedrze Anatomii i Fizjologii Roślin UJ, docenta Zakładu Botaniki Uniwersytetu Poznańskiego, nauczyciela szkół średnich w Krakowie, Łańcutie, Lwowie, Poznaniu, autora opracowania anatomii porównawczej roślin z rodzaju *Ribes* (1907), a także podręcznika szkolnego *Wiadomości z botaniki dla niższych klas* (1928).

• **50 rocznica śmierci Zofii Zweigbaum (1891 – IX 1944)** – mikologa, fitopatologa, ur. w Warszawie, zm. w czasie Powstania Warszawskiego, absolwentki Wydziału Przyrodniczego Kursów Pedagogicznych im. J. Miłkowskiego w Warszawie, uczennicy Z. Wóycickiego, pracującej w Stacji Ochrony Roślin w Warszawie (gdzie współpracowała z J. Trzebińskim), później w Katedrze Fitopatologii SGGW oraz w Państwowym Instytucie Naukowym Gospodarstwa Wiejskiego, autorki publikacji z zakresu florystyki grzybów, fitopatologii i ochrony roślin, a także artykułów, broszur i ulotek dotyczących chorób roślin użytkowych i metod ich zwalczania.

• **40 rocznica śmierci Michała Korczewskiego (16 IX 1889–28 VII 1954)** – fizjologa roślin, ur. w Krakowie, zm. w Warszawie, absolwenta Uniwersytetu Jagiellońskiego, ucznia E. Godlewskiego sen., asystenta Katedry Chemii Rolniczej UJ, profesora SGGW – kierownika Katedry Fizjologii Roślin na Wydziale Ogrodniczym, autora prac dotyczących m.in. różnych aspektów gospodarki mineralnej roślin.

• **20 rocznica śmierci Anieli Krawiecowej (12 VI 1909–28 X 1974)** – algologa, fitosocjologa, ur. w Siebrakowie (Rosja), zm. we Wrocławiu, absolwentki Uniwersytetu Poznańskiego, uczennicy J. Paczoskiego, asystentki Zakładu Systematyki i Geografii Roślin

Uniwersytetu Poznańskiego, profesora Zakładu Morfologii i Systematyki Roślin Uniwersytetu Wrocławskiego, autorki wielu prac poświęconych florze głównów Wielkopolski, opracowań fitosocjologicznych roślinności Dolnego Śląska, a także *Analizy geograficznej flory synantropijnej miasta Poznania* (1951), zasłużonego nauczyciela.

Alicja ZEMANEK

SESJA POŚWIECONA 150 ROCZNICY URODZIN MICHAŁA JANKOWSKIEGO

Session commemorating 150th anniversary of
Michał Jankowski birth

15 września 1992 r. odbyła się we Władywostoku sesja poświęcona 150 rocznicy urodzin Michała Jankowskiego (1842–1912), syna Jana, skazanego przez carski rząd na sytykę za udział w powstaniu 1863 r. Po odbyciu kary pozostał na Dalekim Wschodzie. M. Jankowski jako badacz–encyklopedysta i przedsiębiorca wniósł ogromny wkład w poznanie i zagospodarowanie wschodnich terenów Rosji. Dla uczczenia jego zasług przedsiębiorstwo „Rubież” postawiło mu pomnik z brązu w miejscowości Sidemi (gdzie przeżył 20 lat) i wspólnie z Państwowym Zjednoczonym Muzeum Primorskim im. W. Arsenjewa zorganizowało pierwszą sesję poświęconą temu badaczowi.

Podczas sesji wygłoszono 12 referatów. B. Dja-

czenko, zastępca głównego redaktora niedawno odrodzonego czasopisma „Rubież” (numer 863, pierwszy po długiej przerwie, ukazał się tuż przed sesją) bardzo zasłużony dla utrwalenia pamięci o tym nieprzeciętnym badaczu, mówił o zasługach całej rodziny Jankowskich. N. Troickaja, wykładowca na Uniwersytecie Dalekowschodnim, przedstawiła dostępną bibliografię dotyczącą życia i działalności Michała Jankowskiego. Krytyk literacki S. Kriwszenko wskazywał na konieczność utrwalenia pozostałej po Jankowskich pamięci w formie poświęconej im książki. N. Kerczałajewa, główny kustosz, poinformowała o zbiorach i kolekcjach rodziny Jankowskich w Muzeum Primorskim im. W. Arsenjewa. Kierownik działu informacji naukowej państwowego archiwum, E. Tancurenko, mówiła o materiałach dotyczących rodziny Jankowskich, znajdujących się w archiwum. O dorobku M. Jankowskiego w dziedzinie ekologii mówił główny pracownik naukowy Instytutu Oceanicznego Geografii Dalekiego Wschodu (oddziału Rosyjskiej Akademii Nauk), B. Semkin. Pracownik naukowy S. Gusewa przypomniała dorobek M. Jankowskiego jako pierwszego preparatora dostarczającego zbiory do Muzeum. Kolejny pracownik naukowy Muzeum, A. Petruk, naświetliła działalność Jankowskiego jako przedsiębiorcy. O wkładzie M. Jankowskiego do botaniki mówił Z. Charkiewicz, a o Jego pionierskiej działalności w dziedzinie wprowadzenia roślin użytkowych poinformował W. Niedołuzko. Docent Politechniki Dalekowschodniej, W. Obertas, opowiedział o budowlach M. Szewelowa we Władywostoku. Nadmorski grafik, E. Dimura, naświetlił twórczość artystów nadmorskich dotyczącą miejscowości Sidemi.

Z 12 wygłoszonych referatów, 11 było bezpośrednio związanych z badaczem M. Jankowskim. Tylko referat dotyczący Michała Szewelowa (1847–1903), syna Grzegorza, wymaga wyjaśnienia. Szewelow, podobnie jak Jankowski, był uczonym (sinolog, kurator Instytutu Wschodniego – pierwszej wyższej uczelni Władywostoku) i działaczem społecznym (radny miejski w latach 1884–1894), a także przedsiębiorcą (kupcem pierwszej gildii, radnym komercyjnym, twórcą i właścicielem pierwszej rosyjskiej floty handlowej na Oceanie Spokojnym). Jest oczywiste, że Jankowski i Szewelow byli zwolennikami tych samych poglądów. Ich przyjaźń została wzmocniona więzami rodzinnymi. Synowie M. Jankowskiego, Jerzy i Jan, ożenili się z córkami Szewelowa – Małgorzatą i Angeliną. Szewelow był właścicielem szeregu domów we Władywostoku. Wiele z tych domów to zabytki drewnianej sztuki budowlanej; nie przetrwały one, niestety, do naszych dni.

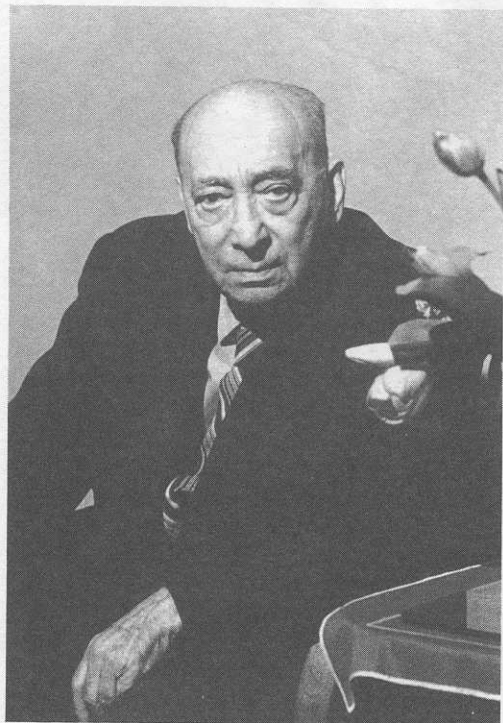
Referaty wygłoszone podczas Sesji będą opublikowane. Ustalono, że sesje poświęcone pamięci M. Jankowskiego będą odbywały się co dwa lata. Na jubileusz przygotowano także wystawę obrazów, na których uwieczniono pejzaże Sidemi. Zorganizowano również wieczór wspomnień o rodzinie Jankowskich, przygotowany przez współpracowników muzeum z udziałem aktorów teatru dramatycznego i studentów Instytutu Historii Sztuki. Przedstawiono sceny z życia rodziny Jankowskich. Słuchano polskiej muzyki klasycznej na fortepian i skrzypce. Drugiego dnia Sesji odbyła się wycieczka do Sidemi (2 godziny jazdy łodzią od Władywostoku). Uczestnicy wycieczki złożyli bukiet róż pod pomnikiem M. Jankowskiego i zaznajomili się z Półwyspem Jankowskiego – wspaniałym zakątkiem przyrody Dalekiego Wschodu.

Zygmunt CHARKIEWICZ

JUBILEUSZ 90-LECIA URODZIN PROF. DR HAB. BENEDYKTA HALICZA

90th anniversary of prof. dr hab. Benedykt
Halicz birth

Benedykt Halicz, profesor Uniwersytetu Łódzkiego, 17 listopada 1993 roku ukończył 90 rok życia,

Studia wyższe na Wydziale Matematyczno – Przyrodniczym Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie ukończył w 1926 roku. Na przestrzeni 20 lat (z przerwą w latach 1943–1944) pracował jako nauczyciel szkół średnich. W 1947 roku zatrudniony został na stanowisku st. asystenta w Katedrze Anatomii i Cytoologii Roślin Uniwersytetu Łódzkiego, gdzie pod kierunkiem profesora F. X. Skupieńskiego doktoryzował się (w 1950 roku). W 1960 uzyskał stopień doktora habilitowanego, a w 1967 – tytuł profesora nadzwyczajnego.

W latach 1950–1956 był wykładowcą i z-cą profesora botaniki i ewolucjonizmu w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Łodzi oraz dziekanem Wydziału Biologii i Geografii tej uczelni. Po zmianach organizacyjnych (połączenie z Uniwersytetem) pracował w Uniwersytecie Łódzkim kierując Zakładem, a następnie Katedrą Ewolucjonizmu w Instytucie Botaniki i Zoologii. W latach 1965–1969 był dziekanem Wydziału Biologii i Nauk o Ziemi Uniwersytetu Łódzkiego.

Działalność naukowa profesora Benedykta Halicza koncentruje się wokół kilku zagadnień, m.in.: flora, zbiorowiska, ekologia porostów (głównie Gór Świętokrzyskich i Wyżyny Łódzkiej), wpływ zanie-

czyszczeń powietrza atmosferycznego na rośliny w środowisku miejskim, wpływ ultradźwięków na wybrane procesy rozwojowe roślin w ramach szeroko ujętej ontogenezy oraz badania nad zmiennością niektórych cech wybranych gatunków roślin. Jest autorem podręczników akademickich: *Botanika* (wyd. 1971, 1974, 1977), *Procesy ewolucji biologicznej* (1972), *Podstawy biologii* (1976), *Podstawy botaniki* (1989).

Dorobkiem uczonego i jednocześnie nauczyciela akademickiego jest również jego praca dydaktyczna oraz kształcenie kadry. Wykłady profesora Benedykta Halicza cieszyły się zawsze wielką popularnością wśród studentów. Wykształcił około 120 magistrów, był promotorem 4 rozpraw doktorskich, opracował kilkanaście recenzji doktorskich i habilitacyjnych. Wszyscy promowani przez Niego doktorzy kontynuują działalność naukową. Niektórzy z Jego uczniów uzyskali stopnie naukowe doktora habilitowanego i tytuły profesora, zajmując samodzielne stanowiska na wyższych uczelniach.

Profesor Benedykt Halicz udzielał się w pracach społecznych w Łódzkim Towarzystwie Naukowym. Był długoletnim przewodniczącym Łódzkiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Przyrodników im. Kopernika, jest członkiem honorowym tego Towarzystwa.

Uczestnik wojny polsko – bolszewickiej w 1920 roku (jako ochotnik), w latach 1943–1944 działał w oddziałach partyzanckich. Odznaczony wieloma odznaczeniami: Krzyżem Partyzanckim, Medalem Zwycięstwa i Wolności 1945, Medalem Komisji Edukacji Narodowej, Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i in.

Z okazji Jubileuszu wyrazi głębokiego poważania i najserdeczniejsze życzenia zdrowia składają dostojnemu Jubilatowi współpracownicy i grono uczniów.

Stanisława KUZIEL, Stanisław CIEŚLIŃSKI

JUBILEUSZ 80-LECIA URODZIN DR INŻ. LEŚN. STANISŁAWA BARAŃSKIEGO

80th anniversary of dr. eng. of forestry
Stanisław Barański birth

Dnia 3 września 1993 roku ukończył 80 lat dr inż. leśn. Stanisław Barański, członek honorowy Polskiego Towarzystwa Leśnego i Ligi Ochrony Przyrody, długoletni członek Polskiego Towarzystwa Botanicznego. Dr S. Barański jest znanym i bardzo cenionym leśnikiem, działaczem ochrony przyrody, naukowcem. Jego nazwisko nierozzerwalnie związane jest z Krainą Gór Świętokrzyskich. Z regionem tym łączy go praca zawodowa (długoletni nadleśniczy nadl. Bli-

zyn), badawcza, społeczna i organizatorska. W pracy zawodowej wyróżnia się znawstwem zagadnień hodowli modrzewia i jodły. Przyczynił się do rozpowszechnienia hodowli modrzewia polskiego w lasach, nie tylko na Kielecczyźnie, ale i w innych regionach naszego kraju. Dorobek naukowy Jubilata obejmuje ponad 100 pozycji o charakterze poznawczym, popularno-naukowym i popularyzatorskim. W większości pisanstwo to dotyczy problematyki gospodarki leśnej, historii lasów i leśnictwa na Kielecczyźnie, dziejów bartnictwa w Puszczy Świętokrzyskiej oraz regionalnej ochrony przyrody. Największymi walorami poznawczymi wyróżniają się prace dotyczące przebudowy drzewostanów sosnowych, historii modrzewia polskiego w lasach Świętokrzyskich w XIX wieku, a zwłaszcza jego hodowli. Wyzначył m.in. granice naturalnego występowania drzewostanów modrzewiowych starszych klas wieku około 1840 roku.

Dr S. Barański zajmuje się także tematyką z pogranicza kultury i przyrody, a szczególnie związkami literatury i przyrody. Jest doskonałym znawcą twórczości literackiej pisarzy i poetów opisujących piękno przyrody Gór Świętokrzyskich. Referat Jubilata pt. „Przyroda w twórczości literackiej Stefana Żeromskiego i niektórych pisarzy Kielecczyzny” wywołał duże wrażenie emocjonalne na uczestnikach 49 Zjazdu PTB w Kielcach.

Wyróżniająca pod każdym względem jest działalność naukowa i organizatorska dr S. Barańskiego w ruchu ochrony przyrody na Kielecczyźnie. Znana jest powszechnie w regionie Jego niezłomna postawa w kwestiach dotyczących ochrony przyrody. Przeniknięty pełnym humanizmem, i o duszy humanisty, swoją działalnością społeczno-popularyzatorską i naukową wywiera przemożny wpływ na kształtowanie społecznych postaw na rzecz właściwego gospodarowania lasami i zachowania ich najcenniejszych fragmentów dla przyszłości. Jest inicjatorem tworzenia nowych rezerwatów i autorem koncepcji powołania rezerwatu biosfery „Bliżyn”.

Brał czynny udział w wojnie obronnej w 1939 roku, a w okresie okupacji niemieckiej działał w AK i uczestniczył w cywilnym ruchu oporu leśników.

Za pracę naukową, zawodową i społeczną w zakresie leśnictwa, ochrony przyrody i regionalizmu oraz działalność w organizacji podziemnej w czasie okupacji niemieckiej, wyróżniony został odznakami, medalami i wysokimi odznaczeniami państwowymi.

W imieniu Oddziału Kieleckiego Polskiego Towarzystwa Botanicznego składam dostojnemu Jubilatowi wyrazy głębokiego poważania, szczerze życzenia dobrego zdrowia i dalszych sukcesów w pracy naukowej i społecznej dla dobra świętokrzyskiej przyrody.

Stanisław CIEŚLIŃSKI

OSIEMDZIESIĄTA ROCZNICA URODZIN PROFESORA STEFANA GUMIŃSKIEGO

80th anniversary of Professor Stefan Gumiński birth

Dnia 18 listopada 1993 roku minęła osiemdziesiąta rocznica urodzin profesora dr hab. Stefana Gumińskiego, wielce zasłużonego dla nauki polskiej fizjologa roślin, wieloletniego kierownika Zakładu Fizjologii Roślin Uniwersytetu Wrocławskiego, honorowego członka Polskiego Towarzystwa Botanicznego oraz członka wielu innych towarzystw naukowych, tak krajowych, jak zagranicznych.

Prof. S. Gumiński urodził się w 1913 roku w Zalesiu koło Rzeszowa. Studia przyrodnicze rozpoczął w Poznaniu, a następnie przeniósł się do Uniwersytetu Jagiellońskiego, gdzie w roku 1939 uzyskał dyplom magistra filozofii z zakresu biologii. Stopień naukowy doktora otrzymał w 1946 roku na Wydziale Matematyczno – Przyrodniczym Uniwersytetu Jagiellońskiego po obronie dysertacji doktorskiej pt.: „Stymulujące i trujące działanie kwasu humusowego na organizmy wyższe”. Habilitował się w roku 1951 na

Wydziale Nauk Przyrodniczych Uniwersytetu Wrocławskiego, na podstawie pracy: „Badania nad warunkami i mechanizmem działania próchnicy na organizm roślinny”.

Przytoczone powyżej tytuły rozprawy doktorskiej i habilitacyjnej, określają główne zainteresowania naukowe prof. S. Gumińskiego, badania te dotyczą znaczenia i roli związków próchnicznych dla organizmu roślinnego oraz mechanizmów ich działania. Zagadnienia roli związków próchnicznych w życiu roślin nie wyczerpują oczywiście wszystkich problemów naukowych, leżących w polu zainteresowania profesora, stanowią jednak główną problematykę badawczą. W pewnym sensie z tą naczelną problematyką łączą się prace profesora i jego uczniów, odnoszące się do oddychania korzeni oraz pobierania przez korzenie wody i składników mineralnych.

Pracę dydaktyczną rozpoczął od stanowiska asystenta tuż po wojnie w tworzącym się Uniwersytecie im. M. Skłodowskiej-Curie, jednakże już w 1945 roku przeniósł się do Uniwersytetu Poznańskiego obejmując równorzędne stanowisko. Po trzech latach pracy w Uniwersytecie Poznańskim, ówczesne władze polityczne zmusiły go do rezygnacji ze stanowiska asystenta. Po kilkumiesięcznej przerwie w zawodzie nauczyciela akademickiego, w którym to czasie pracował na

etacie adiunkta w Państwowym Zakładzie Higieny w Bydgoszczy, uzyskał etat asystenta w Uniwersytecie Wrocławskim. Po habilitacji w 1951 roku zaproponowano prof. S. Gumińskiemu zorganizowanie i objęcie kierownictwa Zakładu Fizjologii Roślin w Wyższej Szkole Rolniczej we Wrocławiu. Objął tę posadę na etacie docenta. W kilka lat później, w roku 1956, po przejściu prof. H. Krzemienieckiej na emeryturę, powołano prof. Gumińskiego na kierownika Zakładu Fizjologii Roślin w Uniwersytecie Wrocławskim, gdzie po roku otrzymał nominację na profesora nadzwyczajnego. W Uniwersytecie Wrocławskim pracował profesor aż do roku 1979, kiedy przeszedł na emeryturę.

Syntezę dorobku naukowego prof. Gumińskiego w jego głównej problematyce dotyczącej zagadnień związanych z funkcją i mechanizmami działania związków próchnicznych na organizmy roślinne można streścić następująco:

1. Wielkocząsteczkowe związki próchniczne typu kwasu humusowego, regulują pobieranie i akumulację przez rośliny jonów pierwiastków, w szczególności kationów, przez wytwarzanie z nimi kompleksowych połączeń za pośrednictwem grup fenylhydroksylowych i karboksylowych. Ułatwiają na ogół pobieranie żelaza i pośrednio fosforu, oraz utrzymują w tkankach właściwy stosunek fosforu do żelaza, przede wszystkim w liściach, zapobiegając chlorozie. Hamują natomiast pobieranie wapnia.
2. Związki próchniczne stymulują oddychanie, zwłaszcza przy niedostatku tlenu, ochraniając tkanki przed inhibicją wywołaną nagromadzeniem się wodorowęglanów.
3. Wywierają garbnikopodobny wpływ na plazmolemmę i stymulują procesy wzrostowe przy zbyt małej kwasowości środowiska. Nie jest wykluczone, że stymulacja biologiczna utleniania jest pochodną tego zjawiska, na co zdają się wskazywać badania prof. S. Gumińskiego nad drożdżami.

Wyniki badań prof. S. Gumińskiego nad rolą związków próchnicznych ujawniły w jakich warunkach występuje, a w jakich zanika wpływ próchnicy na rośliny. Wykorzystując rezultaty swoich badań, zdołał prof. Gumiński wyjaśnić mechanizm działania związków próchnicznych, tworzących kompleksy z wielowartościowymi kationami. Wyjaśnienie to widzi profesor w oddziaływaniu kompleksotwórczych i jonowymiennych właściwości humianów na gospodarkę mineralną roślin w powiązaniu z oddychaniem korzeni. W wyniku swoich badań znalazł profesor wyraźne zależności pomiędzy efektywnością biologi-

czną poszczególnych frakcji huminowych i ich określonymi bliżej właściwościami chemicznymi i fizykochemicznymi. Jest to niewątpliwie duży krok naprzód w trudnej problematyce próchnicznej, jeżeli zważymy, że związki próchniczne jako niezmiernie labilne nie są należycie zdefiniowane.

Z badań nad oddychaniem korzeni, na podkreślenie zasługuje wykazanie znaczenia azotanów jako czynnika utleniającego w warunkach anaerobowych. Dostarczyło to nowego argumentu odnośnie powiązań pomiędzy oddychaniem tlenowym korzeni i pobieraniem wody, oraz udziału w tym zjawisku reakcji fosforylacyjnych, a także ujawniło wpływ wodorowęglanów na pobieranie żelaza również w środowisku kwaśnym. Uzyskane wyniki wnoszą zatem istotny wkład do teorii tłumaczących rolę związków próchnicznych dla pobierania składników mineralnych oraz roli procesów oddychania korzeni dla pobierania wody.

Prace prof. S. Gumińskiego wzbudziły znaczne zainteresowanie zagranicznych ośrodków naukowych. Wymienić tu należy zagraniczne ośrodki badawcze w Czechach (Praga, Brno), Niemczech (Brunszwik), Wielkiej Brytanii (Aberdeen) i Rosji (Moskwa, Dniepropietrowsk). Z zespołami naukowymi tych ośrodków prof. S. Gumiński pozostawał w stałym kontakcie, a prace profesora nad rolą związków próchnicznych wywoływały zawsze zainteresowanie i uznanie. Wyrazem tego uznania było przyznanie prof. S. Gumińskiemu medalu i dyplomu przez Uniwersytet imienia J. E. Purkyniego w Brnie, za współpracę naukową. Prof. Gumiński brał czynny udział w licznych kongresach i konferencjach naukowych tak krajowych jak zagranicznych jako współorganizator lub przewodniczący sekcji, wygłaszając komunikaty względnie referaty i biorąc żywy udział w dyskusjach naukowych.

Odnosnie możliwości praktycznych zastosowań wyników prac prof. S. Gumińskiego, na uwagę zasługują efekty osiągnięte w kulturach hydroponicznych w metodzie opracowanej przez doc. dr hab. Zofię Gumińską, która stale współpracowała ze swym małżonkiem. W oparciu o wyniki prac fizjologicznych prof. S. Gumińskiego i swoje własne, uzyskała bardzo dobre efekty w opracowanej przez nią metodzie upraw hydroponicznych, co miało i ma dalej olbrzymie znaczenie w produkcji ogrodniczej i znalazło szeroki oddźwięk wśród ogrodników i kwiaciarzy.

Swoją olbrzymią wiedzę dzielił się profesor Gumiński ze swoimi uczniami. I tak w toku swojej pracy dydaktycznej wykładał fizjologię roślin dla studentów Akademii Rolniczej i studentów Wydziału Nauk Przy-

rodniczych Uniwersytetu Wrocławskiego. Ponadto przez kilka lat wykładał biochemię dla studentów Wydziału Rolniczego w Akademii Rolniczej oraz, w zastępstwie, mikrobiologię ogólną, ekologię oraz botanikę ogólną na Uniwersytecie Wrocławskim. Prowadził również wykłady monograficzne na tematy mineralnego żywienia roślin, wtórnej przemiany materii i fizjologii glonów. Wyrazem działalności dydaktycznej było opracowanie podręcznika „Ogólna fizjologia roślin”, który doczekał się czterech kolejnych wydań i przez wiele lat był jedynym dostępnym dla studentów podręcznikiem w skali całego kraju. Ponadto jest autorem opracowań monograficznych „Oddychanie roślin” i „Fizjologia glonów i sinic” oraz wspólnie z żoną doc. dr hab. Zofią Gumińską, cennej z punktu widzenia badań podstawowych i użytkowych pracy pt. „Próchnicowa uprawa hydroponiczna roślin”. Ogólny dorobek naukowy prof. S. Gumińskiego wyraża się liczbą ponad 50 publikacji indywidualnych lub współautorskich oraz wieloma artykułami i komunikatami wygłoszonymi na kongresach, zjazdach czy sympozjach krajowych i międzynarodowych, tak krajowych jak zagranicznych.

Olbrzymia wiedza, a przede wszystkim umiejętność prowadzenia rzeczowych dyskusji i polemik na temat wielu zagadnień z zakresu biologii (fizjologia, biochemia, mikrobiologia, botanika) przejawiała się u profesora przede wszystkim znakomitą udziałem w wielu międzynarodowych i krajowych zebraniach naukowych. W obecności profesora, każda dyskusja i każde posiedzenie naukowe obfitowało w ciekawe i nieraz zaskakujące trafnością ujęcia tematu i prostotą interpretacji, nieraz bardzo złożonych i skomplikowanych problemów. Profesor znany był z nieustępliwości i odwagi głoszenia własnych poglądów, co z jednej strony zyskiwało mu uznanie i szacunek wśród specjalistów i młodych adeptów nauki, a z drugiej strony nie budziło uznania wśród tzw. „decydentów nauki” w czasach PRL-u. W pierwszym przypadku, wyrazem uznania środowiska naukowego było powołanie profesora do udziału w różnych gremiach naukowych czy redakcyjnych, oraz powoływanie na recenzenta wielu prac doktorskich, habilitacyjnych i recenzowania dorobku naukowego prawie wszystkich obecnych, względnie nieżyjących już profesorów fizjologii roślin. W drugim przypadku sprawiało profesorowi wiele kłopotów ze strony oficjalnych władz, co przyczyniło się do przedwczesnej emerytury w roku 1979.

Składając Wielce Czcigodnemu Nestorowi polskich fizjologów roślin najserdeczniejsze życzenia z okazji 80 lecia urodzin, życzylibyśmy sobie aby Pro-

fesor długo jeszcze pozostawał wśród nas wspierając nas radą oraz zachęcając do dalszej pracy naukowej.

Józef BUCZEK

JEAN BAPTISTE LAMARCK
- W 250 ROCZNICĘ URODZIN

Jean Baptiste Lamarck
- 250th anniversary of birth

Czas płynie nieubłagnie, karty historii żółkną a pył zapomnienia pokrywa je coraz grubsza warstwa. Dlatego, przy każdej sposobności, godzi się przypominać o ludziach i wydarzeniach zapisanych na trwałe w dziejach nauki. Wymaga tego uczciwość względem naszych poprzedników, bo przecież to ich dzieła były punktem wyjścia dla obecnych dokonań. W roku bieżącym, 1. sierpnia, nadarza się znakomita okazja, aby uczcić pamięć uczonego, który położył wielkie zasługi w rozwoju nauk przyrodniczych. W dniu tym, przed 250 laty, urodził się Jean Baptiste Lamarck, człowiek wszechstronnie wykształcony, botanik, zoolog, parający się także meteorologią, geografą, geologią a nawet fizyką i chemią. To właśnie on pierwszy zaproponował, aby terminem „biologia” określać naukę opisującą życie roślin i zwierząt.

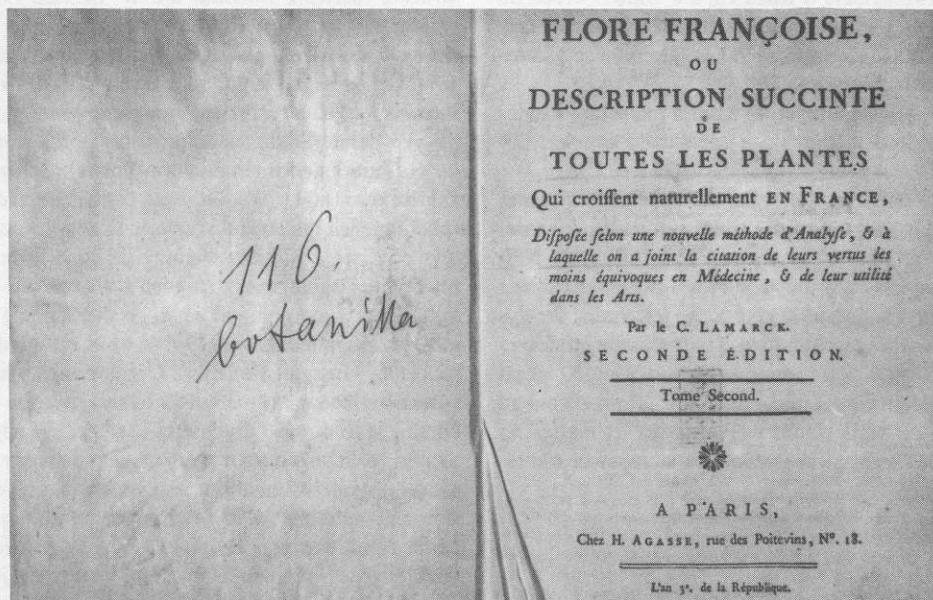
Dzięki wielkiej pasji poznawania przyrody we wszystkich jej przejawach oraz darowi obserwacji,

Lamarck posiadał ogromną wiedzę, która umiejętnie zsyntetyzowana posłużyła mu w stworzeniu własnej filozofii ewolucji, zwanej potem „lamarkizmem”. I chociaż uważa się obecnie, że w teorii tej zbyt wiele było domysłów i spekulacji co spowodowało, że uważano ją niekiedy za „ryzykowną a nawet dziecinną”, to przecież oryginalne ujęcie zagadnienia przez Lamarcka pozwoliło spojrzeć na przyrodę w całkiem nowy sposób.

Oddając Lamarckowi należny mu hołd jako ewolucjoniście, nie można zapominać, iż swą karierę uczonego rozpoczął jako botanik florysta i systematyk. A przecież, początkowo nic nie wskazywało na to, że wejdzie on do grona najwybitniejszych przyrodników ówczesnej Europy. Pokrętne bowiem były drogi, które przywiodły Lamarcka do ołtarza nauki, której był jednocześnie kapłanem i – ofiarą. Jego ojciec życzył sobie, aby służył całkiem innemu Bogu i poświęcił się stanowi duchownemu. Przez kilka lat uczęszczał więc do jezuickiego kolegium w Amiens. Porzucił je natychmiast po śmierci rodziciela i zaciągnął się do armii francuskiej by walczyć przeciw Prusom w czasie wojny 7-letniej. Za dzielność mianowano go oficerem. Po zakończeniu walk młody Jean Baptiste, zawsze spragniony działania, wystąpił z wojska i udał się do Paryża, aby studiować medycynę. Podobno niewiele brakowało, żeby mocno upodobał sobie...muzykę, poświęcił się jej całkowicie. W końcu przeważało zupełnie inne zainteresowanie. Otóż, jako student medycyny był stałym bywalcem „Ogrodu Królewskiego”, który stał się w owych czasach ośrodkiem nauczania farmacji i botaniki. Tutaj też poznał sławnego Bernarda Jussieu i zafascynowany nauką o roślinach, zdradził medycynę dla botaniki. Z powodu tak zmiennych upodobań, stanął Lamarck na pierwszym szczeblu drabiny, mającej zaprowadzić go w przyszłości na szczyty, dopiero gdy liczył sobie z górą 30 lat!

Interesujący nas najbardziej, „botaniczny okres” Lamarcka trwał mniej więcej 15 lat. Jego praca nad roślinami to zarówno obserwacje w terenie, jak i studia nad materiałami zielnikowymi. Botanizował m.in. w Prowansji, ojczystej Pikardii, w okolicach Paryża. Jako współpracownik „Ogrodu Królewskiego” wędrował także po Europie, zbierając z upoważnienia króla francuskiego rzadkie rośliny i nawiązując kontakty z zielnikami innych ogrodów w sprawie wymiany zbiorów.

Jedną z pierwszych prac Lamarcka, która od razu przyniosła mu sławę i nominację na adiunkta przy katedrze botaniki Paryskiej Akademii Nauk, była „Flore française”. Wprost trudno uwierzyć, że to wielkie, 3-tomowe dzieło, liczące przeszło 1600 stron zostało

napisane – jak podaje Komarow – w ciągu zaledwie 6 miesięcy! Za sprawą bardzo wówczas wpływowego G. L. Buffona, całość ukazała się na koszt skarbu państwa. Na owe czasy „Flora” była sporym wydarzeniem w świecie botanicznym, na co złożyły się: ulepszone w stosunku do linneuszowskiej systematyki, binomiczna nomenklatura stosowana konsekwentnie po łacinie i po francusku, jasne i precyzyjne opisy oraz, rzecz najważniejsza, specjalne dychotomiczne klucze do oznaczania roślin, stworzone z myślą o amatorach i początkujących botanikach. Drugie wydanie ukazało się w 1793 roku, zaś trzecia edycja została rozszerzona i opracowana w r. 1806 przez A. P. De Candolla, ponieważ Lamarcka interesowały już inne zagadnienia. Natomiast bardziej specjalistom niż amatorom, służył „Extrait de la Flore française” z łacińskimi nazwami gatunków roślin, który ukazał się w r. 1792.

Owocem współpracy z Encyklopedystami było opracowanie przez Lamarcka zagadnień botanicznych w „Encyclopédie Méthodique”; był autorem haseł w czterech tomach (do litery P). Spod jego pióra wyszły następnie dwie pierwsze części 3-tomowego opracowanie „Tableau encyclopédique et méthodique des trois règnes de la nature. Botanique. Illustration des genres” (1791–1823), któremu poświęcił studia nad literaturą, jak też nad roślinami żywymi i okazami zielnikowymi.

Botaniczny rozdział swego życia zamknął Lamarck rozważaniami nad klasyfikacją roślin, zawartymi w dwóch pierwszych (spośród 15) tomach dzieła „Histoire naturelle des végétaux classés par familles...”, wydanego w 1802 r. pod redakcją Ch. Mirbela oraz, na koniec, wydanym wspólnie z A. P. De Candollem w 1806 r. „Synopsis plantarum in Flora gallica descriptorum”.

Ponadto w latach 1784–1794 Lamarck opisał wiele nowych gatunków i rodzajów roślin, szczególnie tropikalnych. Jego system obejmował 94 rodziny, podzielone na sześć klas. Podobnie jak M. Adanson i A. L. Jussieu, Lamarck nie był zwolennikiem „Systemu płciowego” Linneusza. Zdaniem J. L. M. Poirota (który uzupełnił botaniczną część „Encyklopedii” oraz „Illustration des genres”): „Lamarck był w nauce nowatorem, inni zebrali później to, co on zasiał”. Zaś współczesny nam C. A. Stace, autor „Taksonomii roślin i biosystematyki” (1989), napisał: „Sława taksonomiczna Lamarcka opierała się nie tylko na jego systemie klasyfikacji, ale na świadomości, że naturalny system klasyfikacji *nie jest* bynajmniej najlepszym środkiem do szybkiej identyfikacji roślin(...) „Flore française” zawierała analityczną metodę, (...) która miała umożliwić oznaczanie w prosty sposób”.

Zielnik Lamarcka, podobnie jak i jego właściciel, także przeszedł zmienne koleje losu. W roku 1824 Lamarck zmuszony był go sprzedać niemieckiemu bota-

nikowi, Reperowi, po śmierci którego, zielnik znalazł się w Uniwersytecie w Rostoku, a w 1886 r. wrócił do stolicy Francji. Składał się ze 101 zeszytów, zawierających 19 000 egzemplarzy 9 000 gatunków, etykietowanych ręką zbieracza.

Dotknięty ślepotą, która zatruliła mu ostatnie dziesięć lat, mimo to pracujący niemal do ostatka, Lamarck dokonał życia 18 grudnia 1829 r.

Wedle dzisiejszych pojęć nie był dobrym menedżerem, nie bardzo umiał, a może i nie chciał, zabiegać o materialne interesy swoje i najbliższych. Najważniejsze były dla niego wartości pozamaterialne i do końca życia poszukiwał tego, co tak trudne do wytropienia – prawdy naukowej. Toteż słuszne i trafne są słowa, jakimi uczcił Lamarcka w niespełna 20 lat po jego śmierci, F. Gérard, redaktor „Powszechnego Słownika Historii Naturalnej”, pisząc: „Umarłeś na barykadzie, walcząc o prawdę i ona zapewni ci nieśmiertelność”.

ŹRÓDŁA

- [1] BASILEVSKAYA N. A., BELOKONY I. P., TSCHERBAKOVA A. A. 1968. The short history of botany. „Nauka”, Moscow, ss. 308.
- [2] Flore française. Par le C. Lamarck. Seconde édition. Chez H. Agasse, a Paris, ss. 684.
- [3] HRYNIEWIECKI B. 1949. Zarys dziejów botaniki. PZWS, Warszawa, ss. 150.
- [4] KOMAROW W. 1946. Lamarck. Spółdz. Wyd. „Książka”, Warszawa, ss. 248.
- [5] MORTON A. G. 1981. History of botanical science. Acad. Press, London-San Francisco, ss. 474.
- [6] STACE C. A. 1989. Plant taxonomy and biosystematics. E. Arnold, London, Melbourne, Auckland, ss. 264.
- [7] Thesaurus Literature Botanicae. 1950. (red. G. A. PRITZEL). Görlich Editore, Milano, ss. 576.
- [8] VIRVILLE D. de. (red.) 1954. Histoire de la botanique en France. Soc. d'Édition d'enseignement supérieur, Paris, ss. 394.

Ludwik FREY

JUBILEUSZ 80-LECIA INSTYTUTU BOTANIKI UJ (KRAKÓW, 29 WRZEŚNIA 1993)

Jubilee of 80th anniversary of establishing of
the Institute of Botany, Jagiellonian University
(Kraków, 29 September 1993)

W dniach od 29 września do 2 października 1993 r. najstarszy w Polsce, krakowski ośrodek rozwoju botaniki obchodził podwójny jubileusz: 80-lecia

Instytutu Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz 40-lecia Instytutu Botaniki im. W. Szafera Polskiej Akademii Nauk. Uczelnia krakowska jest jedną z nielicznych w świecie placówek, w której botanika rozwija się nieprzerwanie od czasów średniowiecza. Pierwsze prace o roślinach, napisane przez profesorów Wydziału Lekarskiego powstały pod koniec XV w. Osobną katedrę simplicium (botaniki lekarskiej) założono w 1609 r. Współczesna botanika krakowska (podobnie jak i inne nauki przyrodnicze w tej uczelni) wywodzi się z katedry chemii i historii naturalnej, utworzonej z inicjatywy Hugona Kołłątaja w 1780 r. W 1847 r. wyodrębniono z niej osobną katedrę botaniki, przekształconą w 1913 r. w Instytut Botaniczny (obecnie – Instytut Botaniki). Organizatorem tej placówki był badacz flory Polski i Jawy, Marian Raciborski. Jego uczeń i długoletni następca, Władysław Szafer, zasłużony dla rozwoju botaniki, ochrony przyrody i organizacji nauki w naszym kraju, przyczynił się do utworzenia w 1953 r. w obrębie Polskiej Akademii Nauk nowego Instytutu Botaniki, nazwanego później jego imieniem. Obydwie, siostrzane jednostki, działające od wielu lat w budynku przy ul. Lubicz 46, ściśle współpracują w realizacji wielu zadań badawczych.

Sesja jubileuszowa uniwersyteckiego Instytutu odbyła się w dniu 29 września, w auli Collegium Novum UJ przy ul. Gołębiej 24. Zorganizowana przy współudziale Sekcji Historii Botaniki Polskiego Towarzystwa Botanicznego, miała charakter historycznego przeglądu dotychczasowych osiągnięć Instytutu. W czasie uroczystego powitania uczestników, rektor Uniwersytetu, prof. dr Aleksander Koj oraz dyrektor Instytutu Botaniki – prof. dr Adam Zajac, złożyli wyrazy podziękowania przechodzącym na emeryturę profesorom: prof. dr Annie Medweckiej-Kornaś i prof. dr Janowi Kornasiowi, uczonym znanymi w kraju i za granicą ze swych wybitnych osiągnięć na polu geografii roślin i ochrony przyrody. W referacie Alicji Zemanek pt. *Osiemdziesiąt lat działalności naukowej Instytutu Botaniki UJ* przedstawiona została historyczna geneza głównych kierunków badawczych Instytutu. Do najważniejszych dyscyplin tzw. krakowskiej szkoły geobotanicznej należą: taksonomia roślin wyższych i fitogeografia. Podsumowania osiągnięć w tym zakresie dokonał Jan Kornaś. W następnych referatach scharakteryzowano osiągnięcia Instytutu w takich dziedzinach jak taksonomia i geobotanika roślin niższych (Maria Olech), ekologia (Anna Medwecka-Kornaś), cytologia i embriologia (Lesław Przywara) oraz paleobotanika (Danuta Zdebska). Na zakończenie Bogdan Zemanek omówił rolę Ogrodu Botanicz-

Ryc. 1. Sesja Jubileuszowa Instytutu Botaniki UJ, Aula Collegium Novum UJ. Od lewej: prof. A. Zając, prof. A. Koj, prof. A. Jackowski.

nego UJ w badaniach naukowych i dydaktyce biologii. Po południu uczestnicy Sesji zwiedzili Ogród Botaniczny oraz Instytut Botaniki, w którym przygotowano wystawę publikacji ilustrującą długoletnią działalność uniwersyteckiego ośrodka badań nad roślinami.

Alicja ZEMANEK

SPRAWOZDANIA ZE SPOTKAŃ NAUKOWYCH SCIENTIFIC MEETING REPORTS

**MIĘDZYNARODOWE SYMPOZJUM „FLORA
I FAUNA PÓL I WINNIC”
(BONN – MECHERNICH – KOMMERN, 17–20
CZERWCA 1992)**

**International Symposium „Flora und Fauna der
Äcker und Weinberge” (Bonn – Mechernich –
Kommern, 17–20 June 1992)**

Symposium zorganizowało Federalne Ministerstwo Środowiska, Ochrony Przyrody i Bezpieczeń-

stwa Atomowego we współpracy z Fundacją Ochrony Zagrożonych Roślin i Instytutem Botaniki Rolniczej, Zakładem Geobotaniki i Ochrony Przyrody Reńskiego Uniwersytetu im. Fryderyka-Wilhelma w Bonn. W sympozjum uczestniczyło około 50 osób z Niemiec, Czecho-Słowacji, Węgier i Polski.

Czterodniowe sympozjum rozpoczęło się o nietypowej porze, o godzinie 19³⁰, w Instytucie Botaniki Rolniczej. Prawdopodobnie w tych szacownych murach uniwersyteckich, naprzeciw Ogródu Botanicznego, pracował naukowo współautor *Botaniki* – prof. dr Edward Strasburger, a także inni polscy botanicy.

Serdecznego powitania uczestników i otwarcia sympozjum w imieniu organizatorów dokonał gospodarz – prof. dr Wolfgang Schumacher. Wskazał na połączone formy zwalczania chwastów i szkodników, biorące pod uwagę ochronę przyrody i ekologiczne aspekty funkcjonowania krajobrazu. Następnie przedstawiciel Federalnego Ministerstwa Środowiska, Ochrony Przyrody i Bezpieczeństwa Atomowego, Federalnego Zakładu Badań ds. Ochrony Przyrody i Ekologii Krajobrazu, powitał w imieniu resortu zebranych i życzył owocnych obrad oraz wypracowania modelu, który da pozytywne efekty dla praktyki rolni-

czej. Otwarcie sympozjum towarzyszyła wystawa sprzętu optycznego, przydatnego w czasie obserwacji flory i fauny w czasie badań terenowych i w warunkach laboratoryjnych.

Na program naukowy trzydniowych obrad złożyło się przeszło 20 wystąpień. Referat wprowadzający *Zdziczenie roślin uprawnych, przyczynę do oceny ryzyka przy „braku opieki”* wygłosił prof. dr Herbert Sukopp. Referent przedstawił drogę, jaką prowadzi często od dzikich roślin, poprzez ich wybór do zbioru (kolekcji), a następnie uprawę do roślin *kulturowych*. Przy „braku opieki” możliwe jest ich zdziczenie. Wystąpienie zostało poparte licznymi przykładami i danymi liczbowymi dotyczącymi wprowadzenia i aklimatyzacji gatunków roślin na Wyspach Brytyjskich, w Niemczech oraz Holandii.

Przez następne dwa dni obrady odbywały się w Reńskim Skansenie i Krajowym Muzeum Folkloru w Mechernich-Kommern (Eifel), Północna Nadrenia-Westfalia. Duża część wystąpień dotyczyła zagrożeń i ochrony gatunków chwastów towarzyszących uprawom polnym. Ważną rolę w tym względzie odgrywa w Niemczech, gdzie dominuje uprzemysłowione rolnictwo, program stref brzegów pól. Prof. dr W. Schumacher, B. Friebe i B. Röhliger-Nord przedstawili jego skuteczność i perspektywy w Północnej Nadrenii – Westfalii, dr A. Oesau mówił o jego praktyce i skuteczności w Nadrenii-Palatynacie, dr A. Otte i A. Mattheis zaprezentowały wyniki kontroli w Górnej Bawarii (1986–1991), dr A. Schacherer i G. Wicke zreferowały wyniki projektu pilotowego i nowy program w Dolnej Saksonii, T. van Elsen wykazał fluktuacje w składzie gatunkowym na obszarze stref w następstwie zmianowania roślin, W. Fritz-Köhler przedstawiła wpływ strefy bez herbicydów na fitofagi (chrząszcze), a R. Raskin na tle programu zajął się aspektami ekologii zwierząt i agroekonomii.

Druga grupa referatów dotyczyła innych form i sposobów ochrony dzikich chwastów polnych. Dr D. Pilotek przedstawił wyniki i perspektywy ochrony ziół polnych w północnej Bawarii, dr A. Eltiti zajął się zagadnieniem znaczenia roślinności brzegów pól dla integrowanej ochrony roślin, dr W. Hilbig rolniczym ekstensywnym programem ochrony zagrożonych roślin segetalnych, dr H. Hofmeister zaprezentował uczestnikom utrzymywaną powierzchnię chronioną ziół polnych w Wernershöhe (Dolna Saksonia), H. C. Kläge i H. Illig przybliżyli temat rezerwatów flory polnej w Brandenburskiej, a dr T. Gladis przedstawił zagadnienie utrzymywania chwastów w ramach gospodarstwa trójpolewego z roślinami kulturowymi.

W trzeciej grupie znalazły się bardzo różnorodne referaty. Dr A. Otte przedstawiła minusy i korzyści konkurencji w przypadku gatunków zespołu *Alchemillo-Matricarietum* przy zaniechaniu stosowania herbicydów bez redukcji nawożenia, dr H. Albrecht naświetlił problem zapasu nasion ziół polnych w glebie uprawnej, zaś doc. dr W. Nezađal omówił stan roślinności segetalnej w Hiszpanii uwarunkowany czynnikami edaficznymi i klimatycznymi, dr H. Küster przedstawił dzieje kilku zbożowych chwastów od epoki kamiennej (wczesnej), natomiast dr J. Hüppe nowe syntaksonomiczne aspekty roślinności segetalnej. Podobnie jak niewiele było wystąpień dotyczących fauny pól, tak i nieliczne odnosiły się do winnic. Prof. dr G. Kneitz mówił o ekosystemie winnic i ich faunie pod wpływem różnorodnego zagospodarowania, zaś G. Hansen o stawonogach (*Arthropoda*), głównie o pająkach (*Araneae*) warstwy winnych krzewów w winnicach o różnych formach zagospodarowania w środkowej dolinie Ahr.

Prawie wszystkie wystąpienia były bogato ilustrowane. Szczególnie interesująco prezentowały się przeźrocza krajobrazów rolniczych z osobliwościami florystycznymi z Hiszpanii, zachodniej części Niemiec o dużych wpływach klimatu oceanicznego, Dolnej Saksonii oraz winnic.

Trzeci dzień sympozjum przeznaczono na 9-o godzinną wycieczkę terenową. Rozpoczęła się ona w Reńskim Skansenie, gdzie na niewielkiej powierzchni znajdują się poletka z charakterystycznymi i zagrożonymi gatunkami dzikich chwastów polnych, spotykanych na polach w najbliższym sąsiedztwie. Znajdują one tutaj ochronę *ex situ*, a także są eksponowane i pokazywane zwiedzającym. Z ciekawszych warto wymienić *Conringia orientalis*, *Fumaria vailantii*, *Legousia hybrida*, *Legousia speculum-veneris*, *Linaria arvensis*, *Galeopsis segetum* itd. W dalszej części skansenu oglądano rośliny jadalne, lecznicze, barwierskie, ozdobne i inne oraz obiekty, które użytkowane są jak dawniej (np. obora z bydlęm).

Dalsza trasa wycieczki przebiegała przez obszar Dolnej Nadrenii – Eifel, teren położony na południowy zachód od Bonn i Kolonii, gdzie znajduje się Niemiecko-Belgijski Park Krajobrazowy. Na glebach gliniasto-piaszczystych i żwirowatych obserwowano płaty zespołu *Aphano-Matricarietum*. Również na gliniasto-piaszczystych glebach notowano występowanie dwu zespołów segetalnych *Aphano-Matricarietum* i *Papaveretum argemonis*. W tym rejonie zaznaczyła się obecność wapiennego klina podstawowego i występowanie interesujących gatunków segetalnych: *Scandix pecten-veneris* i *Legousia hybrida*, a także

Myosurus minimus i *Montia arvensis*. Następnie na glebach wapiennych (z muszlami) obserwowano płyty *Caulalido-Adonidetum*.

Uwarunkowania edaficzne, klimatyczne oraz antropogeniczne (uprawa, nawożenie) decydują o nieco innym ich składzie florystycznym w porównaniu z naszymi zbiorowiskami.

Dla florystów i fitosocjologów najciekawsze są zazwyczaj zbiorowiska segetalne rozwijające się na glebach bogatych w związki wapnia. W Mechernich-Wachendorf występowały dobrze wykształcone płyty *Caulalido-Adonidetum*. Na polach tych prowadzone są eksperymenty, jak np: utrzymywanie w okresie pięciu lat ugoru, ugoru rotacyjnego nie herbicydowanego, stała uprawa żyta. Dla uczestników wyjazdu, głównie tych ze wschodniej części Niemiec, Czech, Słowacji, Węgier i Polski, najatrakcyjniejszym punktem był postój w sąsiedztwie rzeki Ahr, gdzie na środkowodewońskich wapieniach koło Blankenheim, występują płyty wyżej wymienionego zespołu, ale z masowym udziałem *Legousia speculum-veneris*. Okazy tego gatunku rosnącego w zachodniej Europie (a tutaj bardzo liczne) stały się dla wielu uczestników dużą atrakcją florystyczną – fotografowaną i zbieraną do zielników. Oprócz tematu przewodniego, przewijało się wiele dodatkowych, jak zagadnienia z systematyki, ochrony gatunkowej roślin i zwierząt, ekologii poszczególnych gatunków a także planowania przestrzennego i funkcjonowania krajobrazu. Często tematy te były dyskutowane w mniejszych lub większych grupach. Ładna pogoda stwarzała dobre warunki do licznych obserwacji, dyskusji, zbierania materiału zielnikowego, a prowadzący ekskursję prof. dr W. Schumacher konsekwentnie realizował jej wcześniejsze założenia.

Bońskie spotkanie florystów i faunistów oraz fitosocjologów zajmujących się polami i winnicami uznać należy za w pełni udane oraz interesujące, gdyż zakładane cele zostały w pełni zrealizowane. Prof. dr W. Schumacher – główny organizator spotkania wraz ze swoim zespołem stworzyli sympatyczną atmosferę i wykazali się sprawną organizacją. Pan W. Melzer z Fundacji Ochrony Zagrożonych Roślin wspomagał skutecznie głównych organizatorów.

Jan T. SICIŃKI

**SESJE NAUKOWE „TECHNIKA OCHRONY
PRZYRODY” I „TURYSTYKA NA
OBSZARACH CHRONIONYCH”
(TRZEBIECHÓW K. ZIELONEJ GÓRY,
23–24 KWIETNIA 1993)**

**Scientific sessions „The nature protection
technique” and „The tourism at the protected
areas” (Trzebiechów near Zielona Góra,
23–24 April 1993)**

Chęć praktycznego zastosowania w ochronie przyrody pomysłów i idei, które rodzą się w pracowniach badaczy, była założeniem tego spotkania. Stąd formuła, która zakładała naukową dyskusję nad różnymi zagadnieniami związanymi z ochroną przyrody, ale przy udziale praktycznych realizatorów tej ochrony: przedstawicieli parków narodowych, parków krajobrazowych, konserwatorów przyrody i leśników gospodarzących na szczególnie cennych terenach. Takie założenie okazało się widać atrakcyjne, jeżeli na spotkaniu zorganizowanym przez społeczną organizację – Lubuski Klub Przyrodników – pojawiło się około 80 osób, pracowników nauki i ochroniarzy praktyków. Licznie reprezentowane było środowisko botaniczne, a zwłaszcza uczelnie Poznania.

Poszczególne wystąpienia, dotyczące bardzo różnych aspektów ochrony przyrody, organizatorzy spróbowali pogrupować w bloki tematyczne. Początkowo dyskusja dotyczyła ogólnych zagadnień planowania przestrzennego obszarów chronionych: J. Engel próbował odpowiedzieć na najogólniejsze pytanie – komu i czemu planowanie ma służyć, a J. Wróbel przedstawił opracowane założenia sporządzania planów ochrony parków narodowych. W żywej dyskusji zwrócono uwagę na konieczność bardzo precyzyjnego określania w planowaniu celu ochrony poszczególnych obiektów: pojęcie „ochrona przyrody” jest bardzo szerokie i może być wieloznacznie przekładane na język działań praktycznych. Sugerowano dokonania przeglądu całego zbioru istniejących obiektów chronionych (rezerwatów + terenów parków narodowych) i dokonania takiego podziału tego zbioru, żeby każdy z celów stawianych ochronie przyrody (np. ochrona różnorodności biologicznej, zabezpieczenie przebiegu spontanicznych procesów przyrodniczych, ochrona rzadkich gatunków zwierząt i roślin, zapewnienie warunków do prowadzenia długotrwałych badań naukowych) znalazł miejsce swojej realizacji. Licznie obecni przedstawiciele parków krajobrazowych upominali się o opracowanie zasad formułowania planów ochrony także takich obszarów.

Kolejna część spotkania poświęcona była modnym ostatnio zagadnieniom ochrony biocenoz półnaturalnych. P. Pawlaczyk próbował przedstawić szanse i zagrożenia, jakie dla ochrony takich biocenoz stwarza sukcesja roślinności, próbując też wyprowadzić ze współczesnej wiedzy o przebiegu spontanicznych procesów w roślinności kilka praktycznych wskazań ochroniarskich. M. Goc dotknął praktycznego problemu – czy należy eksploatować trzcinowiska na obszarach chronionych, co wywołało burzliwą dyskusję. Ilustracją idei „skrajnie aktywnej” ochrony przyrody, realizowanej w parkach narodowych Anglii (do osiągnięcia celów ochroniarskich dąży się przy użyciu wszelkich dostępnych technik i środków, włącznie z intensywnym stosowaniem herbicydów, drastycznymi przekształceniami powierzchni ziemi itp.) było wystąpienie K. Wypychowskiego. W dyskusji zwrócono jednak uwagę na fakt znacznie mniejszego przekształcenia środowiska przyrodniczego Polski niż Anglii i sugerowano, że nie musząc odtwarzać ani sztucznie konstruować zniszczonych przez poprzednie pokolenia układów przyrodniczych, nie musimy uciekać się do tak radykalnych metod.

Bardzo duże zainteresowanie i żywą dyskusję wywołało poruszenie tematów ochrony biocenoz leśnych. J. Wróbel przedstawił założenia opracowywania planów ochrony biocenoz leśnych w parkach narodowych, a P. Pawlaczyk, w żartobliwej formie „dekalogu antysynantropizacyjnego”, proponował zbiór zasad, które zastosowane w gospodarce leśnej, na obszarach chronionych czy też poza nimi, mogą spowolnić proces ich antropogenicznej degeneracji. Kilka wystąpień dotyczyło przykładów konkretnych obiektów chronionych: Wielkopolskiego Parku Narodowego, narażonego na presję zanieczyszczeń powietrza (J. Hantz), rezerwatu Meteorzy Morasko (I. Maciejewska), wybranych rezerwatów Pomorza i Wielkopolski (L. Buchholz) rezerwatów Ziemi Lubuskiej (A. Jermaczek) i innych.

Dyskusję wywołały też wystąpienia poruszające problemy ochrony stanowisk poszczególnych gatunków (np. lokalnych populacji modrzewia – T. Maliński, wawrzynka wilczelyko – L. Bednorz, rzadkich gatunków mchów – P. Urbański). Spierano się o celowość proponowanego przez D. Filingera dalszego poszerzania listy gatunków objętych w Polsce ochroną, a w dyskusji pojawiło się wręcz stwierdzenie, że ochrona gatunkowa nie jest tak naprawdę metodą ochrony przyrody, a raczej metodą edukacji przyrodniczej. Przy okazji skrytykowano wykorzystywanie listy gatunków chronionych występujących na danym terenie jako miernika jego przyrodniczej wartości.

Sesja na temat technik ochrony przyrody płynnie przechodziła w drugą część spotkania, poświęconą zagadnieniom udostępnienia cennych przyrodniczo terenów dla turystyki. W kilku wystąpieniach (A. Jermaczek, P. Pawlaczyk) przewijał się problem konieczności „niewidocznego dla zainteresowanych” selekcionowania turystów docierających do obiektów chronionych, i konieczności wykorzystania w maksymalnym stopniu pobytu turysty w takim obiekcie do przekazania mu porcji wiedzy przyrodniczej. Zaproponowano kilka rozwiązań praktycznych, przedstawiono też problemy wykorzystania i zagospodarowania turystycznego poszczególnych obiektów chronionych (Wielkopolskiego Parku Narodowego – B. Raszka, Wolińskiego Parku Narodowego – L. Żużalek, rezerwatu Słońsk – J. Engel i innych).

Z założonej przez organizatorów formuły spotkania wynikła wielka różnorodność poruszanych na nim tematów. Różnorodność ta jednak dobrze ilustruje rozmaitość problemów, z jakimi stykają się w swojej pracy praktyczni wykonawcy ochrony przyrody. Zarówno zainteresowanie spotkaniem, jak i „kuluarowe” opinie o nim, wskazują że zapotrzebowanie na taką wymianę poglądów i doświadczeń było i jest ogromne.

Teksty prezentowanych w Trzebiechowie wystąpień, oraz przedstawiających konkretne problemy i ich rozwiązania posterów, zostaną opublikowane jesienią 1993 w specjalnym numerze wydawanego przez organizatorów sesji kwartalnika *Przegląd Przyrodniczy*.

Sprzedaj numeru 4,3 „Przeglądu Przyrodniczego” zawierającego materiały z sesji, jak i innych numerów tego czasopisma, prowadzi Lubuski Klub Przyrodników: ul. 20 Stycznia 23, 66–220 Świebodzin, tel. 24281 w. 17.

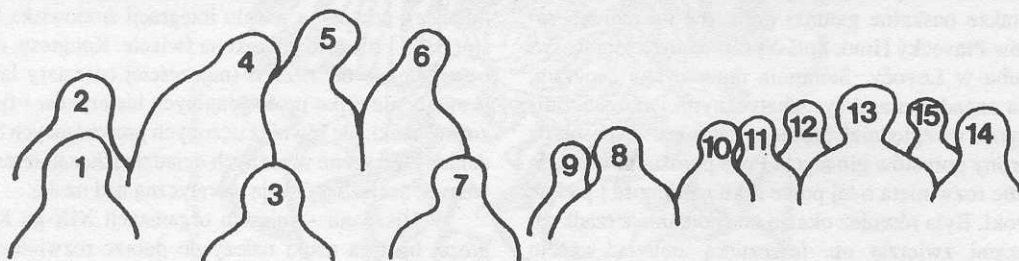
Paweł PAWLACZYK

TERENOWE SPOTKANIE LICHENOLOGÓW (SŁOWACJA, 28 CZERWCA – 6 LIPCA 1993)

Lichen Field Meeting
(Slovakia, 28 June – 6 July 1993)

Terenowe spotkanie lichenologów na Słowacji zorganizowane zostało przez Brytyjskie Towarzystwo Lichenologiczne i Instytut Botaniki Słowackiej Akademii Nauk w Bratysławie. Oprócz Anglików i Słowaków uczestniczyli w nim lichenolodzy z Austrii, Czech, Niemiec, Polski i Węgier, razem 17 osób.

Uroczyste otwarcie zjazdu nastąpiło w Instytucie Botaniki SAV w Bratysławie. Potem pod tablicą pamiątkową umieszczoną na domu, w którym urodził

Ryc. 1. Uczestnicy terenowego spotkania lichenologicznego na Słowacji 28.VI–6.VII.1993 r.: 1 – J. Liška, 2 – Z. Kyselová, 3 – E. Furkas, 4 – A. Věžda, 5 – P. Scholz, 6 – J. Poelt, 7 – E. Lisická, 8 – U. Bielczyk, 9 – J. Pišut, 10 – A. Lackovičová, 11 – A. Guttová, 12 – P. James, 13 – T. Duke, 14 – O. W. Purvis, 15 – A. Waterfield (fot. H. Wójciak).

się Alexander Zahlbruckner, uczestnicy spotkania uczcili pamięć tego wybitnego lichenologa.

Głównym celem spotkania były wspólne prace w terenie. Kolejne dni wypełniały całodienne wycieczki po interesujących przyrodniczo obiektach Karpat słowackich. Było osiem wyjazdów terenowych:

1. W obrębie Małych Karpat na wzgórzach Pohanská obok miejscowości Plavecké Podhradie i Molpir koło Smolenic poznawano porosty na wapieniach. Na wzgórzu Holý Vrch obok wsi Trstín obserwowano wpływ prac eksploatacyjnych dolomitu na florę i zbiorowiska epilityczne.
2. W Górach Tribeč zwiedzono dwa rezerваты:

Zaborská Lesostep z kserotermicznymi zbiorowiskami na stokach Plieški i Zaboru oraz Gaštnica Jelenská, gdzie w lesie dębowo-grabowym obserwowano głównie porosty epifityczne.

3. W pasmie Pohronsky Inovec na stokach Skały obok Kozaroviec zapoznano się z lichenoflorą na andezytach.
4. W Górach Szczawnickich zwiedzono rezerwat Kamienne Morze, gdzie występuje ciekawa flora epilityczna na usypiskach ryolitowych głazów.
5. W Niżnich Tatrach, w miejscowości Špania Dolina koło Bańskiej Bystrzycy zwiedzono starą kopalnię miedzi.

6. Na Spiszu, obok miejscowości Spišské Podhradie odbyto wycieczkę po rezerwatach Ostrá Hora i Dreveník z ciekawą florą kserotermiczną na trawertynach oraz do rezerwatu Sívá Brada z licznymi źródłami mineralnymi i interesującymi zbiorowiskami słonorośli.
7. W Tatrach Wysokich zorganizowano wycieczkę do Wielkich Stawów Furkotnych, gdzie zapoznano się z florą naziemną i naskalną na granitach oraz do Doliny Białej Wody, w której jeszcze dzisiaj obserwuje się dobrze zachowane porosty epifityczne. Tam również znaleziono wiele rzadkich gatunków na skałach spryskiwanych wodą.
8. W Tatrach Bielskich zapoznano się z bardzo interesującą florą naskalną. W malowniczej części zwanej Skalnymi Wrotami obserwowano m.in. *Teloschistes contorduplicatus*, gatunek w Polsce nie występujący.

Ponadto w Tatrzańskim Łomnicy zwiedzono muzeum Tatrzańskiego Parku Narodowego. Uczestnikom spotkania zaprezentowano piękny film o przyrodzie Parku, jej zagrożeniach i ochronie.

Bardzo bogaty program wycieczek pozwolił na poznanie porostów rosnących na różnych podłożach i w zróżnicowanych klimatach lokalnych. Obserwowano także naskalne gatunki porostów na murach zamków Plavecký Hrad, Spišský Hrad oraz kościoła św. Jakuba w Levoči. Starannie opracowany program, poza zagadnieniami systematycznymi i fitogeograficznymi, uwzględniał problem zagrożeń i sposobów ochrony porostów ginących. Poza porostami urzekala bujnie rozwinięta o tej porze roku roślinność i piękne widoki. Była również okazja do spotkania z rzadkimi okazami zwierząt np. jaszczurką zieloną, wężem eskulapa i niezdarką dziewczą.

Wieczory poświęcone były głównie porządkowaniu i oznaczaniu zbiorów. Organizatorzy zadbali, by w miejscach zakwaterowania (Smolenice, Stara Leśna) był odpowiedni sprzęt, odczynniki i literatura, co umożliwiło oznaczenie większości materiałów. Niezwykle cenne były towarzyszące tym pracom dyskusje taksonomiczne z wybitnymi znawcami porostów, zwłaszcza z prof. J. Poeltem, dr A. Vězdą i dr P. Jamesem.

Wędrówka po Karpatach Słowacji pozwoliła uczestnikom poszerzyć znajomość porostów i dokonać bogatych zbiorów. W zebranych materiale znalazły się gatunki nowe dla flory Karpat.

Program nie przewidywał sesji referatowej, jedynie dr James wygłosił referat na temat zagrożeń i sposobów ochrony porostów w Wielkiej Brytanii, ilustrowany pięknymi przezroczami.

Zarówno prace terenowe, jak i wieczorne spotkania, przebiegały w serdecznej i luźnej atmosferze sprzyjającej nawiązywaniu kontaktów i dyskusjom naukowym. Tę wspaniałą atmosferę i organizację zawdzięczamy gospodarzom, dr Annie Lackovičovej i dr Ivanovi Pišútovi ze Słowackiej Akademii Nauk oraz dr Zuzannie Kyselovej z Tatrzańskiego Parku Narodowego. Spotkanie potwierdziło po raz kolejny przekonanie o życzliwości i bezpośredniości lichnologów niezależnie od wieku i narodowości.

Urzula BIELCZYK, Hanna WÓJCIAK

HISTORIA BOTANIKI NA XIX MIĘDZYNARODOWYM KONGRESIE HISTORII NAUKI (SARAGOSSA, HISZPANIA 22–29 VIII 1993)

19th International Congress of History of
Science (Zaragoza, Spain, 22–29 August 1993)

W dniach od 22–29 sierpnia 1993 r. odbył się w Saragossie XIX-ty Międzynarodowy Kongres Historii Nauki. Organizatorem tych wielonarodowych spotkań jest Międzynarodowa Unia Historii i Filozofii Nauki (International Union of History and Philosophy of Science), powołana w celu integracji środowiska historyków i filozofów nauki na świecie. Kongresy, odbywające się od 1929 r. (najczęściej co cztery lata) skupiają nie tylko profesjonalnych historyków i filozofów nauki, ale również uczonych prowadzących badania empiryczne w różnych dziedzinach, zainteresowanych szerszą refleksją teoretyczną nad nauką.

W Hiszpanii – miejscu organizacji XIX-go Kongresu, historia nauki należy do dobrze rozwiniętych dyscyplin badawczych, czego dowodem jest fakt, że uniwersytety w Madrycie i Barcelonie posiadają osobne wydziały historii nauki. Władze miasta Saragossy, wspólnie z Uniwersytetem, należały do najważniejszych sponsorów tej niezwykle kosztownej imprezy. Oprócz tego w organizacji Kongresu partycypowało finansowo wiele innych instytucji, jak np. władze Aragonii, Uniwersytet w Saragossie, Ministerstwo Kultury, Nauki i Edukacji w Hiszpanii, czy UNESCO. Obowiązki prezydenta sprawował Mariano Hormigon – historyk matematyki z Uniwersytetu w Saragossie.

W Kongresie uczestniczyło około 1300 osób z 76 krajów świata. Najliczniej reprezentowane były: Hiszpania (310 osób), Stany Zjednoczone (112), Francja (111), Niemcy (95), Włochy (92), Japonia (50), Meksyk (41). Spośród krajów Europy środkowej byłego bloku socjalistycznego byli m. in. przedstawiciele Ro-

Ryc. 1. Plakat XIX Międzynarodowego Kongresu Historii Nauki.

sji (29 osób), Czech (19), Polski (11), Węgier (11), Rumunii (7) i Bułgarii (5). Ekipa polska składała się głównie z badaczy dziejów nauk ścisłych: matematyki (dr Zofia Brożek-Pawlikowska, prof. dr Roman Duda, mgr Marek Zakrzewski), fizyki (dr Michał Kokowski, prof dr Bronisław Średniawa), chemii (prof. dr Roman Mierzecki), a także geografii (prof. dr Józef Babicz, dr Witold Wilczyński), botaniki (dr hab. Alicja Zemanek), historii techniki (dr Bolesław Orłowski) oraz filozofii biologii (ks. dr hab. Kazimierz Kloskowski).

W czasie ośmiodniowych obrad zaprezentowano około 900 referatów, wygłoszonych w obrębie 24 se-

kcji i 60 sympozjów tematycznych. Dzięki wydany 5-tomowym materiałom zjazdowym uczestnicy mieli możliwość dokładnego zapoznania się z bogactwem prezentowanych zagadnień. Sekcje obejmowały poszczególne dyscypliny nauki, jak astronomia, matematyka, fizyka, chemia, biologia, medycyna itd. oraz zagadnienia ogólne, np. problemy metodologiczne historii nauki, organizacja nauki, wymiana informacji naukowej, nauka i religia, nauka i literatura, kobieta w nauce. Sympozja dotyczyły zarówno wąskich zagadnień różnych dyscyplin, np. historia poznania chorób tropikalnych, jak i szerokich problemów interesujących szersze grono uczonych, np. wpływ komputery-

zacji na rozwój nauki, matematyzacja ekonomii, biologii i nauk społecznych, strategia nauczania historii nauki.

Problematyka dziejów botaniki była przedmiotem 34 referatów, wygłoszonych w obrębie dwóch sekcji i dwóch sympozjów. W sekcji biologicznej duży udział miała problematyka dziejów fizjologii, genetyki i biologii molekularnej. Załedwie trzy referaty dotyczyły zagadnień typowo botanicznych. Sergio Toresella z Mediolanu prezentował rycinę z XIII-wiecznej arabskiej kopii dzieła Dioscoridesa *De materia medica*, znajdującą się obecnie w Muzeum Topkapı w Stambule. Andrea Ubrizsy in Savoia (Rzym) wygłosiła dwa referaty poświęcone botanice Renesansu: *Zagadnienia biologii środowiskowej w XVI-wiecznej literaturze przyrodniczej oraz Wpływ gatunków Nowego Świata na botanikę XVI w.* W sekcji zatytułowanej *Organizacja i profesjonalizacja badań naukowych* znalazły się dwa referaty poświęcone historii botaniki: *Dzieje Ogrodu Botanicznego w Grenadzie* (Mercedes Fernandez, Grenada) i *Analiza wskaźników ilościowych rozwoju botaniki w Uniwersytecie Jagiellońskim (1780–1917)* (Alicja Zemanek, Kraków).

Wyniki badań interesującego zespołu badawczego zaprezentowane zostały w czasie sympozjum pt. *Biologia XVIII – XX w. – podejście fizyczne i chemiczne*. Działająca od ok. dwudziestu lat pod kierunkiem Brigitte Hoppe (Instytut Historii Nauk Przyrodniczych Uniwersytetu w Monachium) nieformalna, międzynarodowa grupa uczonych prowadzi badania nad różnymi aspektami rozwoju biologii w ciągu ostatnich dwustu lat. Zagadnieniem przewodnim tych studiów jest wpływ fizyki i chemii na metodykę badawczą biologii, na przemiany teoretyczne w obrębie tej dyscypliny oraz kształtowanie się początków takich kierunków jak fizjologia roślin, genetyka i biologia molekularna. W grupie referatów botanicznych szczególną błyskotliwością cechowały się wystąpienia Ekkeharda Hoxtermana z Kolonii (*Wpływ spektroskopii na rozwój badań nad fotosyntezą w XIX w.*) oraz Denisa Mylechreesta z Wielkiej Brytanii (*Wkład Tomasza Andrzeja Knighta w rozwój nauki i sztuki ogrodniczej w XIX w.*). Interesujące studium z pogranicza biologii i filozofii zaprezentowała Brigitte Hoppe, omawiając poglądy najwybitniejszych biologów (m.in. botaników) XIX w. na temat istoty życia. Nieznany rozdział z działalności Aleksandra Humboldta przedstawiła Ilse Jahn (Berlin), przypominając jego podejście do „chemii życia” czyli powstającej pod koniec XVIII w. fizjologii. Jak wynika z jej badań, wielki uczony, znany w botanice jako twórca geografii roślin, przeczuwał intuicyjnie ogromną rolę, jaką w roz-

woju biologii odegrają dyscypliny fizjologiczne. Projektował zakładanie eksperymentalnych instytutów badawczych, gdzie byłyby prowadzone interdyscyplinarne badania zespołowe nad zagadnieniami funkcjonowania organizmów roślinnych i zwierzęcych. Jedyne sympozjum poświęcone wyłącznie historii botaniki dotyczyło historii eksploracji florystycznej Nowego Świata. Zorganizowane z dużym rozmachem przez uczonych hiszpańskich i latynoamerykańskich, odbywało się w języku hiszpańskim, stąd też było niedostępne dla wielu uczestników Kongresu, zainteresowanych tą tematyką.

Podsumowując refleksje z XIXgo Międzynarodowego Kongresu Historii Nauki, trzeba podkreślić zdecydowaną przewagę ilościową prezentacji z zakresu nauk ścisłych tzn. matematyki, fizyki i chemii. Wynikało to być może nie tylko z wysokiego zaawansowania metodologicznego badań historycznych nad tymi dyscyplinami, ale również z faktu, że organizatorami Kongresu byli historycy matematyki. Tematyka botaniczna reprezentowana była dość skromnie, zabrakło osobnych, anglojęzycznych sekcji lub sympozjów poświęconych wyłącznie tej dyscyplinie. Szkoda też, że nie było tematyki botanicznej w odbywającym się tutaj pierwszym światowym sympozjum poświęconym historii ekologii, a także w sekcjach dotyczących matematyzacji i komputeryzacji nauki. Szerokie zainteresowanie początkami biologii molekularnej wynika z ogromnej roli, jaką dyscypliny te zaczęły odgrywać we współczesnej biologii (w Polsce, niestety, brak specjalistów, zainteresowanych historią tych dziedzin).

Na zakończenie warto podkreślić niecodzienną atmosferę ogromnego międzynarodowego spotkania, jakim był ostatni Kongres Historii Nauki. Kuluarowym dyskusjom pomiędzy teoretykami różnych dyscyplin sprzyjały imprezy towarzyszące: ekspozycja wydawnictw z całego świata dotyczących różnych aspektów historii nauki, sesje posterowe. Próba integracji wszystkich uczestników były codzienne wspólne kolacje, odbywające się w starych pałacach Saragossy, połączone z koncertami, występami regionalnych zespołów aragońskich. Wycieczka do średnio-wiecznych miast Gór Iberyjskich – Teruel i Albarracín przybliżyła uczestnikom niepowtarzalny krajobraz i wspaniałe zabytki pólnocnej Hiszpanii, gdzie w ciągu wieków krzyżowały się wpływy kultury rzymskiej, arabskiej i chrześcijańskiej.

Alicja ZEMANEK

**„UTRZYMANIE I RESTYTUCJA GINĄCYCH
GATUNKÓW ROŚLIN I ZWIERZĄT W
PARKACH NARODOWYCH I REZERWATACH
PRZYRODY” – KOŁOKWIUM NAUKOWE,
OJCÓW 6-8 WRZEŚNIA 1993**

**„Conservation and restitution of endangered
plant and animal species in national parks and
nature reserves” – a scientific colloquium
(Ojców near Kraków, 6-8 September 1993)**

Organizatorem kolokwium byli Dyrekcja Ojcowskiego Parku Narodowego, Zakład Ochrony Przyrody i Zasobów Naturalnych PAN w Krakowie oraz Państwowa Rada Ochrony Przyrody. Uczestniczyli w nim botanicy i zoologowie z całej Polski. W obradach udział wzięło ok. 60 osób, wygłoszono 5 referatów i zaprezentowano 9 posterów. Celem spotkania było wypracowanie wspólnego stanowiska (ekspertyzy) dotyczącego procedur postępowania z gatunkami bezpośrednio zagrożonymi i ustalenie kryteriów dopuszczenia gatunków do introdukcji lub reintrodukcji w parkach narodowych i rezerwach. Obrady poprzedziła sesja Państwowej Rady Ochrony Przyrody.

Wygłoszone referaty dotyczyły metod postępowania z gatunkami zagrożonymi wymarciem, kryteriów doboru gatunków przeznaczonych do specjalnej ochrony, warunków dopuszczenia gatunków do introdukcji i reintrodukcji, programu ochrony zagrożonych gatunków roślin.

Tezy przedstawione w referatach były punktem wyjścia do dyskusji. Jej uczestnicy koncentrowali uwagę zarówno na zagadnieniach moralno-etycznych, jak i typowo praktycznych. Do grupy pierwszej można zaliczyć takie pytania jak np.: czym jest park narodowy i jakie są granice ingerencji człowieka w jego funkcjonowanie, oraz czy jesteśmy uprawnieni np. do poświęcenia unikatowej puli genów lokalnej populacji na rzecz całego gatunku. W związku z tym pojawiło się niezmiernie ważne zagadnienie: czy podstawową jednostką podlegającą ochronie powinien być gatunek, czy jego lokalne populacje (cenopopulacje), o wąskich, wyspecjalizowanych niszach ekologicznych. Do praktycznych zagadnień zaliczyć należy m.in. kwestie prawnych regulacji dotyczących ingerencji w funkcjonowanie obszarów chronionych, kompetencji i odpowiedzialności za powyższe działania (postulowano np. utworzenie komisji ds. introdukcji przy PTB).

Pierwszy dzień obrad zakończyła sesja plakatowa.

Drugi dzień poświęcony został dyskusji w zespołach roboczych, po czym uczestnicy spotkali się jesz-

cze raz, aby wspólnie wypracować stanowisko w kluczowych kwestiach kolokwium naukowego. Na wstępie za najważniejsze uznano ujednolicenie terminologii i ściśle zdefiniowanie takich pojęć, jak np.: introdukcja (wprowadzenie gatunku geograficznie obcego, np. *Robinia pseudacacia*), reintrodukcja (ponowne wprowadzenie gatunku; termin ten, dla uniknięcia nieporozumień powinien zostać zastąpiony przez „restytucja”), metaplantacja (wprowadzenie na nowy teren gatunku rodzimego). Brak ścisłych definicji prowadzić może do nieporozumień, np. uznanie, że reintrodukcja to ponowne wprowadzenie gatunku introdukowanego. Za najistotniejsze uznano, że bezwzględną ochroną czynną należy objąć unikatowe gatunki roślin i zwierząt, np. endemity i relikty. W tym celu należy sporządzić regionalne listy gatunków „specjalnej troski”, z równoczesnym wytypowaniem taksonów, które rokują nadzieje na powodzenie przedsięwzięcia. Przed podjęciem decyzji należy przeprowadzić badania populacyjne obejmujące zagadnienia m.in. biologii i demografii gatunku. Na czołowym miejscu spośród zabiegów ochrony czynnej postawiono ochronę biotopu. Stwierdzono, iż nie jest celowa restytucja, jeśli zanikł biotop danego gatunku. Określono hierarchię działań mających na celu zwiększenie prawdopodobieństwa przeżycia populacji: od rozszerzenia zakresu występowania populacji *in situ* na inne potencjalne stanowiska naturalne, poprzez tworzenie stanowisk zastępczych, do utworzenia populacji sztucznych w warunkach *ex situ*. Za kryteria restytucji uznano pozytywną odpowiedź na następujące kwestie: czy gatunek występował na danym terenie w czasach historycznych, czy jest zachowany biotop, czy istnieje baza pokarmowa, czy wprowadzona populacja ma charakter rodzimy, czy gatunek jest zagrożony w skali regionu, kraju lub Europy, czy gatunek jest akceptowany społecznie, czy nie spowoduje niekorzystnych zmian w środowisku. Zwrócono uwagę, iż każda introdukcja powinna być zaakceptowana przez administrację terenową (dyrekcja parku, wojewódzki konserwator przyrody), jakkolwiek introdukcje do parków narodowych są niewskazane. Dane dotyczące każdej introdukcji i restytucji powinny być udokumentowane (opublikowane). Ze względu na rosnące zainteresowanie zagadnieniami ochrony czynnej gatunków rzadkich i zagrożonych pojawia się pilna potrzeba stworzenia scentralizowanej bazy danych, gdzie gromadzona i przetwarzana byłaby informacja o biotopie i biologii populacji tych gatunków.

W ramach spotkania odbyła się sesja terenowa, w Dolinie Sąpsowskiej, gdzie uczestnicy mieli możliwość zapoznania się ze stanowiskiem bobra *Castor fiber*

oraz warzuchy polskiej *Cochlearia polonica*, gatunków metaplantowanych w obszarze Ojcowskiego Parku Narodowego.

Dzień zakończyła wspólna kolacja przy ognisku.

Rezultatem spotkania jest zbiór prac kilkunastu autorów, zredagowany przez A. W. Bidermana i B. Wiśniowskiego w tomie „Prądnika”, zatytułowanym podobnie, jak brzmiało hasło kolokwium naukowego. Obok opracowań naukowych, w wydawnictwie tym można znaleźć „Rekomendacje” dla zarządzających ochroną zasobów żywych oraz „Postulaty organizacyjne”, które są cenną, praktyczną wskazówką działania.

Józef MITKA, Danuta TUMIDAJOWICZ

VI KONFERENCJA POLSKICH, SŁOWACKICH I CZESKICH EMBRIOLOGÓW ROŚLIN (NITRA, SŁOWACJA, 20-23 WRZEŚNIA 1993)

6th Conference of Polish, Slovak and Czech
Plant Embryologists (Nitra, Slovakia, 20-23
September 1993)

Konferencja, w której wzięło udział około 80 osób, została zorganizowana przez Wydział Genetyki Roślin Słowackiej Akademii Nauk (SAV) i Wyższą Szkołę Rolniczą.

Przybyłych uczestników powitała dr Anna Pretová – główna organizatorka konferencji. Złożyła też życzenia dr Oldze Erdelskiej – znakomitej słowackiej uczonemu z okazji 60 lecia urodzin.

Dr Olga Erdelska jest autorką 60 publikacji i 3 książek. Liczne publikacje dotyczą embriogenezy *in vitro* i *in vivo*.

Jest również autorką filmu, w którym pokazano po raz pierwszy na świecie zapłodnienie komórki centralnej przez jedną z komórek plemnikowych oraz pierwsze podziały w rozwoju zarodka i bielma. Film ten był szeroko rozpowszechniany i uzyskał nagrodę na Międzynarodowym Kongresie Kinematografii w Brnie w 1973 r.

Podczas konferencji wygłoszono 5 referatów przeglądowych, 20 doniesień i zaprezentowano 29 posterów.

Referaty przeglądowe wygłoszili:

O. Erdelská – *Charakter morfogenetycznych procesów w embriogenezie*, A. Pretová – *Niektóre molekularne aspekty somatycznej embriogenezy*, M. Ostroľucká – *Aseksualna embriogeneza drzew*, R. Czapić – *Ksenia u Angiospermae*, M. Bežo – *Genetyczne podłoże embriogenezy roślin*.

Wielu autorów poruszało cytologiczne i fizjologi-

czne aspekty somatycznej i zygotycznej embriogenezy.

Omówiono embriogenne właściwości niedojrzałych zarodków *Abies alba* x *A. nordmanniana*. Pokazano anatomie i ultrastrukturę wczesnych stadiów embriogenezy w kalusie *Pinus nigra* i *Papaver somniferum*, różnicowanie somatycznych zarodków drzew, wtórną embriogenezę z zarodków powstałych w kalusie *Medicago sativa*, embriogenezę z pyłku *Solanum tuberosum*.

Metodami fluorescencji i immunofluorescencji pokazano, że aktynowe mikrofilamenty w woreczku zalążkowym *Galanthus nivalis* grupują się w mikropylarnej części jednej synergidy oraz w mniejszej ilości przy bocznych ścianach.

Na obrzeżach cytoplazmy antypod *Triticum aestivum* znajduje się obfity szkielet mikrotubularny, podczas gdy nie ma mikrotubul wokół jądra.

W kulistym zarodku *Capsella bursa-pastoris* pojawia się chlorofil oraz kutikula, która zanika w stadium torpedowatym. U *Rhinanthus serotinus* przedstawiono na dobrych elektronogramach szczegółową ultrastrukturę protoplastów chalazalnego haustorium endospermowego.

Łagiewki niezgodnego pyłku *Brugmansia suaveolens* mają grubsza ścianę i zdegenerowaną cytoplazmę.

W samopylnej *Abies alba* stwierdzono samoniezgodność, która prowadzi do degeneracji archegoniów i do rozwoju pustych nasion. Omówiono biologię rozmnażania biotypów *Ranunculus auricomus-cassubicus* stanowiących kompleks apomiktyczny oraz biologię rozmnażania rodzaju *Chondrilla*.

U międzygatunkowych mieszańców kompleksu *Arabis hirsuta* zawiązują się owoce i nasiona z oznakami metaksenii.

W dwóch doniesieniach pokazano jak podczas embriogenezy zmienia się zawartość boru w soku centralnej wakuoli w komórce centralnej *Clivia miniata* oraz białek i kwasów nukleinowych w komórce centralnej *Aesculus glabra*.

Przedstawiono także na zdjęciach z mikroskopu skaningowego obrazy rozwijających się zalążków wielu roślin.

Na posterach przedstawiono lokalizację wapnia w komórce generatywnej dojrzewającego ziarna pyłku *Chlorophytum elatum* i *Galanthus nivalis* oraz w ziarnach pyłku i szupkach *Petunia hybrida*, a także pokazano zaburzenia wywołane pestycydami w mikrosporogenezie *Pisum sativum* i w zawiązywaniu się nasion *Vicia faba*.

Jedynie dwa doniesienia dotyczyły roślin niż-

szych. Omówiono skracanie chromosomów pod wpływem czynnika wyizolowanego z nici spermatogennych *Chara*.

Sprawni i gościnni organizatorzy stworzyli miłą atmosferę i zadbali o interesujący program.

Zwiedziliśmy duże (67 ha) arboretum w Mlynach położone na południe od Nitry na granicy Niziny Panońskiej. W arboretum założonym w 1892 r. rośnie 2500 gatunków i odmian drzew i krzewów pochodzących z różnych stref klimatycznych i geograficznych. Zwiedzanie zakończone było wspólnym ogniskiem.

Uczestnicy konferencji zostali zaproszeni przez prof. Józefa Bednare do Lublina na spotkanie w roku 1995.

Referaty i doniesienia (częściowo w postaci streszczeń) zostały opublikowane w „*Zbornik referátov zo VI konferencie rastlinnych embriológov Slovenska, Česka a Polska*”. (WSP, Nitra 1993, s. 164).

Beata NIEWĘGŁOWSKA-GUZIŁ, Bożena FYK

SYMPOZJUM „PLANTS AND PEOPLE – ECONOMIC BOTANY IN NORTHERN EUROPE 800–1800 AD”, 24–27 WRZEŚNIA 1993 R., EDYNBURG, SZKOCJA.

„Plants and People – Economic Botany in Northern Europe 800 – 1800 AD” – a symposium (Edinburgh, Scotland, 24–27 September 1993)

Towarzystwo Botaniczne Szkocji (Botanical Society of Scotland) zorganizowało w Królewskim Ogrodzie Botanicznym w Edynburgu (Royal Botanic Garden Edinburgh) sympozjum na temat ekonomicznych aspektów nauki o roślinach w latach 800–1800. Składało się ono z 5 sesji poświęconych następującym zagadnieniom: 1. archeobotanika, 2. wczesne ogrody i zielniki, 3. rośliny lecznicze i herbarze, 4. „gospodarka leśna” (woodsmanship), i 5. botaniczna eksploracja północnej Europy.

W Sympozjum wzięło udział 146 botaników z 10 państw (Wielka Brytania – 114, Norwegia – 7, Holandia – 6, Irlandia – 5, Dania – 4, Polska – 3, Finlandia, Szwecja i U. S. A. – po 2, Hiszpania – 1). Wygłosili oni 32 referaty, w tym 3 dotyczyły Polski: mgr Marek Polcyn (Muzeum Pierwszych Piastów, Lednogóra) – „Archaeobotanical evidence for plants use in the Poland of the Piasts (10th–13th c. A.D.)”, dr hab. Alicja Zemanek (Ogród Botaniczny Uniwersytetu Jagiellońskiego) – „Herbals and other botanical works of the Polish Renaissance: present state and prospects for re-

search” i mgr Piotr Köhler (Ogród Botaniczny Uniwersytetu Jagiellońskiego) – „Collections of 18th century Vilna botanists in the Józef Jundziłł herbarium”. Sympozjum towarzyszyła sesja posterowa, na którą składało się 17 posterów prezentowanych przez botaników z Irlandii, Szkocji, Szwecji i U. S. A.

Po wysłuchaniu referatów w drugim dniu obrad wieczorem zostaliśmy oprowadzeni po szklarniach edynburskiego Ogrodu Botanicznego specjalnie z tej okazji oświetlonych światłem imitującym blask księżyca.

W ostatnim dniu zorganizowana została wycieczka do starych lasów w okolicach Glasgow, Dalkeith i Chatelherault. Jak się na miejscu przekonałszy z lasów tych pozostało tylko kilkanaście wiekowych dębów rozrzuconych wśród pastwisk. Celem wycieczki było zaprezentowanie współczesnych wskaźników średniowiecznych technik użytkowania lasu – „coppicing” i „pollarding”. Technika „coppicing” polegała na scinaniu pni młodych drzew liściastych w krótkich odstępach czasu, dzięki niej otrzymywano tyczki i żerdzie. Druga z technik – „pollarding” – polegała na obcinaniu gałęzi starych drzew bez naruszania pnia. Obecnie wskaźnikiem stosowania w przeszłości pierwszej z nich są osobniki (drzewa) wielopienne, a drugiej – drzewa o pniach pokrytych charakterystycznymi zgrubieniami.

Sympozjum było dobrą okazją do zaprezentowania na szerszym forum międzynarodowym niewielkiego wycinka obecnie prowadzonych w Polsce prac z paleobotaniki i historii botaniki. Ich tematyka i zakres, przynajmniej dla niektórych uczestników Sympozjum, był dużym zaskoczeniem. Jest to najlepszy dowód niezbędności uczestniczenia przedstawicieli nauki polskiej w takich międzynarodowych spotkaniach i prezentowania tam wyników swych prac.

Piotr KÖHLER

XII MIĘDZYNARODOWA KONFERENCJA „GRZYBY I POROSTY KRAJÓW NADBAŁTYCKICH” (WILNO, LITWA, 27.09–1.10.1993)

12th International Conference „Fungi and lichens in the Baltic Region” (Vilnius, Lithuania, 27 September – 1 October 1993)

Kolejne spotkanie mykologów i lichenologów krajów przybałtyckich miało miejsce w stolicy Litwy – Wilnie. Zostało zorganizowane przez Wileński Instytut Botaniki i Uniwersytet Wileński. Wzięło w nim

Ryc. 1. Uczestnicy XII-tej Międzynarodowej Konferencji „Grzyby i porosty krajów nadbałtyckich – lichenolodzy. 1. J. Motiejūnaitė; 2. A. Saag; 3. T. Randlane; 4. A. Piterans; 5. T. A. Dudoreva; 6. J. Miądlikowska; 7. M. Malysheva.

udział około 40 mykologów i 8 lichenologów z Białorusi, Estonii, Litwy, Polski, Rosji, Stanów Zjednoczonych i Szwecji. Sesja referatowa i obrady w sekcjach odbywały się w dawnej posiadłości rodziny Massalskich na obrzeżach Wilna. Gospodarze spotkania – prof. V. Urbonas, dr R. Pakalnis oraz doc. D. Kirvelis, witając przybyłych naukowców, otworzyli część referatową poświęconą problemom rozmieszczenia i kartowania oraz zagadnieniom podsumowującym stan zbadania myko- i lichenoflory w rejonie Morza Bałtyckiego. Na szczególną uwagę zasługują, moim zdaniem, wystąpienia lichenologów z Tartu w Estonii (T. Randlane, A. Saag) dotyczące taksonomicznych i filogenetycznych powiązań gatunków z rodzaju *Cetraria* s.l. w republikach nadbałtyckich oraz referat dr R. Vilgalysa z Północnej Karoliny (Uniwersytet Duke)

poświęcony aspektom taksonomicznym i ewolucyjnym grzybów z rodzaju *Pleurotus* w Europie i Północnej Ameryce. Po południu odbywały się obrady w kilku sekcjach dyscyplinarnych, w tym również sesje posterowe. Lichenolodzy „w nielicznym ale doborowym towarzystwie”: A. Piterans (Łotwa), T. Randlane i A. Saag (Estonia), T. A. Dudoreva i N. Malysheva (Rosja), J. Motiejūnaitė (Litwa), P. Rutkowski i J. Miądlikowska (Polska) (Fot. 1) dyskutowali na temat chemotypów *Cladonia cenotea* z Półwyspu Kolskiego (T. A. Dudoreva) i stanu zachowania porostów epifitycznych w parkach wokół Sankt Petersburga (N. Malysheva). Bezkonkurencyjnym, bo jedynym, okazał się poster J. Miądlikowskiej prezentujący rodzaj *Peltigera* na Pomorzu Zachodnim (Polska Północna).

Następnego dnia członkowie sekcji Macromycetes i lichenologicznej zbierali okazy zielnikowe grzybów i porostów m.in. *Lobaria pulmonaria*, *Phlyctis agelea* i *Peltigera praetextata* w kompleksie leśnym z okazałymi dębami i jesionami w Dūkštos niedaleko Wilna. Po obiedzie mieliśmy okazję obejrzeć trochę atrakcji historyczno-kulturowych: Kernave – dawną stolicę Litwy, resztki grodziska z XV wieku, dąb posadzony z okazji wyzwolenia kraju spod panowania Rosji, staw w kształcie granic Litwy i do tego – jesienią panoramę doliny Niaru. Penetracje lichenologiczno-mykologiczne kontynuowaliśmy przez następne przedpołudnie na zboczach w rezerwacie krajobrazowo-florystycznym Żaliesi ežeriai.

Oficjalne zakończenie konferencji miało dwa aspekty: naukowy – w formie rezolucji z ideą wydania Czerwonej Księgi Porostów i Grzybów krajów nadbałtyckich i następnego spotkania na Łotwie, oraz towarzyski – wspólna zabawa, międzynarodowe toasty, ludowe pieśni, a nawet tańce. W ostatnim dniu zorganizowano wycieczkę, głównie po starówce wileńskiej. Zwłaszcza dla nas, Polaków, takie miejsca jak cmentarz na Rossie, Ostra Brama, Kościół Św. Piotra i Pawła, czy Uniwersytet Wileński miały bardzo emocjonalny walor.

Żał, że tak niewielu lichenologów dotarło na konferencję, ale mam nadzieję, że za 3 lata w Rydze porościarze dopiszą. I na koniec ukłony w stronę organizatorów i podziękowania, zwłaszcza dla tłumaczki, przewodniczki i duszy towarzystwa Jurgi Motiejūnaitė, za to, że zapewnili nam niepowtarzalne wrażenia z pobytu na Litwie.

Jolanta MIADLIKOWSKA

**POLSKO-BIAŁORUSKA SESJA Z HISTORII
NAUK PRZYRODNICZYCH
NOWOGRÓDEK – SZCZUCZYN (BIAŁORUŚ),
22–26 CZERWCA 1994**

**Polish-Belorussian session on history of natural
sciences (Nowogródek – Szczuczyn, Bielorrusia,
22–26 June 1994)**

W dniach 22–26 czerwca 1994 odbyła się polsko-białoruska sesja poświęcona w dużej mierze historii nauk przyrodniczych na ziemiach zachodniej Białorusi (okolice Grodna, Lidy i Nowogródka), należących niegdyś do Polski. Obszar ten odegrał dużą rolę w historii naszej nauki i kultury. Przez wiele lat pozostawał w kręgu oddziaływania Uniwersytetu Wileńskiego, gdzie na przełomie XVIII/XIX w. powstała pierwsza polska szkoła geobotaniczna, sławna z działal-

ności wybitnych przyrodników, m. in. Jana Emanuela Giliberta, Stanisława Bonifacego Jundziłła, Józefa Jundziłła, Jana Wolfganga. Dla dziejów naszej kultury zachodnia Białoruś jest przede wszystkim rodzinną ziemią Adama Mickiewicza, który przez całe życie czerpał z niej inspiracje poetyckie. Myślą przewodnią sesji, zorganizowanej wspólnie przez Komitet Historii Nauki i Techniki PAN, Muzeum im. A. Mickiewicza w Nowogródku oraz Towarzystwo Kultury Polskiej Ziemi Lidzkiej, było przypomnienie dorobku polskiej nauki i kultury na tych terenach oraz zainspirowanie Białorusinów do współpracy w dziedzinie ochrony tego dorobku. Większość uczestników sesji – to polscy historycy nauki (36 osób), do których dołączyli na miejscu przedstawiciele miejscowej polonii oraz nieliczni Białorusini. Spotkanie miało charakter interdyscyplinarny. Chociaż dotyczyło w większości problematyki przyrodniczej, w dyskusjach brali udział badacze dziejów innych dziedzin nauki, a także historycy literatury.

W dniu 23 czerwca obrady odbywały się w Nowogródku, w nastrojowej scenerii dawnego dworku Mickiewiczów, obecnie – Muzeum im. Adama Mickiewicza. Referat prof. dr Tomasza Majewskiego (Warszawa, SGGW) poświęcony był polskim nazwom roślin i zwierząt w poezji Adama Mickiewicza. Przyrodnicze nazewnictwo białoruskie w twórczości poety przedstawiła (w języku białoruskim) kierowniczka Muzeum – Lidia Usienko. Dr Piotr Köhler (Kraków, UJ) zaprezentował referat pt. *Flora Białorusi w zielniku Józefa Jundziłła*. Dalszy ciąg sesji (w dniu 25 czerwca) odbywał się w Klasztorze Pijarów w Szczuczynie. Ideą przewodnią tej części sesji stał się polski projekt odtworzenia ogródka botanicznego Stanisława Bonifacego Jundziłła, wychowanka i nauczyciela pijarskiej szkoły klasztornej, później – długoletniego dyrektora Ogrodu Botanicznego Uniwersytetu Wileńskiego. W referacie wprowadzającym dr Jarosław Kurkowski (Warszawa, Instytut Historii Nauki i Techniki PAN) omówił dzieje klasztoru pijarów w Szczuczynie (założonego w 1718 r.) oraz działalność najwybitniejszych wychowanków klasztornej szkoły (obok S. B. Jundziłła byli wśród nich m. in. Jan Wolfgang i Ignacy Domeyko). Rolę najstarszych polskich ogrodów botanicznych w rozwoju nauki przedstawiła dr hab. Alicja Zemanek (Kraków, UJ). Ogrody pałacowe istniejące na Białorusi jako pozostałości dawnych polskich szlacheckich i magnackich rezydencji, omówił (w języku rosyjskim) prof. dr Anatolij Fiedoruk (Mińsk, Instytut Pedagogiczny). Na zakończenie dr Wanda Grębecka (Warszawa, Komitet Historii Nauki i Techniki PAN) przedstawiła projekt rekonstru-

kcji dydaktycznego ogrodu botanicznego w Szczuczynie, założonego przez S. B. Jundziłła. Specjalnie na tę okazję wydana została dwujęzyczna (polsko-rosyjska) broszura W. Grębeckiej, zawierająca dane biograficzne o polskim botaniku oraz główne założenia projektowanej rekonstrukcji ogrodu. W uzupełnieniu do jej referatu zakonnik z miejscowego klasztoru zaprezentował odnaleziony niedawno oryginalny plan ogrodu Jundziłła. W dyskusji, jaka wywiązała się po referatach, mer miasta Szczuczyna, Dymitr Odyniec wyraził gotowość założenia ogrodu w obrębie miejskiego parku, a nie wokół klasztoru pijarów – jak zakładano pierwotnie. Nie spotkała się natomiast z jego aprobatą idea zmiany nazwy ulicy Komsomolskiej na ulicę S. B. Jundziłła.

Uzupełnieniem sesji było odwiedzenie dawnych polskich rezydencji magnackich, które pełniły niegdyś funkcję ważnych centrów kulturalnych we wschodniej Europie. Istniejące wokół nich wspaniałe ogrody przyczyniały się do popularyzacji obcych gatunków drzew i krzewów. Niestety, niewiele pozostało z ich dawnej świetności. W stosunkowo najlepszym stanie znajduje się pałac Radziwiłłów w Nieświeżu, w którym mieści się obecnie sanatorium przeciwgruźlicze (jedna z największych staropolskich bibliotek istniejąca niegdyś w Nieświeżu została rozproszona). Wspaniała rezydencja Mirskich w Mirze jest obecnie odnawiana, dzięki funduszom UNESCO. Całkowicie zdewastowany został majątek Joachima Chreptowicza w Szczorsach, utrzymujący na przełomie XVIII i XIX w. wzorowe gospodarstwo rolne oraz wielką bibliotekę. Niewiele pozostało też z dawnego dworu w Cząbrowie, który – według historyków literatury – był pierwowzorem Mickiewiczowskiego Soplicowa. Dużym przeżyciem dla polskich uczestników sesji była wizyta nad jeziorem Śwież, niewiele – na szczęście – zmienionym od czasów, kiedy był tu twórca *Ballad i romansów*. Ostatnim punktem programu pobytu na Białorusi było zwiedzenie miejscowości Bohatyrowicze nad Niemnem, związanej z twórczością Orzeszkowej. Miejscowość urzekła wszystkich swym pierwotnym charakterem, stylową, drewnianą zabudową, a dodatkową atrakcją było spotkanie z żyjącymi dziś potomkami rodziny Bohatyrowiczów.

Na podkreślenie zasługuje dobra organizacja zjazdu, którego kierowniczką była przewodnicząca Komitetu Historii Nauki i Techniki PAN – prof. dr Irena Stasiewicz-Jasiukowa. Dzięki posiadaniu własnego autobusu uczestnicy sesji mieli możliwość swobodnego poruszania się w terenie, a ofiarna pomoc Towarzystwa Kultury Polskiej w Lidzie sprawiła, że w sto-

sunkowo niewielkim stopniu odczuwano trudności ekonomiczne panujące obecnie na Białorusi.

Alicja ZEMANEK

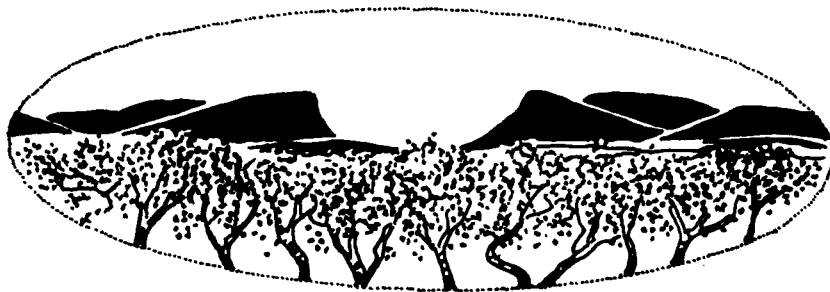
BOTANIKA ZA GRANICĄ BOTANY ABROAD

STACJA NAUKOWA ABISKO W 90-TĄ ROCZNICĘ POWSTANIA

Scientific station at Abisko – in 90th
anniversary of its establishing

Początkowo moją intencją było krótkie przedstawienie historii stacji i omówienie jej dorobku będącego owocem 90 lat działalności. W miarę opracowywania tego artykułu zacząłem sobie stawiać pytania. Jak to się stało że stacja, która rozpoczynała swoją działalność od kolejowego baraku, w tak krótkim czasie zdobyła uznanie na świecie? Jakie właściwości przyrodnicze tego obszaru zadecydowały o tym, że prowadzone tutaj badania są tak atrakcyjne? I tutaj przypomnieli mi się dzieje naszej Stacji Hydrobiologicznej na Wigrach przedstawione przez G. Brzęka [8]. W obu przypadkach o sukcesie zadecydowała ciężka praca niezbyt wielkiego grona pełnych poświęcenia ludzi i, jakże ważne, zrozumienie ich idei przez społeczeństwo. Stacja Abisko szczęśliwie przetrwała obie wojny światowe czego niestety nie można powiedzieć o polskich stacjach. Podczas gdy w Szwecji dorobek kumulował się z biegiem lat (stacja otrzymywała granty nawet w czasie wojny!), u nas dzięki różnym zrządeniom losu najczęściej trzeba było zaczynać wciąż od nowa. Przygotowując artykuł do druku korzystałem w znacznej mierze z doskonałego historycznego przewodnika Bernharda [7] oraz bibliografii stacji [1]. W polskiej literaturze oprócz wzmianki o Parku Narodowym Abisko [38] można znaleźć nieliczne opracowania poświęcone geologii Czwartorzędu wydrukowane w 11 tomie Przeglądu Peryglacyjnego [11]. Na marginesie dodam, że niektóre fińskie stacje naukowe o podobnym charakterze jak Abisko zostały niedawno przedstawione przez Magię [24].

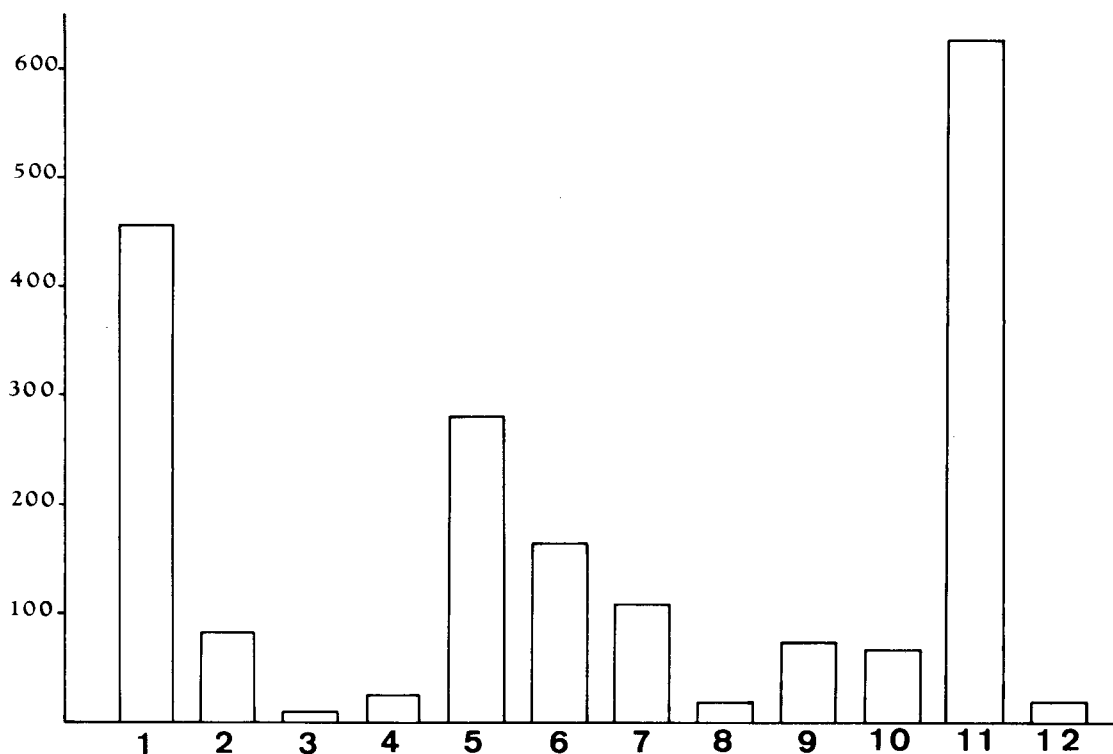
Stacja naukowa Abisko (Abisko Naturvetenskapliga Station) została założona 90 lat temu. Ówczesnie była to najdalej na północ wysunięta placówka naukowa na świecie. Nazwa Abisko w języku lapońskim oznacza „oceaniczny las”, a dokładniej, las sięgający na zachód aż do Oceanu Atlantyckiego. Ideę utworzenia stacji naukowej w Laponii zawdzięczamy

szwedzkiemu geologowi Fryderykowi Svenoniuszowi, który w połowie lat siedemdziesiątych ubiegłego stulecia prowadził badania geologiczne na zlecenie szwedzkiego rządu. Dokładnie pomysł zbudowania stacji powstał w 1884 roku. W 1887 roku Svenoniusz na posiedzeniu Szwedzkiego Towarzystwa Antropologicznego i Geograficznego wskazywał na konieczność utworzenia stacji naukowej nad jeziorem Torneträsk, której zadaniem byłoby umożliwienie prowadzenia badań w różnych gałęziach nauk przyrodniczych takich jak meteorologia, zoologia, botanika, geologia i fizyka. Może nic nie wyszłoby z dalekosiężnych planów Svenoniusza gdyby nie okoliczność rozpoczęcia budowy linii kolejowej łączącej bałtycki port Lulea z atlantyckim Narwikiem. Svenoniusz powtórzył swoje życzenie na piśmie ale poza chwilowym zainteresowaniem wielu naukowców i niejasnym przyrzeczeniem wsparcia przez kilku kapitalistów nic się nie zdarzyło. Uparty Svenoniusz nie dał za wygraną, w 1902 roku poruszył ten temat w liście do Towarzystwa Nauk Przyrodniczych w Sztokholmie. Tego samego roku linia kolejowa łącząca Narwik z Luleą została ukończona. Zdarzenie to miało prawdopodobnie decydujące znaczenie. Dopiero teraz zabiegi Svenoniusza odniosły skutek. Towarzystwo wyznaczyło komitet, którego zadaniem było przeprowadzenie wizji lokalnej. Svenoniusz początkowo chciał zbudować stację na brzegu jeziora Torneträsk lecz nadarzająca się okazja kupna stosunkowo taniego kolejowego budynku w Vassijäure niedaleko szwedzko-norweskiej granicy przesądziła sprawę lokalizacji stacji. Dzięki fundacji Lars Hierta Memorial Fund i wsparcia osoby, która nie chciała ujawnić swego nazwiska doszło do kupna budynku. Handöl Soap-Stone Company ofiarowała stacji dwa piece do ogrzewania a Akademia Nauk przyznała stacji specjalny fundusz. Stacja naukowa w Vassijäure rozpoczęła swoją działalność w 1903 roku dążąc do „ułatwienia w największym stopniu gruntownych i rzetelnych badań środowisk arktycznych ojczyzny w okolicach Torneträsk”

[7]. Rozpoczęto badania poświęcone wyjaśnieniu natury zorzy polarnej, pomiary meteorologiczne oraz badania geomorfologiczne i biologiczne okolicznych pasm górskich. Niestety w 1910 roku, a więc zaledwie po siedmiu latach działalności, budynek stacji spłonął doszczętnie i już nigdy potem nie został odbudowany. Svenoniusz opisał te pierwsze pionierskie lata w czasopiśmie *Teknisk Tidskrift* zwracając uwagę, że „W dzisiejszych czasach ludziom podróżującym koleją w komfortowych warunkach do Torneträsk z trudem przyszedłoby wyobrazić sobie trudności z jakimi naukowcy i inżynierowie musieli się borykać podejmując pracę w tych rejonach. Ludzie ci po ciężkim dniu pracy przed nastaniem nocy wczolgiwali się do śpiworów w wilgotnych ubraniach. Z powodu zimna mogli sobie pozwolić conajwyżej na jedną lub dwie godziny nerwowego snu. I tak upływał im dzień po dniu, bywało że pracowali w bardzo trudnych warunkach walcząc z lodowatym górskim wiatrem, przed którym jedyną ochronę dawały im przygodne wielkie głązy. Musieli zapomnieć o podstawowych udogodnieniach cywilizacji takich jak wygodne łóżko i ciepły posiłek. Miesiąc przymusowej izolacji były często przyczyną frustracji. Podstawowym problemem do pokonania było znalezienie pracowników. Dotarcie do tej ziemi było równie kosztowne ze szwedzkiej jak i z norweskiej strony. Podróżny potrzebował conajmniej jednego człowieka do pomocy aby móc kontynuować dalszą podróż. W czasie letnich miesięcy koczowały tutaj co prawda lapońskie rodziny, niemniej jednak targowanie się o wynajęcie dwu lub trzech reniferów z jukami trwało często kilka dni. Zdarzały się przypadki kompletnego zagubienia się podróżnych, którzy w tych tak trudnych warunkach musieli przebyć nieoznaczone na mapie górzyste tereny aż do wybrzeży Norwegii. W takich to właśnie zachęcających warunkach powstawała stacja naukowa na tej ziemi” [7].

Po pożarze przeniesiono stację do Abisko Östra nad jeziorem Torneträsk. Nowy budynek stacji został

Ryc. 1. Liczba prac opublikowanych do końca 1986 roku uwzględnionych w bibliografii stacji [1]. 1 – botanika, 2 – mikologia, 3 – chemia, 4 – etnografia, 5 – geografia i geologia, 6 – hydrologia, 7 – meteorologia i geofizyka, 8 – mikrobiologia, 9 – ochrona przyrody i planowanie, 10 – opisy podróży, 11 – zoologia, 12 – różne.

Fig. 1. The number of papers published by the end of 1986 which are included in Abisko Bibliography [1]: 1 – botany, 2 – mycology, 3 – chemistry, 4 – cultural history, reindeer husbandry, 5 – geography and geology, 6 – hydrology, 7 – meteorology and geophysics, 8 – microbiology, 9 – nature conservation and land use planning, 10 – travel accounts, 11 – zoology, 12 – miscellaneous.

postawiony dzięki darowiźnie sędziego Knuta Tillerberga, który był zagorzałym zwolennikiem i sympatykiem stacji. Budowę budynku ukończono w 1912 roku. Po wielu renowacjach i modernizacjach budynek ten służy do dzisiaj jako jedno z laboratoriów. Dzięki zainteresowaniu władz w miarę upływu czasu stacja uzyskiwała coraz więcej obiektów, przyczyniły się do tego również liczne fundacje i wsparcie finansowe obywateli miasta Kiruny. Od 1934 roku stacja uzyskała status placówki naukowej Królewskiej Szwedzkiej Akademii Nauk. Obecnie po rozbudowie ukończonej w 1985 roku stację stanowi kompleks ośmiu budynków. W głównym budynku oprócz administracji i recepcji znajduje się bogata biblioteka i laboratoria. Aż 22 pokoje i laboratoria o łącznej powierzchni 750 m² przeznaczone są na prowadzenie ba-

dań. Mieszczą się tutaj: laboratorium chemiczne, geologiczne, radiologiczne, pokoje z mikroskopami i komputerami, tzw. ciemny pokój i pokoje hodowlane o stałej niskiej temperaturze – 30°, – 5° i +5° C, ponadto pomieszczenie z piecem do suszenia gleby i suszarnia roślin. W osobnym budynku ulokowano nowoczesną salę wykładową na 50 osób. Do dyspozycji jest również szklarnia, dwa eksperymentalne ogrody, obserwatorium meteorologiczne i budynek meteorologiczny, domek do obserwacji geomagnetycznych a ponadto dobrze wyposażone warsztaty i garaże, 12-osobowa łódź zaopatrzona w echosondę i pięć małych chatek usytuowanych w okolicznych górach oddalonych o 10–30 km od Abisko. W budynkach mieszkalnych oprócz mieszkań personelu stacji znajduje się 36 pokoi gościnnych z 82 łózkami, kuchnie na każdym

piętrze, sauna i pralnia. Wszystkie pokoje mają wewnętrzną łączność telefoniczną. Mnie najbardziej zainteresowała biblioteka w której oprócz wielu pozycji poświęconych Arktyce znajduje się zbiór prawie wszystkich prac wykonanych w okolicach jeziora Torneträsk a także osobny zbiór prac traktujących o zanikającej kulturze lapońskiej. Wszystkie pomieszczenia i urządzenia stacji znajdują się na terenie rezerwatu utworzonego w 1982 roku, chroniącego najbliższe okolice stacji. W odległości około 500 metrów od stacji znajduje się Park Narodowy Abisko założony również w 1903 roku z bogatą florą i fauną, góorskimi jeziorami i torfowiskami. Rosną tutaj między innymi takie rośliny jak *Trollius europaeus* (symbol parku), *Viola biflora*, *Rhodiola rosea*, *Cerastium alpinum*, *Arabis alpina*, *Geranium silvaticum*, *Astragalus alpinus*, *Bartsia alpina*, *Silene dioica*, *Silene acaulis*, *Veronica alpina*, *Gentiana nivalis*, *Cassiope tetragona*, *Rhododendron lapponicum* i *Ranunculus glacialis* zwany potocznie kwiatem renifera, *Dryas octopetala* i *Rubus chamaemorus*. Na śródtorfowiskowych grzędach obserwowałem reliktowe stanowiska *Pinus sylvestris*. Najczęściej spotykanym drzewem jest tutaj *Betula pubescens* subsp. *tortuosa* oraz różne krzewy i krzewinki należące do rodzaju *Salix* jak chociażby *Salix lapponum*, *Salix nigricans* i *Salix polaris* oraz bardzo pospolicie występująca *Betula nana*. Jednym z najciekawszych zjawisk przyrodniczych w parku jest polarna granica lasu będąca współcześnie przedmiotem licznych badań ekologicznych.

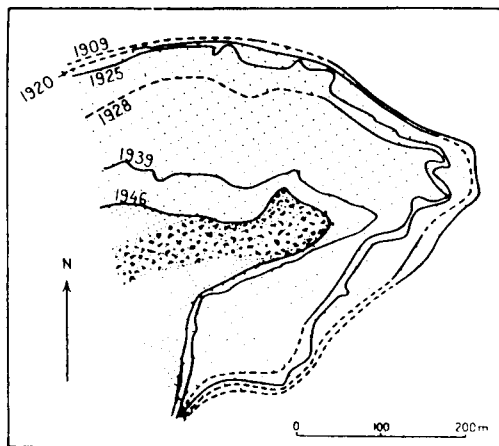
BADANIA

Tematyka badań wykonywanych w stacji była i jest nadal bardzo urozmaicona. Opierając się na bibliografii prac stacji [1] zestawilem dane liczbowe obrazujące liczbę prac poświęconych poszczególnym dziedzinom nauki (Ryc. 1). Zdecydowanie wyróżniają się tutaj dwie dyscypliny: zoologia – 628 prace i botanika (bez mikologii) – 455 prace. Do końca 1991 roku opublikowano ogółem 2083 prace [1, 2, 3, 4, 5, 6]. Ponieważ badania botaniczne w znacznej mierze zdominowały obecną działalność stacji, zostanę wobec tego przedstawione na końcu tego rozdziału, natomiast badania zoologiczne postanowiłem opublikować w osobnym opracowaniu [10]. Bernhard [7] wspomina tylko jednym zdaniem o badaniach mikologicznych. Przedstawiony zarys tych badań został opracowany na podstawie wybranych przezemnie oryginalnych prac.

METEOROLOGIA, HYDROLOGIA, GEOFIZYKA, GEOLOGIA

Stosunkowo długą tradycję mają badania meteorologiczne i hydrologiczne prowadzone zarówno w Vassijäure jak i w Abisko, obejmujące pomiary ciśnienia atmosferycznego, temperatury, wilgotności, pokrywy śnieżnej, powstawania lodu oraz specjalistyczne pomiary temperatury profilu atmosfery aż do wysokości 17 km ponad powierzchnię ziemi. Na początku lat dwudziestych zainstalowano w Abisko dwa sejsmografy, które rejestrowały wstrząsy między innymi w Chinach, Japoni i Kamczatce. W 1921 roku rozpoczęto badania magnetyzmu ziemskiego i jonosfery aczkolwiek obserwacje zorzy polarnej *Aurora borealis* były już prowadzone w Vassijäure. Najbardziej reprezentatywne są badania Axela Corlina, który zajmował się lokalizacją strefy maksymalnego występowania zorzy polarnej. Corlin razem z O. Tryseliuszem opublikował w 1933 roku kolekcję zdjęć fotograficznych zorzy polarnej. Na początku lat 30-tych wspólnie z niemieckim badaczem przeprowadził badania które wskazywały na powiązania pomiędzy pojawieniem się zorzy polarnej a magnetycznymi zakłóceniami i przerwami w łączności radiowej. Jego badania zostały zakończone w 1934 roku na kilka lat przed gruntownym studium o *Aurora Borealis* dokonany przez Hannesa Alfvéna, późniejszego laureata nagrody Nobla. Dzisiaj wiemy, że zorza polarna to nic innego jak luminescencja rozrzedzonych gazów, która jest wywołana strumieniami naładowanych cząstek wypromieniowanych przez Słońce i zakrzywianych przez oddziaływanie ziemskiego pola magnetycznego w kierunku biegunów magnetycznych. Po drugiej wojnie światowej badania geofizyczne i geokosmofizyczne były kontynuowane w pobliskiej Kirunie, gdzie w 1957 roku powstało Obserwatorium Geofizyczne Kiruna. Przyczyną przeniesienia tych badań były zaburzenia magnetycznych pomiarów powodowane przez trakcję kolei elektrycznej pomiędzy Riksgränsen i Abisko.

Badania geologiczne stanowią ważny dział działalności stacji. Svenoniusz jeszcze przed założeniem stacji opublikował swoje wnioski dotyczące ewolucji okolicznych pasm górskich, później zajmował się lokalizacją lini brzegowych jezior lodowcowych. Prostymi metodami oznaczył około 20 różnych poziomów tych lini. W tym samym czasie A. E. Törnebohm opracował swoją teorię płaszczowinową. P. J. Holmquist rozpoczął mapowanie formacji skalnych wzdłuż jeziora Torneträsk. Jego opis „Profil kaledońskiego łańcucha nad jeziorem Torneträsk” wzbudził liczne dyskusje i w zmienionej formie był prezentowany na

Ryc. 2. Obraz deglacjacji frontalnej lodowca Kårsa. Źródło: G. Lundquist "De svenska fjällens natur" za Bernhard [7].

Fig. 2. The frontal deglaciation of the the Kårsa glacier. Source: G. Lundquist "De svenska fjällens natur" after Bernhard [7].

kongresie geologicznym w 1910 roku. M Lindström przeprowadził szereg badań poświęconych tektonice tego terenu. G. Lundquist opublikował obszerną pracę opisującą typy jeziornych osadów, ich strukturę i skład chemiczny oraz wpływ środowiska na proces sedymentacji. Okolice Abisko to przede wszystkim wspaniały teren dla glaciologów zajmujących się zagadnieniami deglacjacji. Można tu spotkać wiele śladów tego procesu jak tarasy, delty i linie brzegowe lodowcowych jezior. Jest kilka zupełnie odmiennych wersji deglacjacji doliny Torneträsk. Otto Sjörgen na podstawie własnych badań zrekonstruował wielki system lodowcowych jezior, sądził, że lądolód topił się w kierunku wschodnim i na końcu tego procesu powstało wielkie jezioro. C. G. Holdar z kolei twierdził, że nigdy nie było wielkiego lodowcowego jeziora, natomiast lodowiec był podzielony na dwie części. Czoło „dużego lodowca” cofało się na wschód, natomiast „lodowiec Torne” rozpadł się na kilka kawałków co w efekcie doprowadziło do powstania licznych małych jezior nie mających ze sobą połączenia. Ostatnie badania Ole Melandera wskazują, że na obszarze doliny Torneträsk występowało 5 systemów lodowcowych jezior. Jego zdaniem, woda z jezior przepływała pod lodowcem. Melander ponadto dokładnie ustalił pozycję wszystkich znanych śladów linii brzegowych. Osobnym zagadnieniem jest obserwacja recesji (cofania się) lodowca Kårsa prowadzona już od 1909 roku, początkowo przez Svenoniusza, a później przez Ahlmana, Tryseliusza, Walléna i Schytta. Otrzymany ob-

raz jest klasycznym świadectwem ogólnej zmiany klimatu, dokonującej się na naszych oczach (Ryc. 2). W ostatnich czasach A. Rapp przeprowadził liczne badania poświęcone procesom denudacyjnym w wąskiej dolinie Kärkevage. G. Rasmussen wykreslił podziemny system korytarzy jaskini Lulletjärro liczącej 1200 metrów długości.

Nikt nie spodziewał się, że nad całą tą ziemią zawisło poważne niebezpieczeństwo. W 1960 roku Komitet Północnej Hydroelektrowni przedstawił projekt eksploatacji jeziora Torneträsk żywo przypominający mi radzieckie plany zawracania syberyjskich rzek lub nasze nieszczęsne Pieniny. Panowie inżynierowie postanowili przebić tunel w górach aż do Oceanu Atlantyckiego i... spuścić wodę z jeziora Torneträsk wykorzystując nagromadzoną energię. A co potem? Na szczęście protesty Królewskiej Szwedzkiej Akademii Nauk i 175 badaczy z całego świata odniosły skutek. Można śmiało powiedzieć, że byt stacji uratował całą dolinę przed katastrofą ekologiczną. Zdaniem Holdara „Torneträsk jest ostatnim ogniem łańcucha procesu nieprzerwanych zmian które rozpoczęły się kurczeniem lądolodu”. Ale nie tylko Torneträsk zasługuje na uwagę, równie interesujące jest niewielkie jezioro Rissijaure o najczystszej wodzie w Europie, którego przezroczystość sięga ponad 36 metrów! Społeczeństwo uświadomiło sobie wtedy, że obszar zlewni jeziora Torneträsk jest bezcennym obiektem. Tego samego roku w Abisko odbyło się sympozjum geografów. Prace przedstawione na tym sympozjum zostały wydane w Biuletynie Peryglacjalnym nr 11 w Polsce. Jediną polską pracę cytowaną w bibliografii stacji [1] jest artykuł J. Dylika [11] opisujący przebieg tego sympozjum.

LIMNOLOGIA, ZOOLOGIA

Badania limnologiczne w Abisko związane są z osobą Svena Ekmana, który zajmował się skorupiakami (*Entomostraca*) i badaniami produkcji biologicznej w wielu jeziorach okolic Abisko. Projekt był wykonywany przez wiele lat przy współudziale różnych specjalistów, w tym również i zagranicznych. Szczególnie intensywnie były prowadzone badania entomologiczne, które mają tutaj ponad 150-letnią tradycję. Pierwsze opracowanie poświęcone owadom Laponii zostało opublikowane już w 1828 roku. Dokładniejszy opis badań Czytelnik może znaleźć w osobnym opracowaniu dotyczącym zoologicznych badań w Abisko [10]. Chciałbym tylko wspomnieć o wynikach badań znanego specjalisty Karla Lindrotha, który opisał różne typy imigracyjne glebowych chrząszczy

czy. Według niego około 15 % chrząszczy glebowych z Fennoskandynawii wywodzi się od gatunków które, tak jak i niektóre arktyczne rośliny, przeżyły ostatnie zlodowacenie w refugium położonych na wybrzeżu Norwegii.

MIKOLOGIA

Bibliografia stacji [1] zawiera 82 prace dotyczące grzybów. Są to opracowania poświęcone takim grupom jak *Basidiomycetes*, *Discomycetes*, *Myxomycetes*, *Phycomycetes*, *Pyrenomycetes* i *Fungi imperfecti*. Bernhard [7] wspomina jedynie o badaniach grzybów należących do *Discomycetes*, przeprowadzonych przez Nannfeldta. Pierwsze dane o grzybach Szwedzkiej Laponii zawdzięczamy śląskiemu botanikowi M. A. Wichurze, który w 1856 roku zbierał materiały w okolicach Kvikjkjokk w prowincji Lule Lappmark [35]. Schroeter [35] na podstawie materiałów zebranych przez Wichurę opublikował pierwszą listę grzybów zawierającą 58 gatunków, w tym osiem nowych, z czego do dzisiaj dochowały się cztery [12]: *Pyrenophora schroeteri* Barr (*Pleospora macrospora*), *Pleospora wichuriana* Schroet., *Phaeosphaeria caricis* (Schroet.) Leuchtmann (*Leptosphaeria caricis*) i *Mycosphaerella wichuriana* (Schroet.) Johanson (*Sphaerella wichuriana*). T. Vestergren zamieścił kilka notatek o grzybach zebranych w górach Sarek w swoim wielotomowym dziele *Micromycetes rariores selecti*. Dopiero krótka praca Palma [31] o workowcu *Onygena equina* znalezionym na wełnianej skarpecie odnosi się do obszaru Torneträsk¹.

Równolegle, Fries opublikował krótką pracę o *Gasteromycetes* [13] i *Myxomycetes* [14], a Romell [32] o *Hymenomycetes*. Później *Gasteromycetes* były przedmiotem prac Th. Friesa [15] i Sandberga [33]. Stosunkowo często bywał w Abisko J. A. Nannfeldt, który wnikliwie opracował *Discomycetes* [25, 26, 27] i *Geoglossaceae* [28]. Neuhoﬀ opracowując grzyby tremelloidalne wymienił również gatunki z Torne Lappmark. R. Kühner i D. Lamoure w 22 pracach poświęconym *Agaricales* opracowali między innymi lapońskie materiały należące do rodzaju *Galerina*, *Galeria*, *Phaeogaleria*, *Agaricus*, *Lactarius*, *Russula*, *Rhodophyllus*, *Clitocybe*, *Omphalina* i *Cortinarius*. Harder [16] opracował rozmieszczenie pionowe gle-

bowych gatunków należących dawniej do *Phycomycetes*² porównując materiały z Abisko i Szpicbergu.

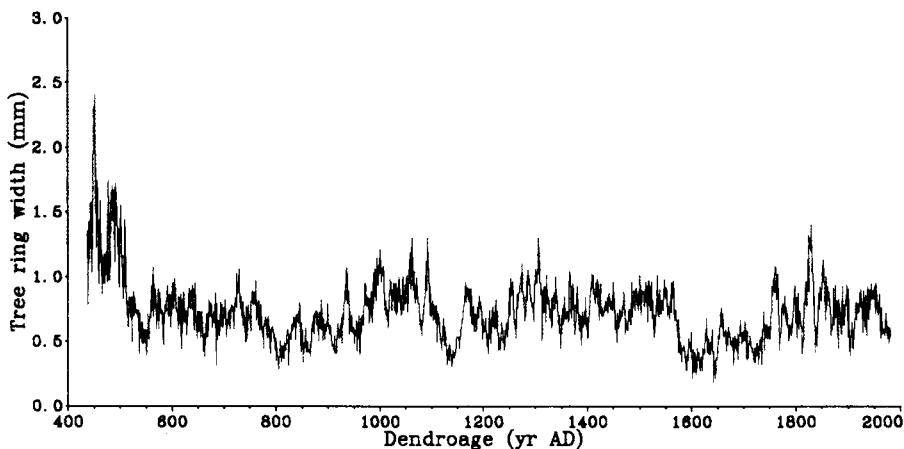
L. Holm wraz z żoną ogłosił serię prac mikologicznych poświęconych workowcom występującym na takich roślinach jak *Cassiope tetragona* [19], *Cassiope hypnoides* [21], *Dryas octopetala* [20], *Equisetum* [22] i wielu innych [17, 18]. Prace te, najczęściej o charakterze rewizji, tak jak i prace Nannfeldta [25, 26, 27, 28] stanowią doniosły wkład w opracowanie grzybów Laponii. Ostatnio równie szczegółowe badania przeprowadziła Andrea Nogrask z Austrii [29, 30]. Wspomniane opracowania zawierają opisy grzybów zebranych na wielu alpejskich gatunkach roślin występujących w zbiorowisku *Caricetum firmæ*.

BOTANIKA

Badania botaniczne w zasadzie zdominowały powojenną działalność stacji. Od samego początku były bardzo intensywnie prowadzone, zarówno w Vassijaure jak i w Abisko. Pierwszym botanikiem działającym na tym terenie był Nils Sylvé, który opublikował w 1908 roku pierwszą listę alpejskich roślin uzupełniając ją w wydany w 1915 roku przeglądzie o dane z okolic Abisko, gdzie między innymi zamieścił wykaz zawleczonych gatunków roślin (antropofitów), które przybyły wraz z ludźmi po wybudowaniu linii kolejowej. Badania Sylvéna kontynuował w latach 40-tych O. Hedberg. Wielu botaników szwedzkich i zagranicznych uzupełniało listę gatunków. Najobszerniejsze zestawienie opracowanych gatunków przedstawił Asplund, a także Lorenzen i Lewejohan. Niestety do dzisiaj nie została opracowana kompletna flora wyższych roślin tego regionu. Jednym z bardziej znanych botaników działających w stacji był Thore C. E. Fries który kierował biogeologicznymi badaniami od 1917 roku. W ciągu 10 lat swojej działalności zajmował się alpejską i subalpejską roślinnością północnej Skandynawii oraz zbiorowiskami roślin i ich zależnością od gleby i klimatu. Jako pierwszy opisał proces rozwoju roślinności w Laponii po ustąpieniu lądolodu. Jak twierdzi Bernhard [7], Fries był pierwszym botanikiem, który gruntownie opracował teorię zakładającą możliwość przeżycia niektórych gatunków roślin w Skandynawii podczas epoki lodowej, aczkolwiek o ile mi wiadomo, hipoteza ta była przedstawiona już przez Sanderana [36]. Opracowanie Friesa stało się podstawą do dalszych badań nad tą teorią. Fries zajmował się także porostami i grzybami,

¹Ten sam gatunek podawany był później przez Friesa (Västergötland) i Lagerberga (Dalarna) o czym nie wspomina Eriksson [12]! W Szwecji, podobnie jak w Polsce [23], *Onygena equina* jest bardzo rzadko znajdowana.

²Obecnie *Oomycetes*, *Chytridiomycetes* i *Hypochytriomycetes*

Ryc. 3. Szerokość pierścieni drewna sosny z Stenbacken w latach 450–1950. Źródło: T. S. Bartholin & W. Karlén 1983. *Dendrokronologiska Sällskapets Meddelanden* 5: 6, za Bernhard [7].

Fig. 3. Tree ring width of pine from Stenbacken during the period 450 AD to present time. Source: T. S. Bartholin & W. Karlén 1983. *Dendrokronologiska Sällskapets Meddelanden* 5: 6, after Bernhard [7].

przewodził również obserwacje fenologiczne wybranych alpejskich gatunków roślin na różnych wysokościach. Badania te stały się inspiracją dla prowadzonych do dziś badań ekologicznych. Fries zmarł w czasie afrykańskiej ekspedycji w 1931 roku. Następcą Friesa był równie znany botanik Gustav Einar Du Rietz z Uppsali³ który przez pięć lat kierował badaniami biologicznymi w stacji. Plonem jego wieloletniej pracy był opis roślinności piętra alpejskiego oraz jej uwarunkowania glebowe i klimatyczne. Du Rietz wyróżnił trzy strefy biorąc jako podstawę subpolarną granicę lasu brzoźowego wahającą się od 600 do 700 m.n.p.m.. Powyżej tej granicy wyróżnił dolną alpejską strefę o pionowej amplitudzie 300–400 m., charakteryzującą się obfitym występowaniem różnych gatunków wierzb, torfowisk i przypominających wrzosowiska zbiorowisk z udziałem *Empetrum hermaproditum*, *Betula nana* i *Vaccinium myrtillus* a także w niższych położeniach płatów z *Trollius europaeus*, *Geranium silvaticum*, *Lactuca alpina* i *Angelica archangelica*. Wyżej, gdzie rozpoczynała się sekwencja niestabilnych gleb, wyróżnił środkową alpejską strefę o pionowej amplitudzie 200–300 m z rozszanymi płatami roślinności, składającymi się z takich gatunków

jak *Cassiope tetragona*, *Salix herbacea*, różnych gatunków traw i turzyc a także charakteryzujących się dużym udziałem roślin zarodnikowych. Najwyżej, gdzie rośliny rosły na kamienistym podłożu, wyróżnił górną alpejską strefę z dominującymi porostami i mszakami. W tej strefie rośliny naczyniowe są nielicznie reprezentowane. Jednym z wyjątków jest tutaj *Ranunculus glacialis*. Du Rietz zaprezentował wyniki swoich prac na Międzynarodowej Wycieczce Fito-geograficznej w 1925 roku i później na VII Międzynarodowym Kongresie Botanicznym w 1950 roku. W obu przypadkach pełnił rolę przewodnika oprowadzając uczestników po Parku Narodowym Abisko.

Badania dendrochronologiczne w stacji rozpoczął na początku lat 30-tych S. Erlandsson wykorzystując do tego celu stare pnie *Pinus sylvestris*. Dzięki dokładnym badaniom bardzo starych pni, przy użyciu metody datowania C^{14} i pomiarów szerokości pierścieni rocznych przyrostów W. Karlén i T. S. Bartholin określili wiek badanych sosen na 1400 lat. Uzyskane przez nich wyniki informują o zmianach klimatycznych tego obszaru (ryc. 3)

W okolicach Torneträsk występują torfowiska ombrotroficzne i minerotroficzne, a także pagóry mrozowe typu palsa i gleby poligonalne. Pierwsze stratygraficzne badania torfowisk typu palsa przeprowadził G. Lundquist na początku lat 50-tych. Podczas gdy Å. Persson badał strukturę i dynamikę torfowisk minerotroficznych, M. Sonesson opracował torfowi-

³Warto na marginesie dodać, że St. Kulczyński przed opracowaniem "Torfowisk Polesia" zaznajomił się z wynikami badań torfowych w Szwecji kontaktując się w tym celu między innymi z Du Rietz'em.

ska ombrotroficzne. Jego opracowanie wykonane wzdłuż transektu od Fiordu Ofoten do północno-wschodnich terenów prowincji Torne Lappmark informuje nas o znacznym wpływie klimatu na skład roślinności alpejskich i subalpejskich torfowisk. Opracowanie wykonane przy użyciu C^{14} i analizy pyłkowej zawiera opis struktury, hydrologii, dane o zawartości substancji mineralnych i historii tych torfowisk.

W ramach Międzynarodowego Programu Biologicznego ustanowionego przez Międzynarodową Radę Naukową ICSU Szwedzi opracowali własny projekt poświęcony badaniom tundry. Wszechstronne badania ekologiczne wykonane przy współudziale badaczy z 11 państw zostały przeprowadzone w latach 1970–74 w Stordalen niedaleko Abisko na ombrofilnych torfowiskach leżących na wiecznej zmarzlinie. Wyniki tych badań zostały opublikowane w obszernym tomie [37] i międzynarodowych czasopismach gdzie między innymi przedstawiono charakterystykę systemu wód gruntowych tundry, zawartość substancji mineralnych tych wód i wpływ klimatu. Ustalono skład gatunkowy i produktywność poszczególnych zbiorowisk roślinnych. W drugiej fazie przeprowadzono badania dotyczące rozkładu ściółki i torfu oraz produkcji CO_2 i metanu. Przeprowadzone badania wykazały, że stosunkowo proste i niestabilne ekosystemy tundry są bardzo czułe na mechaniczne uszkodzenia (chodzenie, udeptywanie itp.) i zanieczyszczenia powietrza.

WSPÓŁCZESNA PROBLEMATYKA BADAWCZA

Jednym z głównych tematów obecnie prowadzonych badań są ekologiczne właściwości ekotonu granicy lasu obejmujące takie zagadnienia jak wpływ różnych czynników środowiska na populację *Betula pubescens* subsp. *tortuosa*, badania porównawcze pomiędzy arktycznymi i alpejskimi roślinami, zróżnicowanie ekotypów i adaptacja *Carex biggelowii* agg., zróżnicowanie nisz roślin zarodnikowych w obrębie granicy lasu oraz badania w ramach Międzynarodowego Eksperymentu Tundrowego ITEX dotyczące retrospektywnej analizy wzrostu roślin. Równoległe są prowadzone badania ekofizjologiczne i populacyjne jak np. różnice i podobieństwa w architekturze rozgałęzień *Linnea borealis* i *Lycopodium annotinum*, badania ekologiczne *Parmelia olivacea* (wskaźnika pokrywy śnieżnej) rosnącej na *Betula pubescens* subsp. *tortuosa* w różnych warunkach klimatycznych, autologia europejskich gatunków należących do rodzaju *Pinguicula*, zmienność ekofizjologicznych właściwości populacji *Cetraria nivalis* pochodzących z Ar-

ktyki i obszarów umiarkowanych, wpływ CO_2 na rośliny zarodnikowe w subarktycznym środowisku, efekty promieniowania UV-B na strukturę i funkcje roślinnych ekosystemów lądowych, skutki działania promieniowania UV-B i zawartości CO_2 w europejskich wrzosowiskach oraz konkurencja i koegzystencja zbiorowisk roślinnych. W badaniach bierze udział wielu naukowców z takich krajów jak Szwecja, Norwegia, Szwajcaria, Austria, Anglia, Dania, Niemcy i Grecja. Na zakończenie chciałbym przedstawić wnioski zawarte w ostatnio opublikowanej pracy Callaghana i in. [9] przedstawiającej reakcje roślin i bezkręgowców na zmiany polarnego środowiska. Zdaniem autorów zachodzące zmiany klimatyczne mogą wywołać szereg reakcji jak migracja, adaptacja bądź zaburzenia cykli życiowych bezkręgowców. Wraz ze wzrostem temperatury i koncentracji CO_2 w atmosferze przewiduje się zwiększoną produktywność roślin wyższych, niemniej jednak efekt ten może być zmniejszony przez wzrastające oddziaływanie promieniowania UV-B. Rośliny wyższe migrują wolniej niż by zezwalało im na to tempo zachodzących zmian klimatu. Można się spodziewać, że wiele gatunków zostanie „uwięzionych” w obszarach o nieodpowiednim dla nich klimacie. Mimo, że mszaki i porosty mogą się szybciej przemieszczać to jednak nie są tak plastyczne w dostosowaniu się do nowych warunków jak rośliny wyższe. Autorzy zaznaczają, że reakcja na zmiany środowiska będzie większa w Arktyce niż w Antarktyce. Przyczyną tych różnic jest mniejsza wrażliwość roślin zarodnikowych dominujących w Antarktyce, ubóstwo antarktycznych gleb i obecność geograficznych barier utrudniających roślinom i bezkręgowcom migrację na Antarktydę.

PODZIĘKOWANIA: Serdeczne podziękownia kieruję do dyrektora stacji Dr Sonessona za pomoc udzieloną mi w czasie opracowania tego artykułu. Dziękuję także N. Å Anderssonowi za ułatwienie mi pobytu w stacji i ofiarowanie bibliografii.

LITERATURA

- [1] ANDERSSON N. Å., L. PATOMELLA & M. TJUS 1987. Abisko bibliography 1986. Abisko Scientific Research Station (printed report) 107 pp.
- [2] ANDERSSON N. Å., L. PATOMELLA & M. TJUS 1988. Abisko bibliography. Supplementum 1987. (mimeographed report) Abisko 1988, 3 pp.
- [3] ANDERSSON N. Å., M. TJUS & L. WANHATALO 1990. Abisko bibliography. Supplementum 1988. (mimeographed report) Abisko 1990, 2 pp.
- [4] ANDERSSON N. Å., M. TJUS & L. WANHATALO 1990.

- Abisko bibliography. Supplementum 1989. (mimeographed report) Abisko 1990, 2 pp.
- [5] ANDERSSON N. Å., M. TJUS & L. WANHATALO 1992. Abisko bibliography. Supplementum 1990. (mimeographed report) Abisko 1992, 3 pp.
- [6] ANDERSSON N. Å., M. TJUS & L. WANHATALO 1992. Abisko bibliography. Supplementum 1991. (mimeographed report) Abisko 1992, 2 pp.
- [7] BERNHARDT C. G. 1989. Abisko Scientific Research Station. *Bidrag till Kungliga Vetenskapakademiens historia* 18: 1–60.
- [8] BRZEK G. Stacja Hydrobiologiczna na Wigrach. Wgry Hydrobiological Scientific Station. Wyd. Lubelskie, Lublin 478 pp.
- [9] CALLAGHAN T. V., M. SONESSON & L. SØMME 1992. Responses of terrestrial plants and invertebrates to environmental change at high latitudes. *Phil. Trans. R. Soc. Lond.* 338: 279–288.
- [10] CHLEBICKI A. 1993. Stacja Naukowa Abisko. Abisko Scientific Research Station. *Wszelchświat* (w przygotowaniu).
- [11] DYLIK J. 1962. The Abisko symposium 1960. *Biuletyn Peryglacjalny* 11: 165–198.
- [12] ERIKSSON O. E. 1992. The non-lichenized pyrenomyces of Sweden. O. E. Eriksson, SBT-förlaget, Lund, 208 pp.
- [13] FRIES R. E. 1910. Ett märkligt Gasteromycet-fynd. *Sv. Bot. Tidskr.* 3: 176–177.
- [14] FRIES R. E. 1911. Några ord om myxomycetfloran i Torne Lappmark. *Sv. Bot. Tidskr.* 4(4): 253–262.
- [15] FRIES Th. C. E. 1921. Sveriges gasteromyceter. *Ark. f. botanik* 17(9): 1–63.
- [16] HARDER R. 1954. Über die arktische Vegetation niederer Phycomyceten. *Nachrichten der Akademie der Wissenschaften in Göttingen, Mathematisch-Physikalische Klasse IIb*: 1–9.
- [17] HOLM L. 1952. Taxonomical notes on *Ascomycetes*. 1. The herbicolous Swedish species of the genus *Leptosphaeria* Ces. et De Not. *Sv. Bot. Tidskr.* 46(1): 18–46.
- [18] HOLM L. 1957. Etudes taxonomiques sur les Pléosporacées. *Symb. Bot. Upsal.* 14(3): 1–188.
- [19] HOLM L. 1975. Taxonomic notes on *Ascomycetes* VIII. Microfungi on *Cassiope tetragona*. *Sv. Bot. Tidskr.* 69: 143–160.
- [20] HOLM L. 1979. Microfungi on *Dryas*. *Bot. Not.* 132: 77–92.
- [21] HOLM L. & K. HOLM 1980. Microfungi on *Cassiope* (*Harimanella*) *hypnoides*. *Nord. J. Bot.* 27: 179–184.
- [22] HOLM L. & K. HOLM 1981. Nordic equiseticolous *Pyrenomyces*. *Nord. J. Bot.* 1: 109–119.
- [23] KOMOROWSKA H. 1986. *Onygena equina* (Willd.) Pers.: Fr. in Poland. *Acta Mycol.* 22(1): 49–52.
- [24] MAGIERA G. J. 1983. Problematyka badawcza stacji terenowych w Finlandii. Research problems at field stations in Finland. *Wiad. Bot.* 27(4): 265–270.
- [25] NANNFELDT J. A. 1936. Contributions to the mycoflora of Sweden. 1. *Discomycetes* from Torne Lappmark. *Sv. Bot. Tidskr.* 30(3): 295–306.
- [26] NANNFELDT J. A. 1937. Contributions to the mycoflora of Sweden. 4. On some species of *Helvella*. *Sv. Bot. Tidskr.* 31(1): 47–66.
- [27] NANNFELDT J. A. 1942. Contributions to the mycoflora of Sweden. 6. On some white-exciple lignicolous or corticolous species of *Lachnum* Retr. ex Karst. *Sv. Bot. Tidskr.* 36(2–3): 287–300.
- [28] NANNFELDT J. A. 1942a. The *Geoglossaceae* of Sweden (with regard to surrounding countries). *Ark. f. botanik* 34(4): 1–67.
- [29] NOGRASEK A. 1990. Ascomyceten auf Gefäßpflanzen der Polsterseggenrasen in den Ostalpen. *Bibl. Mycol.* 133: 1–271.
- [30] NOGRASEK A. & M. MATZER 1991. Nicht-pyrenokarpe Ascomyceten auf eßpflanzen der Polsterseggenrasen 1. Arten auf *Dryas octopetala*. *Nova Hedwigia* 53(3–4): 445–475.
- [31] PALM B. 1910. *Onygena equina* (Willd.) Pers. i Torne Lappmark. *Sv. Bot. Tidskr.* 4(2): 46–47.
- [32] ROMELL L. 1911. Hymenomycetes of Lappland. *Ark. f. botanik* 11(3): 1–35.
- [33] SANDBERG G. 1940. Gasteromycetstudier. *Acta Phytogeogr. Suecica* 13: 73–95.
- [34] SANTESSON R. 1937 *Onygena corvina* i Torne Lappmark. *Sv. Bot. Tidskr.* 31: 128–130.
- [35] SCHROETER J. 1880. Ein Beitrag zur Kenntnis der nordischen Pilze. *Jahresber. Schles. Ges. Vaterl. Kult.* 58: 162–178.
- [36] SERNANDER R. 1896. Några ord med anledning av Gunnar Andersson: Svenska växtvärldens historia. *Bot. Notiser* 1896: 114–128.
- [37] SONESSON M. (editor) 1980. Ecology of a Subarctic Microfungi. *Ecological Bulletins* 30: 1–313.
- [38] URBAŃSKI J. Szwedzkie Parki Narodowe. The Swedish National Parks. *Chrońmy Przyr. Ojcz.* 23(1): 44–54.

Andrzej CHLEBICKI

Z ŻYCIA PTB POLISH BOTANICAL SOCIETY NEWS

DZIAŁALNOŚĆ SEKCJI MIKOLOGICZNEJ ODDZIAŁU POZNAŃSKIEGO PTB W CZASIE OD MAJA 1991 DO LISTOPADA 1993 ROKU

The activity of Mycological Section of the
Polish Botanical Society, the Poznań Division –
(May 1991 – November 1993)

Sekcja Mikologiczna przy Oddziale Poznańskim PTB, założona i kierowana przez prof. dr hab. Annę Bujakiewicz (UAM), działa od 26 czerwca 1991 roku. W roku 1993 liczyła ona 33 osoby, w tym większość członków zwyczajnych. Najliczniejszą grupę stano-

wili pracownicy naukowcy Akademii Rolniczej oraz pracownicy Wojewódzkiej Stacji Sanitarno-Epidemiologicznej (Pracownia Grzyboznawcza), następnie pracownicy Instytutu Dendrologii PAN w Kórniku i Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.

Działalność Sekcji koncentrowała się na organizowaniu posiedzeń naukowych oraz sesji wyjazdowych i wypraw popularno-naukowych połączonych z wystawą grzybów i przeglądem literatury mikologicznej.

Od momentu powstania do listopada 1993 roku, w ramach posiedzeń naukowych, wygłoszono 16 referatów: Metodyczne trudności w badaniach zbiorowisk grzybów znajdujących się w środowisku glebowym (prof. dr Karol Mańka), Odporność sosny zwyczajnej na hubę korzeni *Heterobasidion annosum* (dr hab. Antoni Werner), Zmiany w drewnie powodowane przez grzyby białego i szarego rozkładu (doc. dr Marian Zieliński), Najnowsze osiągnięcia w zakresie taksonomii owadomorków (*Entomophthorales*) (prof. dr hab. Stanisław Bałazy), Mikoryza a skażenie środowiska (dr Maria Rudawska), Pochodzenie grzybów, ich pozycja w systemie oraz główne tendencje ewolucyjne (prof. dr Jerzy Szwejkowski), Grzyby jadalne, uprawne w Polsce i na świecie (prof. dr Marian Gapiński), Grzyby pasożytniczące na dębach (dr Krystyna Przybył), Problem zagrożenia i ochrony grzybów w Europie (prof. dr hab. Maria Ławryniewicz), Grzyby termotolerancyjne i termofilne w drewnie (doc. dr Marian Zieliński), Grzyby z grupy *Laboulbeniales* – pasożyty zewnętrzne owadów (prof. dr hab. Tomasz Majewski), Wstępne wyniki badań mikocenologicznych w zbiorowiskach leśnych w Cedyńskim Parku Krajobrazowym (dr Stefan Friedrich), Z badań nad mikoryzami drzew leśnych (prof. dr hab. Roman Pachlewski), Grzyby w biotechnologii (prof. dr hab. Maria Lisiewska), Mikoryza jako wskaźnik stresu (dr Barbara Kieliszewska-Rokicka), Grzyby w biologicznej delignifikacji drewna (doc. dr Marian Zieliński). Sekcja zorganizowała 3 Sesje Terenowe w Obrzycku k. Wronek: 27–28.09 1991 r. (por. *Wiadomości Botaniczne* 31(1) 1992), 1–3.10 1992 r. (por. *Wiadomości Botaniczne* 37(1/2) 1993), 30.08–2.09 1993 r. (notatka wysłana do *Wiadomości Botanicznych*); oraz dwie sesje wyjazdowe w Instytucie Dendrologii PAN w Kórniku.

Członkowie Sekcji uczestniczyli w Konferencji „Systemy korzeniowe drzew i mikoryza w ekosystemach leśnych” zorganizowanej przez Instytut Dendrologii PAN w Kórniku w dniach 14–15.10 1993 r. W ramach posiedzeń naukowych tej Konferencji referaty wygłaszali: prof. dr hab. Małgorzata Mańka, dr Krystyna Przybył, dr Barbara Kieliszewska-Rokicka, dr Urszula Nawrocka-Grześkowiak, dr Antoni Wer-

ner, dr Maria Rudawska, prof. dr hab. Anna Bujakiewicz. Zebrania, a zwłaszcza sesje wyjazdowe, mają duże znaczenie integracyjne, gdyż uczestniczą w nich przedstawiciele różnych ośrodków w kraju.

Informacje o spotkaniach Sekcji rozsyłane są do wszystkich ośrodków zainteresowanych zagadnieniami mikologicznymi w Polsce.

Małgorzata STASIŃSKA

43 SEMINARIUM GEOBOTANICZNE (ŁÓDŹ, 18–19.II 1994)

43rd Geobotanical Seminar
(Łódź, 18–19 February 1994)

Sekcja Geobotaniki i Ochrony Szaty Roślinnej PTB rozpoczęła cykl spotkań seminaryjnych poświęconych podstawom i formom popularyzacji wiedzy o szacie roślinnej. W tym przedsięwzięciu uczestniczy również Komisja Upowszechniania Wiedzy Botanicznej PTB. Część pierwsza – 42 Seminarium Geobotaniczne, odbyła się 29.01.1994. w Uniwersytecie Warszawskim i poświęcona była roli książki, plakatu, odczytu, wystawy i samokształcenia w popularyzacji wiedzy. Współorganizatorem spotkania była Białowiecka Stacja Geobotaniczna Uniwersytetu Warszawskiego.

Tematem przewodnim 43 Seminarium Geobotanicznego – trzeciej części cyklu – był „Film i fotografia jako formy popularyzacji wiedzy o szacie roślinnej”. Gospodarzem spotkania była Katedra Botaniki Uniwersytetu Łódzkiego. Program obejmował pokazy filmów, filmów wideo, przezroczy, wystawy fotograficzne, referaty i dyskusje.

W pierwszym dniu uczestników seminarium gościła Wytwórnia Filmów Oświatowych i Programów Edukacyjnych w Łodzi. Założona w 1946 r. jest znaczącym producentem i dystrybutorem filmów, także o tematyce przyrodniczej. Spotkaniu przewodniczył prof. J. B. Faliński (BSG UW) – przewodniczący Sekcji i inicjator spotkań. Zarys historii polskiego filmu przyrodniczego przedstawił w swym referacie prof. R. Olaczek (UŁ). Profesor podkreślił znaczenie powszechnej prezentacji sylwetek i dorobku wybitnych twórców. Mistrzowskie wzorce mogą zainspirować ludzi młodych do realizacji swych fotograficznych fascynacji. Praktyczne spełnienie tych założeń miało miejsce już w trakcie seminarium, kiedy to po obejrzeniu doskonałych zdjęć i przezroczy L. K. Sawickiego (fotografik), profesjonaliści i amatorzy czynnie podjęli jego inicjatywę utworzenia Klubu Fotografii Przyrodniczej.

Po wprowadzającym referacie prof. Olaczka odbyły się pokazy sześciu filmów przedzielone burzliwą dyskusją. Autorzy prezentowanych filmów: J. Bezkowski, B. Bartman-Czecz, J. Czecz, R. Wyrzykowski, R. Dębski zdradzali tajniki swej artystycznej pracy. Podkreślali olbrzymią różnorodność tematów i wielostronność ich ujęcia (czego próbki stanowiły pokazane filmy), często sugerowane przez naukowców-przyrodników lub wynikające z potrzeb widza. Zwrócono uwagę na małą atrakcyjność roślin jako obiektu filmowania i konieczność stosowania różnych technik dla wywołania pożądanej reakcji widza – wzruszenie, zachwyt, zainteresowanie. Emocjonalne pobudzenie sprzyja przyswojeniu i zapamiętaniu treści filmu, także umiejętnie „przemycanych” wiadomości naukowych. Twórcom przyznano prawo wyboru środków, przy bezwzględny zachowaniu poprawności merytorycznej. Przyjmując założenie, że przygotowanie odbiorcy jest na poziomie wiedzy potocznej, język komentarza wymaga określonej przeróbki terminologicznej, uproszczeń, z zachowaniem ścisłości naukowej.

Możliwości realizacji popularnonaukowych filmów przyrodniczych ograniczane są przez trudności finansowe. Zaproponowano utworzenie fundacji twórców filmu przyrodniczego, co pomogłoby złagodzić te problemy i pozyskać ewentualnych sponsorów. Należy zadbać o promocję polskiego filmu przyrodniczego poprzez emisję w telewizji. Jest on równie dobry pod względem merytorycznym i technicznym, jak filmy zagraniczne. Wykorzystując istniejące obecnie trendy proekologiczne, przy projektowaniu współpracy z redakcjami TV uwzględniać należy filmy popularnonaukowe o tematyce botanicznej. Ogromną szansę powodzenia ma pomysł dystrybucji filmów na kasetach wideo za pośrednictwem istniejących wypożyczalni, z możliwością zakupu. Upowszechnieniu tych wytworów ma służyć zaktualizowanie katalogu filmów przyrodniczych i jego dostępność nie tylko w placówkach szkolnych. O dydaktycznej funkcji obrazu mówiła dr J. Krzywańska (Pracownia Edukacji Ekologicznej UŁ). Środki audiowizualne (filmy, przezroczca, fazogramy, foliogramy) pozwalają nauczycielowi sprawniej i efektywniej realizować program, aktywizując ucznia i nauczyciela, pozwalają stworzyć sytuacje problemowe lub je rozstrzygnąć.

Drugi dzień sesji rozpoczął prof. J. B. Faliński referatem pt. „Analogia, metafora: porównania w procesie przekazywania wiedzy o szacie roślinnej”. W Gmachu Fizyki UŁ odbyły się prezentacje trzech filmów wideo, pięciu zestawów przezroczcy i ośmiu zróżnicowanych tematycznie wystaw fotograficznych. Ciekawostką techniczną był pokaz firmy „Rubi-

kon”: Komputer jako medium audiowizualne. Dyskusjom i prezentacjom przewodniczyli prof. M. Ławrynowicz (UŁ) i prof. J. B. Faliński.

Bardzo ciekawe ujęcie obrazu roślinności „z lotu ptaka” przedstawił na slajdach W. Wołkow. Przezroczca mgr M. Szańkowskiego (UW), dr U. T. Warchołńskiej i dr J. Sicińskiego (UŁ) oraz prof. A. Skirgiełło (Inst. Bot. UW) mogą również służyć popularyzacji wiedzy o szacie roślinnej. Intencją prof. Skirgiełło było zainteresowanie filmowców profesjonalistów zdawałoby się nieatrakcyjnymi *Myxomycetes*. Istniejące zapotrzebowanie na zdjęcia, filmy trudnych do fotografowania lub z pozoru nieatrakcyjnych roślin potwierdzili inni uczestnicy seminarium.

Filmy wideo prezentowane na spotkaniu, poza filmem dr K. Węglarskiego, zrealizowano techniką amatorską. Dyspozycyjność sprzętu audiowizualnego sprzyja rozwojowi tego rodzaju twórczości. Może ona być ukierunkowana przez organizowanie warsztatów filmowych, seminariów, tworzenie odpowiedniej atmosfery, o czym donosił dr A. Krupa (Brwinów). Formą promocji amatorskiego filmu przyrodniczego jest propozycja włączenia do udziału w Festiwalu Filmów Przyrodniczych, odbywającego się co dwa lata w Łodzi. Postulowano również utworzenie centralnego archiwum przyrodniczego oraz banku informacji o posiadanych zasobach fotograficznych i filmowych.

Filmy dr K. Węglarskiego (Ogród Botaniczny, Poznań), dr M. Lankosz-Mróz (Ogród Botaniczny, Kraków), dr B. Jackowiaka i mgr P. Szkudlarza (Poznań) zrealizowano wykorzystując jako temat rośliny w ogrodach botanicznych i zielnikach. Podkreślono bogactwo obiektów i tematów zgromadzonych w tego typu placówkach.

Wszystkie prezentowane na Seminarium formy audiowizualne mają wartość popularnonaukową lub naukową w zależności od ujęcia tematu. Zła jakość techniczna części prezentowanych materiałów spowodowała ponowne podjęcie tematu finansowania twórczości filmowej i wagi technicznego zaplecza. Należy także dążyć do ujednolicenia parametrów technicznych nagrywania i odtwarzania filmów lub przynajmniej tworzyć systemy kompatybilne.

Na wystawie fotograficznej pokazano zdjęcia obrazujące ultrastrukturę glonów i grzybów, wykonane za pomocą mikroskopu skaningowego – prof. M. Ławrynowicz, dr T. Lesiak, dr M. Sitkowska, dr B. Rakowska (Zakład Algologii i Mikologii UŁ), służące upowszechnieniu wiedzy. Popularnonaukową wartość miały wystawy fotografii L. K. Sawickiego (artysta fotografik), dr P. Stypińskiego (Olsztyn), W. Malińskiego (UŁ) i dr J. Hereźniaka (UŁ).

W Seminarium wzięło udział około 100 osób – pracownicy z wielu ośrodków naukowych, ogrodów botanicznych, parków narodowych, filmowcy i fotograficy profesjonalści i amatorzy, nauczyciele biologii, studenci. W bogatym programie zabrakło czasu na szerszą dyskusję, toteż organizatorzy zwrócili się z prośbą do obecnych o pisemne przesłanie swych głosów na temat spotkania. Materiały z 43 Seminarium Geobotanicznego będą publikowane w *Phytocenosis*.

Organizatorzy dziękują za aktywny udział i zainteresowanie tematem spotkania.

Beata WOZIWODA

**SESJA NAUKOWA SEKCJI
PALEOBOTANICZNEJ POLSKIEGO
TOWARZYSTWA BOTANICZNEGO ORAZ
WYBORY NOWEGO ZARZĄDU**

**Scientific session of the Palaeobotanical Section
of the Polish Botanical Society and the election
of new council (Warszawa, 18 March 1994)**

W dniu 18 marca 1994 roku odbyło się w Muzeum Ziemi Polskiej Akademii Nauk w Warszawie doroczne spotkanie polskich paleobotaników. W programie przewidziano sesję naukową z krótką, 10-minutową prezentacją aktualnie prowadzonych przez członków i sympatyków Sekcji Paleobotanicznej badań oraz wybory nowego zarządu Sekcji.

W obradach wzięły udział 44 osoby z całej Polski, z ośrodków badawczych w Białymstoku (1 osoba), Gdańsku (2), Katowicach (1), Krakowie (14), Lublinie (2), Poznaniu (2), Warszawie (19) i Wrocławiu (3), i to zarówno członków Sekcji jak i jej sympatyków. Zakres tematyczny prezentowanych zagadnień był szeroki, obejmował zarówno badania palinologiczne jak i szczątków makroskopowych i to od znalezisk subfossylnych czy współczesnych („Spektra pyłkowe współczesnych osadów dennych Bałtyku” – J. Zachowicz, Gdańsk; „Palinologia stosowana w badaniach Katedry Botaniki AR w Lublinie” – Z. Warakomska, Lublin) po mezozoik („Sporomorfy mezozoiku podstawą wniosków stratygraficznych, paleoekologicznych, paleotermicznych” – M. Waksmundzka, Warszawa oraz „Odciski liści z kredy Zachodniej Antarktydy” – E. Zastawniak, Kraków) i paleozoik („Roślina lądowa ze środkowego ordowiku Kazachstanu” – D. Zdebska, Kraków).

Aktualnie prowadzone badania flor trzecieorzędowych dotyczą przede wszystkim korelacji międzyregionalnych opartych na kryteriach palinologicznych („Korelacja neogenu zachodniej Polski i północno-za-

chodniej Europy” – A. Sadowska, Wrocław; „Najnowsze wyniki międzynarodowych badań palinologicznych neogenu Europy Środkowej” – w imieniu całej grupy badawczej M. Ziemińska-Tworzydło, Warszawa) oraz badań taksonomiczno-florystycznych szczątków makroskopowych, głównie odcisków liści („Rośliny w Karpatach 8.7 ± 0.6 mil. lat temu” oraz „Szczątki roślin z młodotrzecieorzędowych osadów stanowiska Stawek I w KBW Bełchatów” – G. Worobiec, Kraków; „*Betulaceae* Sośnicy” – E. Zastawniak, Kraków).

Dwa wystąpienia dotyczyły roślinności plejstocenu („Profile interglacjału ceamskiego z Niziny Wielkopolskiej” – T. Kuszell, Wrocław oraz „Profil plejstoceński z Jarosłowa w świetle analizy pyłkowej” – M. Malkiewicz, Wrocław), kolejne – historii roślinności późnego glacjału i holocenu („Historia roślinności zachodniej części Kotliny Sandomierskiej w późnym glacjału i holocenie – zakończenie badań” – D. Nalepka, Kraków, „Informacje nt. holocenijskiej historii roślinności i działalności osadniczej w rejonie Giecza k/ Nekli w świetle analizy pyłkowej” – K. Milecka, Poznań). Z zakresu paleoetnobotaniki referowano badania „Rośliny ze stanowiska wczesno-neolitycznego Nabta Playa w południowym Egipcie” – K. Wasylińska, Kraków oraz „Badania paleoekologiczne na stanowiskach archeologicznych w Ostonkach (Kujawy) i Durdzie (Kraina Wielkich Jezior Mazurskich)” – D. Nalepka, Kraków.

M. Latałowa (Gdańsk) przedstawiła „Informację na temat badań prowadzonych w Pracowni Paleoekologii i Archeobotaniki przy Katedrze Ekologii Roślin i Ochrony Przyrody Uniwersytetu Gdańskiego”. Wszyscy zebrani mogli się również zapoznać ze stopniem zaawansowania „Polskiej Palinologicznej Bazy Danych”, w zakresie plejstocenu (K. Mamakowa, Kraków) jak i późnego glacjału i holocenu (D. Demske, Kraków).

Osobne wystąpienie było poświęcone prezentacji polskiego wydania kodeksu nomenklatury („Nowe polskie wydanie międzynarodowego kodeksu nomenklatury botanicznej” – M. Reymanówna, Kraków).

W dyskusji podniesiono także sprawę przygotowania wykazu wszystkich polskich paleobotaników (K. Szczepanek, Kraków), który jest wciąż jeszcze niekompletny, ponieważ część osób nie odpowiedziała na przesłane ankiety.

Ponieważ w roku bieżącym upływał termin 3-letniej kadencji Zarządu Sekcji Paleobotanicznej PTB, skorzystano z okazji i odbyły się wybory nowego Zarządu, w skład którego weszli: E. Zastawniak (Kraków) – jako przewodnicząca, A. Kohlman-Adamska

(Warszawa) – zastępca przewodniczącej oraz G. Woro-biec (Kraków) – sekretarz. A. Sadowska (Wroc-ław) zgodziła się być przez kolejną kadencję polskim przedstawicielem Sekcji Paleobotanicznej afiliowanej przy International Federation of Palynological Societies (IFPS).

W przerwie obrad Dyrektor Muzeum Ziemi PAN doc. dr K. Jakubowski zaprezentował przybyłym go-ściom fragment przygotowywanej aktualnie wystawy ze zbiorów Muzeum Ziemi pt. „Silva rerum. Rozmai-tości i osobliwości muzealnego skarbcza” na której Dział Paleobotaniki i Dział Bursztynów zaprezen-towały najciekawsze okazy i najcenniejsze kolekcje. W osobnej gablocie umieszczono różne przedmioty związane z osobami prof. Hanny Cieczottowej (1888–1982), wybitnego paleobotanika, ongiś pra-cownika Muzeum Ziemi, oraz jej męża, znamienitego podróżnika i geologa, prof. Henryka Cieczotta (1875–1928), profesora Akademii Górniczo-Hutni-czej w Krakowie. Waga z szyldkretu z laboratorium prof. Cieczotta, stare pieczęcie z agatu i kryształu górskiego, parawan z kompozycjami suszonych liści i kwiatów na atlasie, wykonany przez M. Popławską z domu Cieczott, znaną rzeźbiarkę, te i inne przedmioty nawiązują do tzw. gabinetu osobliwości, które były zaczątkami muzeów przyrodniczych.

Państwowy Instytut Geologiczny w Warszawie oraz Instytut Botaniki im. W. Szafera PAN w Krako-wie postarały się, aby można było nabyć podczas sesji ich wydawnictwa z zakresu paleobotaniki.

Na zakończenie trzeba podkreślić bardzo dobrą organizację spotkania, co mamy do zawdzięczenia koleżankom z Działu Paleobotaniki Muzeum Ziemi PAN i co wyrażało się w bardzo sprawnym przebiegu sesji i w miłej, gościnnej atmosferze. Słowa wdzięcz-ności należą się przede wszystkim Dyrekcji Muzeum Ziemi w osobie pana doc.dr Krzysztofa Jakubowskie-go za życzliwe przyjęcie członków Sekcji oraz jej sympatyków.

Ewa ZASTAWIAK

ZEBRANIE SEKCJI HISTORII BOTANIKI PTB (KRAKÓW, 24 III 1994)

**Meeting of the Section of History of Botany
of the Polish Botanical Society (Kraków, 24
March 1994)**

W dniu 24 marca 1994 r. w Sali Konferencyjnej Instytutów Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego i Polskiej Akademii Nauk w Krakowie odbyło się wspólne posiedzenie Sekcji Historii Botaniki PTB

i Krakowskiego Oddziału PTB. Dr Piotr Köhler wy-głosił referat pt.: „Zielnik Józefa Jundziłła”. Opraco-wanie kolekcji roślin naczyniowych z tego zbioru fi-nansowane było przez Komitet Badań Naukowych (projekt badawczy nr 1 1055 9203). W dyskusji po re-feracie podkreślono znaczenie zespołowych badań flory Litwy prowadzonych w ośrodku wileńskim w początkach XIX w. Interesowano się również znacze-niem tej kolekcji dla współczesnej florystyki, a także aktualnym stanem badań szaty roślinnej Litwy.

Piotr KÖHLER

ZEBRANIE SEKCJI HISTORII BOTANIKI PTB (KRAKÓW, 28 IV 1994)

**Meeting of the Section of History of Botany
of the Polish Botanical Society
(Kraków, 28 April 1994)**

Drugie w tym roku zebranie Sekcji Historii Bota-niki Polskiego Towarzystwa Botanicznego odbyło się w dniu 28 kwietnia 1994 r. w Sali Konferencyjnej In-stitutów Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego i Pol-skiej Akademii Nauk w Krakowie. Połączone było z posiedzeniem Krakowskiego Oddziału PTB. Na pro-gram posiedzenia złożyły się dwa referaty. Mgr Ceza-ry Domański (Instytut Psychologii UMCS, Lublin) przedstawił „Nowe dane do biografii H. Zapałowi-cza” uzyskane dzięki bardzo skrupulatnej i żmudnej kwerendzie w archiwach austriackich, polskich i sło-weńskich. Wyniki swej pracy Autor zamierza opubliko-wać. W drugim referacie – „Aktualny stan dawnych ogrodów botanicznych w Wilnie” – dr Piotr Köhler (Ogród Botaniczny UJ) omówił historię trzech najstar-szych z nich: na dziedzińcu Collegium Medicum Uni-wersytetu Wileńskiego, na Sorokiskach i na Zakrecie.

Piotr KÖHLER

44 SEMINARIUM SEKCJI GEOBOTANIKI I OCHRONY SZATY ROŚLINNEJ POLSKIEGO TOWARZYSTWA BOTANICZNEGO „ŚCIEŻKI PRZYRODNICZE JAKO FORMA POPULARYZACJI WIEDZY O SZACIE ROŚLINNEJ” (POZNAŃ 19–20 MAJ 1994)

**44th Seminar of Section of Geobotany and
Vegetation Conservation of the Polish Botanical
Society „Naturalistic paths as forms of
popularization of knowledge on vegetation”
(Poznań, 19–20 May 1994)**

W dniach od 19–20 maja odbyło się na Uniwersy-tecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu 44 Semina-

ŚCIEŻKI PRZYRODNICZE JAKO FORMA POPULARYZACJI WIEDZY O SZACIE ROŚLINNEJ

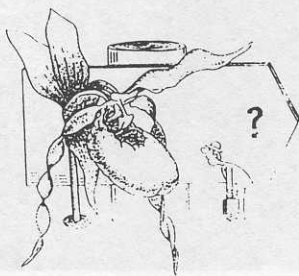
III część z cyklu

Podstawy i formy popularyzacji wiedzy o szacie roślinnej

44 Seminarium Sekcji Geobotaniki i Ochrony Szaty Roślinnej
Polskiego Towarzystwa Botanicznego

Program
Streszczenia referatów
Komunikaty
Opis plakatów

Opis projektowanych ścieżek w Wielkopolskim Parku Narodowym

Poznań, 19-20 maj 1994 r.

rium Geobotaniczne poświęcone podstawowym formom popularyzacji wiedzy o szacie roślinnej. Program obejmował referaty, komunikaty, sesję plakataową, dyskusje, wystawę publikacji oraz sesję terenową. Celem seminarium było przedyskutowanie zasad i metod opracowywania ścieżek przyrodniczych, analiza ich miejsca i funkcji w procesie kształcenia i wychowywania na różnych poziomach edukacji, oraz przegląd dorobku w tej dziedzinie popularyzacji wiedzy o szacie roślinnej.

Sesję przedpołudniową otworzył Prof. W. Żukowski witając uczestników Seminarium. Tematem obrad przedpołudniowych pierwszego dnia były trzy referaty wprowadzające w główne zagadnienia, a dotyczące: ekoturystyki jako formy kształcenia w zakresie przyrody i kultury turystycznej oraz rola wycieczek w popularyzacji wiedzy przyrodniczej.

Sesja popołudniowa poświęcona była kilku bardziej szczegółowym problemom, między innymi:

1. Historii ścieżek przyrodniczych w Polsce, wytwarzaniu ich w parkach narodowych i rezerwach przyrody, podlegających największemu reżimowi ochrony przyrody, a równocześnie posiadających najcenniejsze obiekty przyrodnicze. Narastająca wciąż tendencja do ograniczania wstępu turystom do parków i rezerwatów, (głównie wieloosob-

wym wycieczkom i uczestnikom masowych rajdów i zlotów) skłania do wyznaczania trudniej dostępnych ścieżek i szlaków przyrodniczych przeznaczonych dla studentów, przyrodników amatorów i wytrawnych turystów. Interesującą propozycją było poprowadzenie ścieżek przyrodniczych na terenach gmin, aby zamieszkała tam młodzież zdobywała podstawowe wiadomości przyrodnicze; ścieżki takie przyczynią się do większego zainteresowania danym regionem.

2. Prezentacji przykładów ścieżek przyrodniczych zarówno z terenu Polski, z województw: rzeszowskiego, katowickiego, gdańskiego i poznańskiego, jak i z zagranicy. Szczególne zainteresowanie wzbudziły przykłady ścieżek przyrodniczych z kontynentu amerykańskiego, ze Stanów Zjednoczonych i Kanady.
3. Przedstawiono też wielopłaszczyznową rolę ogrodów botanicznych w przekazywaniu wiedzy przyrodniczej. Oprócz stałych ekspozycji roślinnych można w ogrodach demonstrować okresowo kwitnące kolekcje, organizować lekcje biologii, jak również prowadzić stałe spotkania połączone z prelekcjami, pokazem filmów przyrodniczych i przeźroczy, zwłaszcza w okresie jesienno – zimowym.

Na Seminarium wygłoszono ponad 20 referatów i komunikatów oraz przedstawiono kilkanaście posterów. Sesję plakatową wzbogaciła wystawa pięknych fotografii z ogrodu botanicznego w Kew w Londynie.

W dyskusji podkreślano najważniejsze dotychczasowe doświadczenia w dziedzinie edukacji przyrodniczej, zwrócono uwagę na opracowanie dobrych przewodników, zróżnicowanych ze względu na odbiorcę. Największym powodzeniem cieszą się bowiem przewodniki krótkie, dobrze i bogato ilustrowane.

Następny dzień przeznaczony był na sesję terenową. Trasa projektowanych ścieżek dydaktycznych biegła przez piękne partie leśne Wielkopolskiego Parku Narodowego nad Jeziorem Kociołek, a następnie brzegiem Jeziora Budzyńskiego. Zademonstrowano problem sukcesji zbiorowisk roślinnych oraz sposoby ochrony brzegów jeziora. Prezentowane ścieżki dydaktyczne obejmowały interesujące obiekty historyczne na tym terenie, geologiczne, geomorfologiczne, botaniczne i zagadnienia ochrony przyrody.

Drugi dzień Seminarium zakończyła dyskusja w Stacji Ekologicznej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Jeziorach.

Danuta TUMIDAJOWICZ

VARIA

LEKSYKON BOTANIKÓW POLSKICH

Dictionary of Polish Botanists

10. JAN MARIAN DOBROWOLSKI

1. Data i miejsce urodzenia i śmierci – Ur. 4.IX.1886 Tarnów, zm. 28.VI.1958 Poznań.
2. Rodzina – Ojciec Jan (urzędnik państwowy), matka Karolina z domu Albin. Żona Gertruda, z domu Zublewicz, dwoje dzieci – córka Barbara Władysława (ur. 1929) i syn Jan Mieczysław (ur. 1927).
3. Wykształcenie – Ukończył gimnazjum klasyczne w Tarnowie uzyskując maturę w r. 1907. Studia przyrodnicze w latach 1907–1912 na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego.
4. Stopnie naukowe i dane bibliograficzne rozpraw – Doktor filozofii z zakresu botaniki (1917), Uniwersytet Jagielloński, doktor habilitowany (1923), Uniwersytet Warszawski, prof. nadzwyczajny – 1925 r., prof. zwyczajny – 1946 r.

5. Przebieg pracy zawodowej – W latach 1912–1914 nauczyciel w prywatnej szkole średniej Wiejskiego Ogniska Wychowawczego w Starej Wsi pod Warszawą. Pracę naukową rozpoczął w latach 1914–1917 w Instytucie Botaniki UJ w Krakowie. Wcielony do armii austriackiej, w latach 1917–1918 kierował Referatem Produkcji Roślin Lekarskich w Lublinie oraz Plantacją Roślin Leczniczych w Dąbrowie w pow. Opoczno. W r. 1918 w niepodległej Polsce – inspektor Ogrodu Farmakognostycznego Uniwersytetu Warszawskiego. W latach 1918–1920 prowadził ćwiczenia z farmakognozji na Wydziale Farmaceutycznym UW i wykładał uprawę roślin lekarskich. W latach 1920–1925 prowadził wykłady i ćwiczenia z botaniki i uprawy roślin lekarskich i technicznych w Szkole Głównej Gospodarstwa Wiejskiego oraz uprawę roślin lekarskich na Rocznych Kursach Pszczelarsko-Ogrodniczych. W 1925 r. został profesorem nadzwyczajnym i kierownikiem świeżo utworzonej Katedry Botaniki i Uprawy Roślin Lekarskich Uniwersytetu Poznańskiego (od 1.X.1925 r.). Katedrą kierował, z przerwą w okresie wojny i okupacji, do śmierci w 1958 r. (Od r.1953 – zmiana nazwy – Katedra Botaniki Farmaceutycznej – po odłączeniu Ogrodu Roślin Lekarskich, od 1950 Katedra wchodzi w skład Akademii Medycznej).

6. Podróże naukowe – W r.1917 do austriackiej państwowej stacji doświadczalnej hodowli roślin lekarskich w Korneuburgu pod Wiedniem, kierowanej przez doc. E. Senfa, oraz w r.1918 do węgierskiej stacji doświadczalnej prof. dra B. Patera w Kolozsvár w Siedmiogrodzie (obecnie Cluj w Rumunii).
- 7a. Zakres badań botanicznych – Botanika farmaceutyczna, uprawa roślin lekarskich, zielarstwo.
- 7b. Liczba wszystkich publikacji botanicznych: około 28.
- Wykaz ważniejszych publikacji botanicznych:
1. Ueber den Einfluss der Blätter auf die Richtung der Internodien. *Sprawozdanie Akademii Umiejętności w Krakowie* (praca doktorska): 25–54, 1917; 2. Uprawa Roślin lekarskich – podręcznik. Nakładem Kasy Mianowskiego, Drukarnia Narodowa, Warszawa. 1922; 3. *Aspidium filix-mas* – Paprotnik lekarski i jego wewnętrzne włosy gruczołowe, *Roczniki Farmacji*, Warszawa. 1923; 4. Zmienność kozłka lekarskiego i korelacja między jego liśćmi a łodygami, *Roczniki Farmacji*, Warszawa. 1924; 5. *Pogostemon Patchouly* Pell. i jego wewnętrzne włosy gruczołowe, *Roczniki Farmacji*, Warszawa. 1925; 6. Herba cum radice Plantaginis, *Prace Zakładu Botaniki i Uprawy Roślin Lekarskich* 2, Poznań. 1938; 7. Uprawa i zbieranie roślin lekarskich, aromatycznych i korzennych, Księgarnia Akademicka, Poznań. 1946; 8. Warunki higieniczne i bezpieczeństwo pracy przy produkcji roślinnych surowców leczniczych. *Prace Komisji Higieny Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie*, 1(1): 27–90, 1950.
- 7c. Główne osiągnięcia naukowe: Rozprawy i podręczniki z zakresu botaniki farmaceutycznej, uprawy, zbioru, suszenia roślin leczniczych i przechowywanie surowców roślinnych.
8. Działalność dydaktyczna, organizacyjna, kolekcjonerska – Był w r.1925 organizatorem Katedry Botaniki i Uprawy Roślin Lekarskich wraz z Ogrodem Roślin Lekarskich na Uniwersytecie Poznańskim. Ponownie w r. 1945 organizował Katedrę zniszczoną całkowicie w czasie działań wojennych. Duże były jego zasługi, także jako dziekana Wydziału, w działalności unowocześniania i dbałości o wysoki poziom studiów farmaceutycznych. W okresie okupacji był dyrektorem Tajnego Oddziału Farmaceutycznego Uniwersytetu Poznańskiego. Studia te trwały 3,5 roku i były kontynuacją przedwojennych studiów w Poznaniu, a prowadzone były w Warszawie i Krakowie, gdzie przebywali studenci farmacji UP. Studiowało 37 osób, z nich 30 ukończyło studia w czasie wojny. Prof. Dobrowolski prowadził zajęcia głównie w grupie krakowskiej, ale też przyjeżdżał do Warszawy w celu przeprowadzenia cyklu wykładów i egzaminowania. Był promotorem 9 prac doktorskich, opiekunem 2 prac habilitacyjnych, a także kierował licznymi pracami magisterskimi. Z oddaniem zajmował się sprawami młodzieży, działając jako kurator Bratniej Pomocy i Koła Farmaceutów Studentów UP, oraz jako członek Komitetu Pomocy Młodzieży Akademickiej.
9. Działalność w innych dziedzinach – Był członkiem i działaczem towarzystwa „Elsów”, które propagowało ruch abstynencki.
10. Ważniejsze godności i stanowiska w instytucjach, towarzystwach naukowych i redakcjach – W latach 1931–33 dziekan Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego UP, w latach 1933–35 prodziekan. W latach 1930–36 zastępca dyrektora, w latach 1945–47 dyrektor Oddziału Farmaceutycznego przy Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym UP, w okresie 1947–1951 pierwszy dziekan nowo utworzonego Wydziału Farmaceutycznego UP (od 1950 r. Akademii Medycznej). Brał udział w pracach Komisji Farmakopei Polskiej II jako jej członek. Był członkiem Komisji Biologicznej i Farmaceutycznej PTPN. Pierwszy przewodniczący Oddziału Poznańskiego Polskiego Towarzystwa Farmaceutycznego, w r.1949 jego pierwszy honorowy członek, przewodniczący Oddziału Poznańskiego Polskiego Towarzystwa Botanicznego w latach 1932–33.
11. Najważniejsze odznaczenia i wyróżnienia – Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski.
12. Inne informacje – Był uczniem profesorów UJ: J. Rostańskiego, E. Janczewskiego i E. Godlewskiego. Pracę naukową rozpoczął pod kierunkiem prof. M. Raciborskiego, którego imieniem z jego inicjatywy nazwano gmach będący w latach 1929–1939 siedzibą Katedry Botaniki i Uprawy Roślin Lekarskich UP (Collegium Raciborskiego).
13. Wykaz najważniejszych źródeł – Dobrowolski J. 1946. Tajne studia farmaceutyczne Uniwersytetu Poznańskiego w czasie wojny *Farm. Pol.* 2(7/8): 221–223; Dobrowolski J. 1946. Nauki farmaceutyczne i studia farmaceutyczne. *Farm. Pol.* 2(9): 268–276; Głowacki W. 1948. Poznańskie Studium Farmaceutyczne (1919–1947) *Farm. Pol.* 4(7): 331–339; Głowacki W. 1949. Dziekan prof.

- dr J. Dobrowolski członkiem honorowym Polskiego Towarzystwa Farmaceutycznego. *Farm. Pol.* 5(5): 196–197; Głowacki W. 1958. Prof. dr Jan Dobrowolski. *Farm. Pol.* 14(15): 249–250; Macher Z. 1964. Prof. dr Dobrowolski zasłużony botanik i znawca ziołarstwa polskiego. *Ziel. Biul. Inf.* 9: 16–17; Dzieczkowski A. 1983. Dobrowolski Jan Marian (1886–1958) W: Gąsiorowski A., Topolski J. (red.). *Wielkopolski słownik biograficzny*. PWN, Warszawa – Poznań, s. 150.
14. Materiały ikonograficzne-fotografia – Kronika Katedry Botaniki Farmaceutycznej AM im. K. Marcinkowskiego w Poznaniu.

Anna KRUPIŃSKA

11. JADWIGA DYAKOWSKA

1. Data i miejsce urodzenia i śmierci – Ur. 1. II. 1902 Zakopane – zm. 7. IX. 1992 Kraków.
2. Rodzina – Ojciec – Bohdan (1864–1940) – nauczyciel przyrody, pisarz, wybitny popularyzator biologii, autor ok. 170 publikacji, m.in. cieszącej się dużą popularnością książki „Nasz las i jego mieszkańcy” (wyd. I – 1898, wyd. VIII – 1950). Jeden z przodków rodziny Dyakowskich, dworzanin króla Jana Sobieskiego zasłynął jako autor pamiętnika z kampanii wiedeńskiej pt. „Summary okazji wiedeńskiej” (ok. 1717). Matka – Antonina z Pfaffiusów (1869–1945).

3. Wykształcenie – Prywatne Liceum im. H. Kapińskiej w Krakowie (1915–1923); studia na Wydziale Filozoficznym UJ (1923–1928).
4. Stopnie naukowe i dane bibliograficzne rozpraw – Doktor filozofii UJ (26.VI.1929 r.). Praca doktorska zob. pkt 7 b, praca 1. Docent UJ (na podstawie decyzji C. K.K z 20.XII.1954). Profesor nadzwyczajny UJ (4.III.1968).
5. Przebieg pracy zawodowej – Starszy asystent (1. III.1930–30.IX.1937), adiunkt (1.X.1937–1939) Instytutu Botanicznego UJ, adiunkt Ogrodu Botanicznego UJ (1939–1945), adiunkt (1.II.1945–31.XII.1953), docent (1.I.1954–31.III.1968), profesor (1.IV.1968–30.IX.1975), kierownik Zakładu Paleobotaniki Instytutu Botaniki UJ (1962–30.IX.1975) Instytutu Botaniki UJ, opiekun naukowy (od ok. 1930 r.), kierownik Biblioteki Instytutu Botaniki PAN i UJ.
6. Podróże naukowe – Udział w zagranicznych sympozjach paleobotanicznych oraz w międzynarodowych wystawach psów rasowych.
- 7a. Zakres badań botanicznych – Paleobotanika czwartorzędu, (szczególnie palinologia), ochrona przyrody, historia botaniki.
- 7b. Liczba wszystkich publikacji, miejsce opublikowania pełnej bibliografii prac, wykaz najważniejszych prac – Autorka co najmniej 68 prac botanicznych (w tym – 31 naukowych). Bibliogr.: Pietras B., Zemanek A. w artykułach: Pietras B. 1992: Prof. dr Jadwiga Dyakowska. *Chrońmy Przyrodę Ojczystą* 48(6) (1992): 54–59; Zemanek A. 1992: Prof. dr Jadwiga Dyakowska (1. II. 1905–7. IX. 1992). *Wiad. Bot.* 37(1/2)(1993): 112–119. Najważniejsze prace: 1. Historia torfowiska na Czerwonym pod Nowym Targiem w świetle analizy pyłkowej. *Spraw. Komis. Fizjogr.* 63 (1928): 129–150; 2. Analiza pyłkowa torfu z przedhistorycznej maty, znalezionej w Łączyńskiej Hucie w Pow. Kartuskim. *Wiad. Archeol.* 14 (1936): 92–95; 3. Badania nad szybkością opadania pyłku niektórych drzew. *Bull. Acad. Pol. Sc. et Lettres, Cl. Sc. Math. et Nat., Ser. B, Sc. Nat.* 1936 (wyd. 1937): 155–168, tabl. 1; 4. Interglacja w Poniemuniu pod Grodnem. *Starunia* 14 (1936): 1–12, tabl. 1–4; 5. Interglacja w Ściejowicach pod Krakowem. *Starunia* 17 (1939): 1–16, tabl. 1–3; 6. Opad pyłków na morzu i u wybrzeży Grenlandii. *Bull. Acad. Pol. Sc. Lettres, Cl. Sc. Math. et Nat., Ser. B, Sc. Nat.* 1947(wyd. 1948): 25–34, tabl. 1; 7. Roślinność plejstocenska w Nowinach Żukowskich. [w:] Ruhle E. (red.): *Z badań czwartorzędu w Polsce*.

- T 3. Państwowy Instytut Geologiczny. Biuletyn 67 (1952), Warszawa, Wydawn. Państw. Inst. Geol.: 115–182, tabl. 1–7; 8. O możliwości oznaczania pyłku niektórych gatunków rodzaju *Abies*. *Acta Biol. Crac., Sér. Botanique*, 1 (1958): 57–68, tabl. 1; 9. Podręcznik palynologii. Metody i problemy. Warszawa 1959, Wydawn. Geol., ss. 325, tabl. 1–7; 10. (Dyakowska J., Zurzycki J). 1959: Gravimetric studies on pollen. *Bull. Acad. Pol. des Sc., Sér. des Sc. Biologiques*, Cl. II 1959, vol. 7, nr 1: 11–16; 11. The variability of the pollen grains of *Picea excelsa* Link. *Acta Soc. Bot. Pol.* 33(4) (1964): 727–748.
- 7c. Główne osiągnięcia naukowe – Autorka znaczących prac metodycznych i podręcznikowych z zakresu palinologii oraz szczegółowych analiz flor kopalnych czwartorzędu. Opracowania szczegółowe dotyczą flor kopalnych plejstocenu, pochodzących z obszaru Polski (zob pkt 7, prace 1, 4, 5, 7). Praca poświęcona analizie torfu z prehistorycznej maty (1936) (zob. pkt 7 b, praca 2) należała do najwcześniejszych opracowań archeobotanicznych w naszym kraju. Do pierwszych w Polsce publikacji z zakresu aerobiologii należało opracowanie poświęcone prędkości opadania pyłku niektórych drzew (1936, wyd. 1937) (zob. pkt 7 b, praca 3). Studia o charakterze metodycznym przyczyniły się do wzbogacenia teoretycznych podstaw palinologii. Dotyczyły takich zagadnień jak m.in. daleki transport sporomorf (1947, wyd. 1948) (zob. pkt 7 b, praca 6), pomiar ciężaru ziarn pyłku (praca wykonana wspólnie z J. Zurzyckim, 1959) (zob. pkt 7 b, praca 10), analiza zmienności ciężaru i kształtu ziarn pyłku (1964) (zob. pkt 7 b, praca 11). Syntezą wieloletnich badań był pierwszy w Polsce podręcznik palinologii (1959) (zob. pkt 7 b, praca 9).
8. Działalność dydaktyczna, organizacyjna i kolekcyjna – Prowadziła różnorodne zajęcia dydaktyczne dla słuchaczy biologii Uniwersytetu Jagiellońskiego: ćwiczenia z systematyki i morfologii roślin, seminaria i wykłady m.in. z zakresu paleobotaniki i ochrony przyrody. Była promotorem dwóch doktoratów z zakresu paleobotaniki i jednego z historii botaniki; opiekowała się kilkudziesięcioma magistrantami, recenzowała wiele prac doktorskich i habilitacyjnych. Była organizatorem i współtwórcą największej w Polsce Biblioteki Instytutu Botaniki PAN i UJ w Krakowie.
9. Działalność w innych dziedzinach – Wybitny kynolog, długoletni członek Związku Kynologicznego w Polsce, jego przewodniczący oraz członek honorowy. Opublikowała co najmniej 14 prac z tego zakresu, m.in. studium z zakresu historii psiarstwa w dawnej Polsce (1985), popularną monografię polskiego owczarka niziniego (1988). Sprowadziła do Polski pierwszego owczarka szetlandzkiego oraz propagowała tę rasę w kraju i za granicą. Sprawowała funkcję sędziego w czasie wystaw psów rasowych w Polsce i innych krajach Europy. Jej prywatna biblioteka kynologiczna (obecnie – w Bibliotece AR w Krakowie) należała do największych w kraju.
10. Ważniejsze godności i stanowiska w instytucjach, товариствach naukowych i redakcjach – Prodziekan Wydziału Biologii i Nauk o Ziemi UJ (1964/1965–1965/1966), członek Rady Naukowej Instytutu Botaniki PAN, Rady Naukowej Zakładu Ochrony Przyrody PAN, Komisji Biologicznej Oddziału Krakowskiego PAN, przewodnicząca Sekcji Historii Botaniki PTB (1983–1992). Członek Polskiego Towarzystwa Botanicznego, Towarzystwa Przyrodników im. Kopernika, Polskiego Towarzystwa Geologicznego, Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego, Ligi Ochrony Przyrody, Związku Kynologicznego w Polsce.
11. Najważniejsze wyróżnienia i odznaczenia – Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (1973), Medal Komisji Edukacji Narodowej (1975), Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski (1988).
12. Inne informacje – Wybitny popularyzator biologii i ochrony przyrody. Autorka ok. 30 prac popularnonaukowych, w tym książek: „Przymierze z przyrodą” (1938), „Rośliny podróżują” (1951). Obok botaniki i kynologii interesowała się zoopsychologią, historią sztuki, była miłośnikiem starej książki, uprawiała fotografię przyrodniczą (zdjęcia publikowane m.in. we „Wszechświecie”). Pochowana na Cmentarzu Rakowickim w Krakowie.
13. Wykaz najważniejszych źródeł – Archiwum UJ: S II 619, S III, Muzeum Ogródu Botanicznego UJ – materiały archiwalne; Przemówienie prof. dr Jana Kornasia w czasie uroczystego posiedzenia PTB z okazji jubileuszu 55-lecia pracy naukowej i 80 rocznicy urodzin prof. dr Jadwigi Dyakowskiej (maszynopis, npbl.); Piekietko-Zemanek A. 1986: Jubileusz 55-lecia pracy naukowej i 80 rocznicy urodzin Prof. dr Jadwigi Dyakowskiej. *Kwart. Hist. Nauk. Techn.* 31(2): 614–618; Pietras B. 1992: Jadwiga Dyakowska (1905–1992). *Chrońmy Przyrodę Ojczystą* 48(6)

(1992): 54–59; Zemanek A. 1992: Prof. dr Jadwiga Dyakowska (1. II. 1905–7. IX. 1992). *Wiad. Bot.* 37(1/2)(1993): 112–119; Zemanek A. 1993: Wspomnienie o Pani Profesor Jadwidze Dyakowskiej (1905–1992). *Kwart. Hist. Nauk. Techn.* 38(1)(1993): 193–197.

14. Materiały ikonograficzne – Muzeum Ogrodu Botanicznego UJ – ok. 50 fotografii J. Dyakowskiej, jej przyjaciół i członków rodziny.

Alicja ZEMANEK

12. FRANCISZEK LUDERA

1. Data i miejsce urodzenia i śmierci – Ur. 4.IV.1904, Drabinianka k. Rzeszowa – zm. 2.III.1983, Katowice, pochowany na cmentarzu przy ul. Francuskiej.
2. Rodzina – Ojciec – Józef (rolnik), matka – Krystyna Pelc.
3. Wykształcenie – Gimnazjum klasyczne im. St. Konarskiego w Rzeszowie (? – 1925), studia biologiczne (z geografią i geologią) na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego (1925–1929).
4. Stopnie naukowe i dane bibliograficzne rozpraw – Doktor filozofii UJ (1945). Praca doktorska: Zespoły leśne i roślinność Beskidu Śląskiego. Wydana drukiem: Zespoły roślinne Beskidu Śląskiego. *Rocznik Muzeum Górnośląskiego w By-*

tomiu. Przyroda. Zesz. nr. 2: 111–162. Bytom. 1965.

5. Przebieg pracy zawodowej – Pracownik naukowy Instytutu Botaniki UJ jako stypendysta Funduszu Kultury Narodowej (1929–1930), nauczyciel gimnazjalny w Miejskim Gimnazjum w Strzyżowie (1.IX.1930–31.VIII.1931), w Gimnazjum im. H. Sienkiewicza w Białymstoku (1.IX.1931–31.VIII.1936), od 1934 dyrektor tego gimnazjum; profesor gimnazjalny w Państwowym Gimnazjum w Chorzowie (1.IX.1936–31.VIII.1939), w Państwowym Liceum i Gimnazjum im. Stobińskiego w Rzeszowie (1.IX.1944–14.III.1945), w III Państwowym Liceum i Gimnazjum w Katowicach (15.III.1945.– 31.VIII.1950) – równocześnie dyrektor Liceum Wieczorowego i kierownik Ośrodka Metodycznego Biologii przy Kuratorium Okręgu Szkolnego Śląsko–Dąbrowskiego; nauczyciel i kierownik Wydziału Hutniczego Śląskich Technicznych Zakładów Naukowych (1.IX.1950–31.VIII.1957); starszy wizytator w Dyrekcji Okręgowej Szkolenia Zawodowego w Katowicach (1.VII.1958–31.VIII.1962); dyrektor Technikum Mechanicznego w Chorzowie Batorem (1.IX.1962–31.VIII.1967); w 1967 roku przeszedł na emeryturę; adiunkt Wydziału Leśnego Pasa Ochronnego GOP w Dyrekcji Okręgowej Lasów Państwowych w Katowicach (1.IX.1967–1.VII.1970); adiunkt w nowo utworzonym w Uniwersytecie Śląskim Instytucie Biologii (godziny zlecone w latach 1969–1971), a następnie zatrudniony na pół etatu (1.I.1972–2.III.1983) w Zakładzie Systematyki i Geografii Roślin, a od roku 1977 w Katedrze Botaniki Systematycznej.
6. Podróże naukowe – Brak.
- 7a. Zakres badań botanicznych – Paleobotanika, florystyka i systematyka, fitosocjologia, ochrona przyrody.
- 7b. Liczba publikacji botanicznych – 13 udokumentowanych. Nie opublikowano żadnej bibliografii prac F. Ludery. Poniżej drukuje się pełną bibliografię jego prac:
 1. Ludera F. 1932. Nowe stanowisko orzecha wodnego (*Trapa natans*) w Woli Stadnickiej pod Leżajskiem. Wyd. PROP.
 2. Ludera F. 1932. Kłokoczka południowa (*Staphylea pinnata*) w lasach Łętowni pod Strzyżowym n. Wisłokiem. Wyd. PROP.
 3. Ludera F. 1932. Roślinność torfowiskowa nad jeziorem Białym Augustowskim. *PROP. Rocznik* 12.

4. Ludera F. 1933. Wiadomość o znalezieniu osoki aloesowej (*Stratiotes aloides*) w plejstocenie w okolicy Rzeszowa. *Rocznik Polskiego Towarzystwa Geologicznego* 9: 3–4.
5. Ludera F. 1934. Roślinność okolic Białegostoku. Wyd. Oddział Białostockiego Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego. *Materiały do monografii powiatu białostockiego* 1. Białystok.
6. Ludera F. 1939. Przyczynek do znajomości roślinności Lasu Segeckiego. *Prace Oddziału Przyrodniczego Muzeum Śląskiego w Katowicach* 1: 51–66.
7. Ludera F. 1946. Przegląd rezerwatów przyrody na terenie odzyskanych ziem Śląska Opolskiego i Dolnego. Instytut Śląski. Katowice.
8. Ludera F. 1946. Geograficzno-florystyczne elementy we florze Śląska. *Zaranie Śląskie*. Katowice.
9. Ludera F. 1965. Zespoły roślinne Beskidu Śląskiego. *Rocznik Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu, Przyroda* 2: 111–162. Bytom.
10. Ludera F. 1969. Chronione gatunki roślin. W: „Piękno Polskiej Ziemi”, s: 119–127. *Ochrona przyrody w województwie katowickim*. Wyd. Artystyczno-Graficzne. Redakcja Wojewódzka w Katowicach;
11. Ludera F., Celiński F., Rostański K., Sendek A., Wika S. 1974–1975. Nowe stanowiska rzadkich roślin naczyniowych na Górnym Śląsku i terenach przyległych. Część I i II. *Opolskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Zeszyty Przyrodnicze* 14-15: 11–31.
12. Ludera F., Rostański K. 1977. Materiały do rozmieszczenia *Asarum europaeum* L. for. *pseudocaucasicum* Pawł. w Polsce. *Fragmenta Floristica et Geobotanica* 21(4): 433–436.
13. Ludera F. 1977. O ciemnińcy zielonej *Veratrum lobelianum* w Polsce. *Chrońmy Przyrodę Ojczystą* 6: 59–61.
- 7c. Główne osiągnięcia naukowe – Prowadził pionierskie badania flory okolic Białegostoku (zielnik flory tego terenu przekazał w 1936 roku Muzeum Komisji Fizjograficznej PAU w Krakowie), a przede wszystkim badania florystyczno-fitosocjologiczne na Śląsku (Górny Śląsk, Śląsk Opolski, Beskid Śląski). Jako pierwszy opisał zborowiska roślinne Beskidu Śląskiego.
8. Działalność dydaktyczna, organizacyjna i kolekcjonerska – Nauczyciel gimnazjalny. Oprócz pracy dydaktycznej, w latach 1950–1963 był wykładowcą geologii w Wieczorowym Studium Politechniki Śląskiej oraz w 2-letnim Studium Przygotowawczym do studiów wyższych. Był jednym z pierwszych pracowników Instytutu Botaniki UŚI, organizując jego pracę w pierwszych latach pod kierownictwem ówczesnego doc. dr hab. Floriana Celińskiego. Zapoczątkował i przez wiele lat prowadził gromadzenie zielnika dydaktycznego i naukowego znajdującego się obecnie na Wydziale Biologii i Ochrony Środowiska UŚI (zielnik, wprowadzony na wniosek prof. K. Rostańskiego do Index Herbariorum, ma międzynarodowy symbol KTU). Prowadził także zajęcia terenowe i ćwiczenia ze studentami UŚI (1971 r.).
9. Działalność w innych dziedzinach – Działal w dziedzinie ochrony przyrody. Był delegatem PROP na powiat białostocki w okresie pobytu w Białymstoku (m.in. zorganizował wystawę ochrony przyrody), a od 1936 roku na powiat tarnogórski (Śląsk). Po 1945 roku był delegatem do specjalnych poruczeń PROP w Ośrodku Górnośląskim Ochrony Przyrody, a następnie członkiem Wojewódzkiego Komitetu Ochrony Przyrody w Katowicach (do 1976). Autor prac z tego zakresu. Jako fitosocjolog brał udział przy tworzeniu Parku Kultury i Wypoczynku w Chorzowie, opracował fizjografię terenu i założenia pod ogród botaniczny. Recenzent prac botanicznych dla Wydawnictwa „Śląsk” i Instytutu Śląskiego w Katowicach. Przed wojną działał także w Chorzowie w harcerstwie w randze podharcemistrza.
10. Ważniejsze godności i stanowiska w instytucjach, towarzystwach naukowych i redakcjach – Nie posiadał.
11. Ważniejsze wyróżnienia i odznaczenia – Śląski Krzyż Powstańczy, Krzyż Partyzancki, Krzyż Kawalerski i Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski, Odznaka Grunwaldzka, Odznaka Tysiąclecia Państwa Polskiego, Złota Odznaka Zasłużonego dla woj. katowickiego, Medal Zwycięstwa i Wolności.
12. Inne informacje – Będąc w V-tej klasie gimnazjum przerwał naukę i przystąpił do III-go Powstania Śląskiego (1921 r.) i jako 17-latek otrzymał stopień kaprała. Jako powstaniec śląski we wrześniu 1939 roku musiał opuścić Śląsk. Okres II wojny światowej spędził na Rzeszowszczyźnie. Pracował jako robotnik rolny. Od listopada 1939 roku do 1945 należał do ZWZ, a później do Armii Krajowej w stopniu podporucznika, m.in. był łącznikiem Inspektoratu AK w Rzeszowie z oddziałami w terenie.
13. Wykaz ważniejszych źródeł – Archiwum UŚI.: nr 51/83; Katedra Botaniki Systematycznej UŚI.

(teczka osobowa, bez numeru); K. Rostański: Materiały do biografii Dra Franciszka Ludery (maszynopis).

14. Materiały ikonograficzne – Fotografie rodzinne w posiadaniu córki, Grażyny Ludery-Zimoch.

Ludwik ROSNER

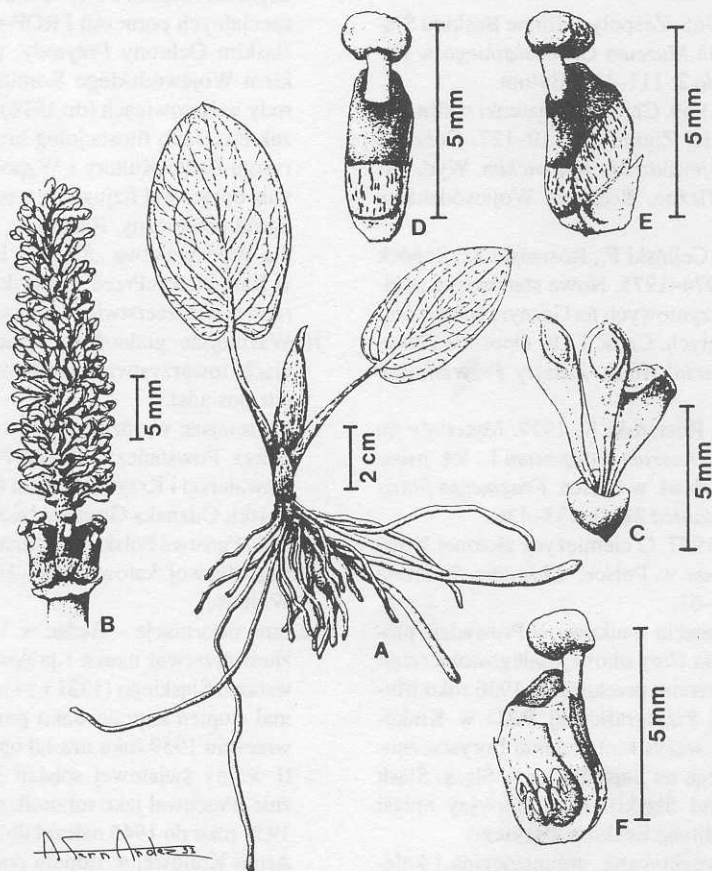
**STYLOCHAETON KORNASII MALAISSE
& BAMPS – NOWY GATUNEK AFRYKAŃSKI
Z RODZINY ARACEAE**

Stylochaeton kornasii Malaisse & Bamps
– a new African species of Araceae family

Ostatnio przeprowadzono rewizję rodziny *Araceae* w materiałach pochodzących z prowincji Shaba w

Zairze, zgromadzonych w zielniku Ogrodu Botanicznego w Gembloux koło Brukseli (BR). Rozróżniono przy tym trzy gatunki rodzaju *Stylochaeton* Leprieur – jeden już znany i dwa nowe, dotąd nie opisane (Malaisse, Bamps 1994). Jeden z nowych gatunków otrzymał nazwę *Stylochaeton kornasii*, na cześć Jana Kornasia i dla upamiętnienia jego badań w Afryce.

Stylochaeton kornasii (ryc. 1) przypomina pod niektórymi względami nasze obrazki plamiste. Jest byliną, lecz o kwiatach częściowo podziemnych. Na kłacu, lekko bulwiastym o grubości ok. 0,5 cm, wyrastają liczne, mięsiste korzenie. Liście mają blaszki jajowate, o szerokości 4,5–5,5 cm, są sercowato wcięte u nasady i mierzą, wraz z ogonkiem, 7,5–9 cm długości. Kwiatostany, w liczbie 1–2 pojawiają się równocześnie z młodymi liśćmi. Pęd kwiatostanowy o

Ryc. 1. *Stylochaeton kornasii* Malaisse & Bamps. A – roślina równocześnie ulistniona i kwitnąca. B – kolba, C – kwiat męski, D – kwiat żeński widziany od przodu, E – taki sam kwiat skośnie z boku i F – w przekroju podłużnym. Wg. Malaissea (okaz 13314).

wysokości zaledwie 1,5–2,5 cm posiada u nasady 2–3 pochwiastych, krótkich liści, zabarwionych m.in. purpurowymi plamami. Pochwa otaczająca kwiatostan ma na szczycie boczną szczelinę. Na mieszczącej się w środku kolbie wyrasta u podstawy 6 drobnych kwiatów żeńskich, ustawionych w jednym okółku – co jest ważną cechą gatunku. Drugą cechą jest boczne, a nie szczytowe umieszczenie szyjki słupka i znamienia (ryc. 1 D, E). Nad kwiatami żeńskimi znajduje się płony odcinek osi mierzący 3–4 mm, a powyżej zbiór bardzo licznych, drobnych kwiatów męskich. Tworzą one jak gdyby cylinder o wysokości 2,2 cm i pokrywają kolbę po szczyt.

Owocowanie *Stylochaeton kornasii*, ani dane na temat zapylania, nie są znane. Okazy tego gatunku zbierane były przez Malaisse' a dwukrotnie: w listopadzie 1984 r. i w grudniu 1984 r., oba razy w stanie kwitnącym i na tym samym stanowisku: w miejscowości Mwashya, na wysokości 900 m n.p.m., na brzegu gęstych zarośli, na glebie okresowo zalewanej.

LITERATURA

- [1] MALAISSE F., BAMPS P. 1994. Révision du genre *Stylochaeton* (Araceae) au Shaba (Zaire). *Bull. Jard. Bot. Nat. Belg.* 63: 69–79.

Anna MEDWECKA-KORNAŚ

NOWE PERIODYKI I SERIE NEW JOURNALS AND SERIES

NOWE CZASOPISMA EKOLOGICZNE Część I

Wszystkie prezentowane niżej czasopisma ukazują ogromne znaczenie ekologii jako nauki o środowisku przyrodniczym oraz jej szerokie współczesne odniesienia kulturowe, religijne, filozoficzne, prawne, społeczne, polityczne i ekonomiczne. Podkreślają wagę badań ekologicznych, a także jej związek ze wszystkimi dziedzinami życia; uzmysławiają wagę zintegrowanych działań na rzecz ochrony przyrody i środowiska naturalnego.

SCIENCE AND ENGINEERING ETHICS

Pierwszy numer *Science and Engineering Ethics* (ISSN 1353–3452) zapowiedziano na styczeń 1995. Adresowany jest z jednej strony do środowiska akade-

mickiego, przyrodników, humanistów i techników, dotykający bardzo szeroko ujętej etyki pracy naukowej (badań, publikacji, odpowiedzialności za środowisko etc.), z drugiej zaś do inżynierów, nauczycieli, studentów różnych kierunków, pracowników służby zdrowia, prawników, filozofów, polityków i administracji różnego szczebla. Ponad 30-osobowa redakcja rekrutuje się niemal wyłącznie ze środowiska anglo-amerykańskiego.

Kwartalnik ten ze względu na szeroki krąg odbiorców, nie ma charakteru ściśle naukowego. Zamieszcza artykuły przeglądowe, krótkie komentarze, listy i nowości, a także omawia zagadnienia prawne. Posiada również takie stałe działy, jak sprawozdania z konferencji i recenzje. Czasopismo redagują: Dr Stephanie J. Birds (Massachusetts Institute of Technology, USA) oraz prof. Raymond Spier (School of Biological Sciences, University of Surrey, UK).

Prenumerata roczna dla osób prywatnych wynosi 66 USD, a dla instytucji 110 USD.

ECOSCIENCE

Ecoscience (ISSN 1195–6860) to kolejny z nowych, międzynarodowych kwartalników ekologicznych, którego ambicją jest integracja różnych kierunków podstawowych badań biologicznych mieszczą-

cych się w zakresie szeroko rozumianej ekologii: od ekologii behawioralnej i ewolucyjnej, opisu cykli biogeochemicznych oraz modelowania ekologicznych układów i procesów do zagadnień paleoklimatologicznych, ekofizjologicznych po ekologię populacji, zbiorowisk i krajobrazu. Pierwszy numer ukazał się w roku 1994.

W ponad 30-osobowej redakcji dominują badacze północnoamerykańscy zarówno anglojęzyczny jak i francuskojęzyczny. Stałe działy obejmują artykuły, krótkie doniesienia oraz recenzje.

Prenumerata roczna dla subskrybentów spoza Kanady wynosi odpowiednio: osoby indywidualne – 65 USD, instytucje – 90 USD, studenci – 25 USD

Redakcja: Prof. dr Serge Payette

ÉCOSCIENCE

Pavillon Alexandre-Vachon

Université Laval

Saint Foy, Québec, Canada

G1K 7P4, tel. (418) 656-3188

fax: (418) 656-2346

E-mail: ecoscience@bio.ulaval.ca

GLOBAL CHANGE BIOLOGY

Zwiększająca się świadomość narastania ogromnych zmian środowiska w skali światowej i wielora-

kich ich konsekwencji skierowała nań zainteresowanie najpoważniejszych organizacji międzynarodowych. Jednym z rezultatów tego zainteresowania jest uruchomienie światowego programu badań naukowych pod hasłem GLOBAL CHANGE. Powołany ostatnio do życia naukowy dwumiesięcznik *Global Change Biology* (ISSN 1354-1013), którego pierwszy numer zapowiedziano na luty 1995 roku, jest naturalną konsekwencją tych działań. Redakcja podkreśla interdyscyplinarny charakter czasopisma i jego podstawowe zadanie, jakim jest publikacja prac zmierzających do wyjaśnienia i zrozumienia mechanizmów zmian biologicznych (na wszystkich poziomach organizacji, od molekularnego po ekosystemowy) pod wpływem oddziaływań antropogenicznych. Drukowane są wyniki prac eksperymentalnych i obserwacyjnych jak i artykuły o charakterze teoretycznym. Zamieszczane są również krótkie komunikaty, polemiki, notki, opisy nowych technik i metod badawczych oraz recenzje. Przeszło 30-osobowa rada redakcyjna rekrutuje się spośród przodujących w badaniach środowiskowych naukowców anglo-amerykańskich. Wydawcą jest *Blackwell Scientific Publications*. Cena rocznej prenumeraty dla instytucji i indywidualnych subskrybentów krajów europejskich wynosi (w funtach brytyjskich) odpowiednio 120£ i 30£.

Redakcja: Editor in Chief Steve Long Harry Smith

Global Change Biology

Department of Botany

University of Leicester

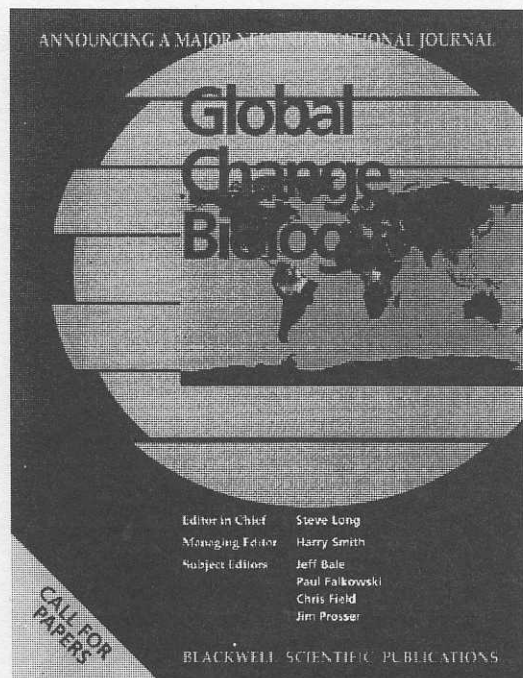
Leicester LE1 7RH, UK

tel/fax: +44(0)509 856822

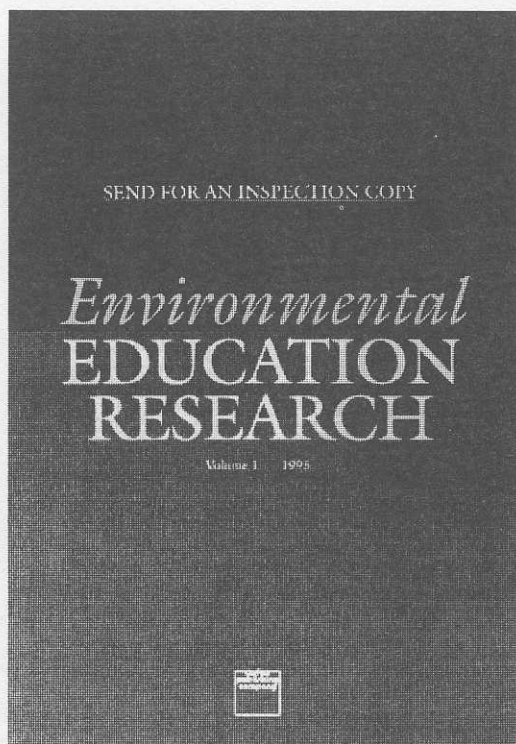
E-mail: has@leicester.ac.uk

ENVIRONMENTAL EDUCATION RESEARCH

Ogromny kryzys środowiska przyrodniczego w skali globalnej zwrócił uwagę polityków, filozofów, środowisk akademickich oraz organizacji odpowiedzialnych za ochronę przyrody i gospodarowanie jej zasobami na znaczenie edukacji w rozwiązywaniu obecnych i przyszłych problemów na tym polu. Szczególnie mocno znaczenie edukacji, podnoszącej znajomość szerokiego wachlarza spraw związanych z funkcjonowaniem i zagrożeniami oraz ochroną środowiska przyrodniczego, podkreślono na ogólnoświatowym szczycie w Rio de Janeiro (3-14.06.1992). Powołane do życia nowe czasopismo naukowe, *Environmental Education Research* (ISSN 1350-4622), uka-

zywać się będzie w trzech zeszytach rocznie. Jego zadaniem jest promocja oraz udostępnianie wyników badań o charakterze empirycznym i teoretycznym stanowiących podstawę szeroko zakrojonych działań w zakresie tzw. edukacji środowiskowej na różnych szczeblach (od przedszkoli po studia wyższe z edukacją dorosłych włącznie). Ma ono także stanowić forum wymiany doświadczeń między badaczami i praktykami z różnych stron świata. Jak każde czasopismo tego typu, obok artykułów naukowych zamieszcza krótkie polemiki, dyskusje, doniesienia, recenzje itp. W radzie redakcyjnej dominują badacze anglosascy.

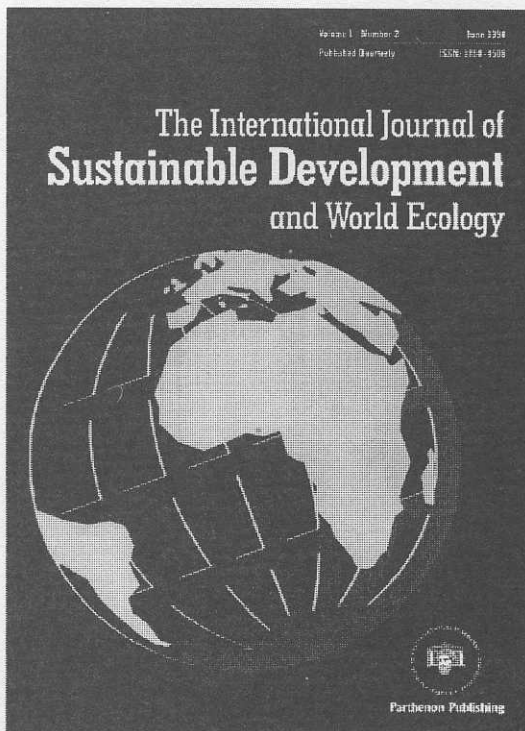

Wydawcą jest *Carfax Publishing Company*, PO Box 25, Abingdon, Oxfordshire OX14 3UE, UK, redaktorem naczelnym zaś jest prof. dr Chris Oulton z University of Bath, UK.

Roczna prenumerata wynosi: 148 USD dla instytucji i 48 USD dla prenumeratorów indywidualnych.

THE INTERNATIONAL JOURNAL OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND WORLD ECOLOGY

The International Journal of Sustainable Development and World Ecology (ISSN 1350-4509),

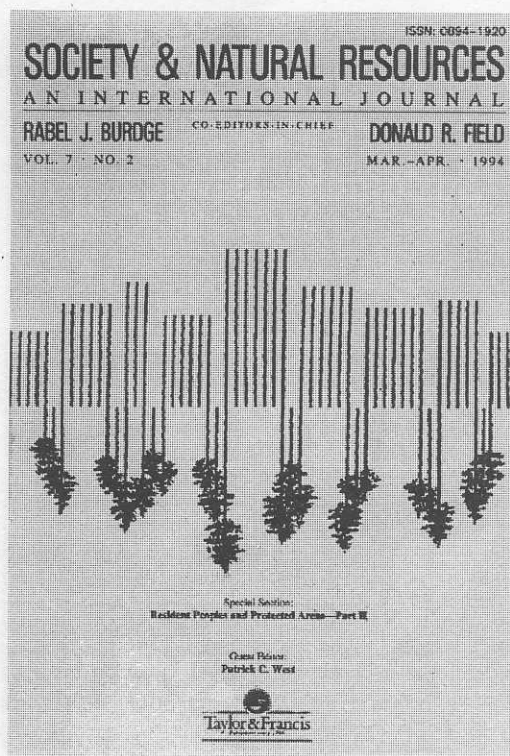
kwartalnik poświęcony szeroko ujętej problematyce rozwoju zrównoważonego ze szczególnym uwzględnieniem jego podstaw ekologicznych oraz aspektów ekonomicznych, socjologicznych i innych, związanych z użytkowaniem zasobów naturalnych. Tytuł czasopisma świadczy o karierze jaką zrobiło pojęcie rozwoju zrównoważonego w skali światowej. Pierwszy numer czasopisma ukazał się w 1994 roku, a wydawcą jest zastrżony *The Parthenon Publishing Group*. Kwartalnik zamieszcza artykuły wyłącznie w języku angielskim.

Roczna prenumerata wynosi 58 USD dla prenumeratorów indywidualnych, a 120 USD dla instytucji.

Redakcja: Prof. dr J. N. R. Jeffers
Glenside, Oxenholme,
Kendal, Cumbria
LA9 7RF, UK

SOCIETY & NATURAL RESOURCES. AN INTERNATIONAL JOURNAL

Society & Natural Resources. An International Journal (ISSN 0894-1920) jest dwumiesięcznikiem znanego w krajach anglosaskich wydawcy czasopism i książek naukowych *Taylor & Francis*, ukazującym

się od 1988 roku. Przeszło 40-osobowe grono osób zaangażowanych w redagowanie czasopisma rekrutuje się w przeważającej większości z badaczy uniwersytetów amerykańskich. Kraje europejskie reprezentowane są przez cztery zaledwie osoby z trzech krajów, tj. Holandii, Niemiec i Polski (Jacek Wódz z Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach).

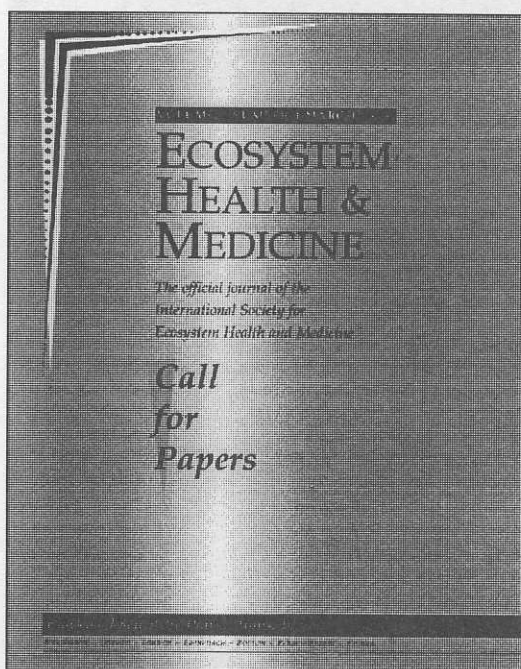
Czasopismo prezentuje wyniki badań o charakterze teoretycznym i aplikacyjnym z zakresu nauk społecznych odnoszących się do szeroko pojętych kwestii kulturowych, społecznych i politycznych związanych ze stosunkiem człowieka do środowiska naturalnego. Podstawowe, poruszane na jego łamach kwestie dotyczą gospodarowania zasobami środowiska naturalnego, społecznych, kulturowych i politycznych uwarunkowań degradacji i ochrony środowiska naturalnego oraz szeroko ujętej problematyki gospodarowania środowiskiem i tzw. modeli przetrwania. Są to wszystko zagadnienia niezmiernie ważne, a u nas wciąż mało znane, niewystarczająco badane i słabo prezentowane. Należą do podstawowego kanonu wiedzy związanej z praktyczną realizacją ochrony przyrody, planowaniem przestrzennym i w ogóle racjonalizacją działań na rzecz gospodarowania środowiskiem przyrodniczym.

Prenumerata roczna dla osób prywatnych wynosi 77 USD, a dla instytucji 158 USD.

Redakcja: (Co-editors-in-chief):

Donald R. Field
University of Wisconsin
Madison, WI, USA
Rabel J. Burdge
University of Illinois
Urbana, IL, USA

ECOSYSTEM HEALTH & MEDICINE

Ecosystem Health & Medicine (ISSN 1076-2825), interdyscyplinarny kwartalnik o zasięgu międzynarodowym – oficjalny organ International Society for Ecosystem Health and Medicine. Pierwszy numer przewidziano na marzec 1995. Ambicją 30-osobowej redakcji złożonej głównie z badaczy angielskich i północnoamerykańskich jest stworzenie forum dla wymiany myśli i wyników badań z bardzo szeroko pojętej problematyki ekologicznej związanej ze „zdrowiem” środowiska naturalnego w kontekście medycyny i weterynarii, a więc uwarunkowań zdrowia człowieka i zwierząt. Wśród głównych zainteresowań redakcji i wydawcy podkreśla się takie jak: diagnostyka przyczyn zachwiania równowagi i degra-

dacji ekosystemów, relacje między „zdrowiem” ekosystemów a zdrowiem człowieka i zwierząt, biologiczne wskaźniki zagrożeń zdrowia człowieka, polityczne i instytucjonalne propozycje zmierzające do poprawy stanu środowiska i zdrowia człowieka, wskaźniki wrażliwości ekosystemów na czynniki antropogeniczne, ocena metod i technik przywracania równowagi ekosystemów, społeczne uwarunkowania „zdrowia ekosystemów”, statystyka dotycząca stanu środowiska, inżynieria środowiskowa i metodyczne aspekty badań w zakresie w/w tematyki.

Warunki prenumeraty dla osób spoza Ameryki Północnej: członkowie towarzystwa – 53,5 USD, subskrybenci indywidualni – 95 USD, instytucje – 140 USD.

Redakcja: Prof. dr David J. Rapport
Ecosystem Health and Medicine Faculty
of Environmental Studies
University of Guelph, Ontario N1G 2W1
Canada

APPLIED SOIL ECOLOGY

Applied Soil Ecology (ISSN 0929-1393) jest interdyscyplinarnym kwartalnikiem wydzielonym z

Agriculture, Ecosystems & Environment. Zamieszcza prace integrujące takie dziedziny czy zagadnienia jak: mikrobiologia gleby, ekologia bezkręgowców glebowych, ekotoksykologia, biotechnologia gleby, gleboznawstwo, ekologia strefy korzeniowej, entomologia, nematologia, fitopatologia, agronomia i tzw. rolnictwo zrównoważone, cykle biogeochemiczne itp. Obok prac oryginalnych publikowane są artykuły przeglądowe, krótkie doniesienia oraz recenzje i ogłoszenia. Mimo pewnej dominacji badaczy anglo-amerkańskich, 30-osobowa redakcja ma charakter rzeczywiście międzynarodowy. Pierwszy numer wydawanego przez *Elsevier Science B. V.* pisma, ukazał się w kwietniu 1994 roku. Roczna prenumerata wynosi 217 USD.

Spośród dwu redaktorów naczelnych, Europę i inne kraje poza obu Amerykami obsługuje:

Redakcja: Prof. dr L. Brussaard
Dept. of Terrestrial Ecology
and Nature Conservation
Agricultural University
Bornsesteeg 69
6708 PD Wageningen, Holandia

Zbigniew MIREK

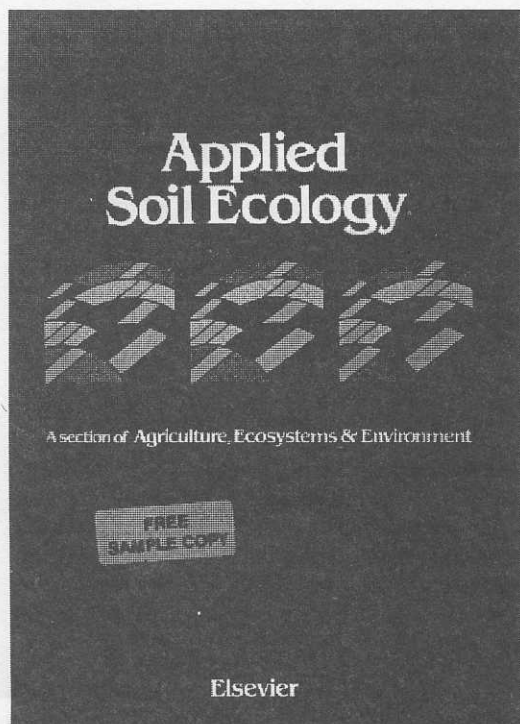
OGRODY BOTANICZNE, ARBORETA BOTANIC GARDENS, ARBORETA

OGRÓD BOTANICZNY W SZCZUCZYNIE – POMNIKIEM PAMIĘCI S. B. JUNDZIŁŁA

Botanical garden at Szczuczyn as
a commemoration of S. B. Jundziłł

Dr Wanda Grębecka, badaczka i niestrudzona popularyzatorka historii nauk przyrodniczych w Polsce, zwłaszcza botaniki i ochrony przyrody, opublikowała ostatnio¹ niezwykle pomysł. Pomysł upamiętnienia postaci i dokonań jednego z pierwszych twórców naukowej botaniki w Polsce – Stanisława Bonifacego Jundziłła, a jednocześnie utrwalenia wspólnego dziedzictwa kulturowego Polaków, Białorusinów i Litwinów. Upamiętnienia w sposób najgodniejszy botanika, mianowicie przez rekonstrukcję (a raczej odtwo-

¹Grębecka W. 1994. Ogród Botaniczny w Szczuczynie imienia wybitnego uczonego ks. Stanisława Bonifacego Jundziłła. Komitet Historii Nauki i Techniki PAN; Polska Prowinca Pijarów. Warszawa – Kraków, str. 22, ilustr. Tekst w jęz. polskim i rosyjskim. ISBN 83-85958-20-7.

zenie od podstaw) dydaktycznego ogrodu botanicznego, jaki S. B. Jundziłł założył w Szczuczynie w roku 1785.

Szczuczyn jest małym miastem w północno-zachodniej Białorusi, pośrodku trójkąta, jaki tworzą miasta: Grodno, Lida i Wołkowysk. S. B. Jundziłł urodził się w okolicach Lidy, a w Szczuczynie, po wstąpieniu do zakonu Pijarów i studiach na Uniwersytecie Wileńskim, zaczynał pracę nauczycielską i naukową, których plonem był zarówno ogród botaniczny, jak i pierwsze flory Litwy i pierwsze polskie podręczniki botaniki. Późniejszy profesor historii naturalnej i założyciel sławnego ogrodu botanicznego na Uniwersytecie Wileńskim, twórca wielu nazw botanicznych w języku polskim, wybitny przedstawiciel epoki Oświecenia – działając na pograniczu etnicznym, nie został dotychczas należycie upamiętniony na swej ziemi rodzinnej. Pani dr W. Grębecka zdołała przekonać i zachęcić przyrodników białoruskich do podjęcia pomysłu utworzenia w Szczuczynie ogrodu botanicznego zgodnego z historycznymi realiami czasów S. B. Jundziłła.

Spółeczność polskich botaników powinna pomóc w tym dziele. Polskie Towarzystwo Botaniczne mogłoby być patronem i organizatorem tej pomocy. Naszą rolą powinno być gromadzenie funduszy i wspieranie moralne białoruskich przyrodników. „Należy tak zrobić, aby ogród był i historycznym zabytkiem i żywym miejscem, grupującym miłośników botaniki i roślin Białorusi” – pisze autorka pomysłu. Jest to, jak sądzę, znakomita okazja do włączenia się naszej społeczności w rozwój współpracy z bliskimi sąsiadami i kontynuowania wspólnoty kultur i narodów.

Romuald OLACZEK

**MUZEUM, ARCHIWALIA, ZBIORY
MUSEUMS
ARCHIVES, COLLECTIONS**

**DZIESIĘCIOLECIE OTWARCIA MUZEUM
OGRODU BOTANICZNEGO UNIwersYTETU
JAGIELLOŃSKIEGO W KRAKOWIE (1983–1993)**

**Ten years of the Museum of the Jagiellonian
University Botanic Garden, Cracow, Poland
(1983–1993).**

W dniu 26 V 1993 r. minęła dziesiąta rocznica urzędowania stałej ekspozycji Muzeum Ogrodu Botani-

cznego Uniwersytetu Jagiellońskiego i udostępnienia jej dla szerokiej publiczności. Przy tej okazji warto dokonać podsumowania działalności tej placówki w zakresie popularyzacji botaniki i gromadzenia materiałów dotyczących historii nauki o roślinach w naszym kraju.

POMIESZCZENIA MUZEALNE, PERSONEL

Ryc. 1. Tablica informacyjna Muzeum Ogrodu Botanicznego UJ.

Muzeum Ogrodu Botanicznego UJ (ryc. 1) urządzone jest na parterze zabytkowego budynku dawnego Obserwatorium Astronomicznego (obecnie – Collegium Śniadeckiego) stojącego na terenie Ogrodu Botanicznego przy ulicy Mikołaja Kopernika 27. Zajmuje ono 8 pomieszczeń o łącznej powierzchni 209 m², w tym 4 sale ekspozycyjne (96 m²) oraz 4 – pełniące funkcję pracowni i magazynów. Personel składa się z trzech osób – dwóch pracowników naukowych (dr hab. Alicja Zemanek, dr Piotr Köhler) oraz – jednego inżynierjno-technicznego (mgr inż. Beata Sikora-Majewska).

STAN ZBIORÓW

Zbiory muzealne najstarszego w Polsce, krakowskiego Ogrodu Botanicznego sięgają swymi początkami ok. 1780 r. i związane są ściśle z długoletnią pracą naukową i dydaktyczną Uniwersytetu Jagiellońskiego [3, 4, 5, 7, 9].

Dział botaniczny

Kolekcje botaniczne obejmują ponad 4500 okazów dendrologicznych, karpologicznych oraz całych

roślin zakonserwowanych w alkoholu. W większości mają one charakter materiałów naukowych i dydaktycznych, zebranych w czasie badań krajowych oraz zagranicznych wypraw naukowych polskich botaników. Zbiory paleobotaniczne (ok. 1000 okazów) obejmują materiał kopalny z dawniejszych epok geologicznych (od syluru do kredy).

Dział archiwalny

Założony został w 1983 r. w celu zabezpieczenia materiałów rękopiśmiennych i ikonograficznych dotyczących historii Ogrodu Botanicznego. Początkowo zawierał ok. 100 teczek archiwalnych i ok. 800 negatywów i fotografii. W ciągu minionego dziesięciolecia dział ten uległ znacznemu rozwojowi, dzięki przekazaniu wielu materiałów naukowych i dydaktycznych przez krakowskich botaników (głównie prof. dr

Jana Kornasia, a także m.in. dr Annę Drozdowicz, prof. dr Barbarę Gumińską, doc. dr Annę Pacynę, doc. dr Kazimierza Szczepankę), przejęciu materiałów rękopiśmiennych znajdujących się w Instytucie Botaniki UJ, a także uzyskaniu od spadkobierców spuścizn dwóch profesorów (Jadwigi Dyakowskiej i Jana Walasa).

W chwili obecnej dział ten obejmuje ok. 600 teczek archiwalnych dotyczących głównie historii Ogrodu Botanicznego, Instytutu Botaniki UJ, Instytutu Botaniki PAN, oraz botaników (ok. 200 osób) (brak dokładnych danych wynika z faktu, że uzyskane ostatnio materiały znajdują się w trakcie opracowania). Materiały ikonograficzne – to niewielki zbiór rycin roślin (ryc. 2), a także duża kolekcja fotografii (ok. 3300 szt.) i negatywów (ok. 50 pudełek.) dokumentujących działalność krakowskiego ośrodka botanicznego. W ostatnich latach założono również dział doku-

Ryc. 2. Rycina rośliny porażonej przez grzyba pasożytniczego wykonana na Jawie ok. 1898 r. dla M. Raciborskiego. Autor: Soedarmadja, Jawajczyk. Muzeum Ogrodu Botanicznego UJ.

mentacji dźwiękowej (30 taśm z nagraniami wykładów, ważniejszych posiedzeń naukowych i audycji radiowych z udziałem botaników). W przyszłości przewiduje się również gromadzenie taśm video rejestrujących aktualne wydarzenia.

Zbiory dydaktyczne

Pomocze naukowe zgromadzone w Muzeum to przede wszystkim modele grzybów, kwiatów i tablice dydaktyczne. Najstarsze z nich pochodzą z pierwszej połowy XIX wieku. Dziś zbiór ten liczy 626 okazów i

nadal wykorzystywany jest podczas wykładów i ćwiczeń (głównie tablice) [4].

EKSPOZYCJA

Urządzona jest obecnie w czterech pomieszczeniach (3 pokoje i 1 korytarz) o łącznej powierzchni 96 m^2 (zmniejszonej w stosunku do stanu pierwotnego – 135 m^2 , z powodu złego stanu technicznego budynku). Scenariusz uwzględnia dwa wzajemnie uzupełniające się zagadnienia: rozwój botaniki w ośrodku krakowskim (ryc. 3) oraz wybrane problemy z zakresu ekologii i geografii roślin tropikalnych.

Ryc. 3. Jedna z sal ekspozycyjnych Muzeum poświęcona historii Ogrodu Botanicznego UJ w XIX w.

WYKORZYSTANIE ZBIORÓW DO CELÓW
NAUKOWO-DYDAKTYCZNYCH

W ciągu swej długoletniej historii muzealne zbiory botaniczne Uniwersytetu Jagiellońskiego (należące przez długi czas do Gabinetu Historii Naturalnej) miały charakter kolekcji naukowo-dydaktycznej, służącej przede wszystkim nauczaniu botaniki [8]. Z zachowanych dokumentów wynika, że używane były zarówno w czasie zajęć praktycznych, jak i wykładów z systematyki, geografii roślin i ekologii. Obecnie Muzeum odwiedzane jest w trakcie ćwiczeń z uczestnikami podstawowych kursów systematyki roślin w obrębie studiów biologicznych w UJ. Na terenie ekspozycji prowadzone są dwa wykłady monograficzne: „Historia botaniki” (A. Zemanek) i „Rośliny użytkowe” (B. Zemanek). W 1983 r. w dużej sali muzealnej miało miejsce zebranie założycielskie Sekcji Historii Botaniki Polskiego Towarzystwa Botanicznego. W minionym dziesięcioleciu wiele spotkań sekcji odbyło się w Muzeum. (ryc. 4).

Jak wynika ze statystyki zwiedzających, w latach 1983–1993 Muzeum odwiedziło 59 wycieczek stu-

deckich z różnych uniwersytetów na terenie naszego kraju oraz wyższych szkół rolniczych, pedagogicznych i medycznych.

Badania naukowe Muzeum (jako jednego z działów Ogródu Botanicznego) włączone są do programu badawczego Instytutu Botaniki UJ. Obejmują one problematykę historii polskiej botaniki; w ciągu minionych dziesięciu lat powstało tutaj 79 publikacji z tego zakresu; dziewięć spośród nich dotyczyło kolekcji botanicznych i archiwalnych Muzeum [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 9, 10]. Pracownicy Muzeum współpracują od wielu lat z Instytutem Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN w Warszawie (obecnie Instytut Historii Nauki PAN), uczestniczą też w konferencjach krajowych i zagranicznych (patrz *Wiad. Bot.* 38(1/2): 141).

UDOSTĘPNIANIE ZBIORÓW PUBLICZNOŚCI

W latach 1983–1989 ekspozycja otwarta była, podobnie jak Ogród, w sezonie letnim (od połowy kwietnia do końca października) dwa razy w tygodniu (przez 3 godziny) – dla wycieczek i raz na tydzień (również przez 3 godziny) – dla zwiedzających indywidualnie. Wycieczki oprowadzali: Elżbieta Oleszak (w latach 1983 i 1984), Piotr Köhler (1985–1989), a od roku 1990 – Beata Sikora-Majewska. Obecnie Muzeum można zwiedzać dwa razy w tygodniu przez 4 godziny, oraz w soboty – przez 7 godzin. Czasu otwarcia Muzeum nie można już wydłużyć z powodu szczupłego personelu Muzeum oraz braku odpowiedniej wentylacji w starych pomieszczeniach Kolegium Śniadeckiego.

W ciągu 10 sezonów Muzeum zwiedziło 12271 osób, w tym 4307 – indywidualnie oraz 343 wycieczki (7964 osoby), najczęściej ze szkół podstawowych (149), liceów i techników (69), różnego typu szkół wyższych (59), a także szkół zawodowych (29). Najwięcej grup zorganizowanych przyjeżdżało z południowych regionów Polski: Krakowa i sąsiednich miast (Niepołomice, Skawina, Wieliczka), Górnego Śląska (Chorzów, Katowice, Mysłowice), Pogórza Karpackiego (Dębica, Jasło, Rzeszów, Tarnów). Wiele spośród indywidualnych zwiedzających (ok. 20%) – to absolweci Uniwersytetu Jagiellońskiego. Przybywający dość licznie nauczyciele szkół podstawowych i średnich przygotowywali się do lekcji i wycieczek przyrodniczych z uczniami. Muzeum odwiedziło również kilkuset gości zagranicznych (ryc. 5) z różnych krajów Europy (Austria, Czechy, Francja, Holandia, Irlandia, Niemcy, Rosja, Słowacja, Szwajcaria, Szwecja, Węgry, Wielka Brytania), Azji (Indie, Izrael, Korea, Wietnam) i Ameryki (Kanada, Stany Zjednoczone).

Ryc. 4. Zebranie Sekcji Historii Botaniki PTB (Muzeum Ogródu Botanicznego UJ, 12. III 1992 r.). Od lewej: prof. Władysław Wojewoda, mgr Elżbieta Nowotarska, dr Andrzej Jankun, mgr Piotr Köhler, tyłem: mgr Ludwik Rosner.

Ryc. 5. Prof. Zdenka Erdelska (Bratysława), prof. Milan Križ (Zwolen – Słowacja) w czasie zwiedzania Muzeum.

UWAGI KOŃCOWE

Muzeum Ogrodu Botanicznego UJ, jako jedno z niewielu specjalistycznych muzeów botanicznych w Polsce, cieszyło się w ciągu minionych dziesięciu lat dużym zainteresowaniem zarówno przyrodników, jak i publiczności. Rozpoczęta działalność dokumentacyjna, polegająca na aktywnym zdobywaniu materiałów, zabezpieczaniu przed zniszczeniem botanicznych rękopisów, fotografii, pomocy dydaktycznych itd. spotkała się z dużym zrozumieniem w środowisku botaników nie tylko krakowskich. Należy mieć nadzieję, że zgromadzone tu dokumenty, wzbogacane w dalszych latach będą nadal warsztatem pracy dla badaczy dziejów botaniki.

Muzeum, jako jeden z działów Ogrodu Botanicznego Instytutu Botaniki UJ, nie posiadało statusu odrębnej placówki, stąd też brakowało własnych funduszy umożliwiających przeprowadzanie większych inwestycji. Obecnie część ekspozycyjna Muzeum, po dziesięciu latach funkcjonowania, wymaga całkowitej renowacji, a skromna powierzchnia pomieszczeń magazynowych, zapełnionych w dziewięćdziesięciu procentach, sprawia, że konieczne będzie wykorzystanie jej w stopniu znacznie większym niż obecnie.

LITERATURA

- [1] KÖHLER P. S. 1986. Józefa Rostafińskiego "Odezwa do nie botaników o zbieranie ludowych nazw roślin". *Wszechświat* 87(1): 13–16.

- [2] KÖHLER P. S. 1987. Nieznane materiały Józefa Rostafińskiego do badań nad historią roślin uprawnych w Polsce. *Zesz. Nauk. UJ, Prace Bot.* 14: 141–154.
- [3] KÖHLER P. S. 1990. Zbiory dendrologiczne dawnego Krakowskiego Muzeum Techniczno-Przemysłowego w Muzeum Ogrodu Botanicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego. *Wiad. Bot.* 34(4): 70–72.
- [4] KÖHLER P. 1991. Dziewiętnastowieczne pomoce naukowe w zbiorach Muzeum Ogrodu Botanicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego. *Wiad. Bot.* 35(3/4): 96–99.
- [5] KÖHLER P. 1991. Najstarsze zbiory Muzeum Ogrodu Botanicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego. *Wiad. Bot.* 35(1): 74–78.
- [6] KÖHLER P. S., PIEKIELKO-ZEMANEK A. 1986. Józefa Rostafińskiego „Odezwa do nie botaników o zbieranie ludowych nazw roślin” i udział w niej Marii Twardowskiej. *Kwart. Hist. Nauki i Techn.* 1986(2): 471–480.
- [7] KÖHLER P. S., ZEMANEK A. 1989. Zbiory Mariana Raciborskiego w Muzeum Ogrodu Botanicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego. *Zesz. Nauk. UJ, Prace Bot.* 18: 135–148.
- [8] KOŁODZIEJCZYK J. 1936. Nauki przyrodnicze w działalności Komisji Edukacji Narodowej. *Archiwum Nauk Biologicznych Towarzystwa Naukowego Warszawskiego* 5(2)2: 1–122.
- [9] PIEKIELKO-ZEMANEK A. 1985. Zbiory muzealne Ogrodu Botanicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. *Wiad. Bot.* 29(1): 59–68.
- [10] ŚWIECIMSKI J., ZEMANEK A. 1992. Muzeum Ogrodu Botanicznego Instytutu Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. *Zesz. Nauk. UJ, Opuscula Musealia* 6: 7–19.

Piotr KÖHLER, Alicja ZEMANEK

ZIELNIKI BOTANIKÓW POLSKICH W WILNIE I KIJOWIE ZEBRANE PRZED ROKIEM 1840*

Herbaria of Polish botanists collected before
1840 in Vilna and Kiev

Niewiele starych zielników zebranych na ziemiach polskich przetrwało do naszych czasów. Wśród tych, które się zachowały najwięcej powstało w ośrodku wileńskim. Kolekcjom tym poświęcono dotychczas zaledwie kilka artykułów [np. 3, 5, 7, 10] i wzmianek w większych pracach [np. 6, 8]. Poniżej podaję dotyczące ich dane, jakie zebrałem jesienią 1992 r. podczas pobytu w Wilnie i Kijowie.

Początki uniwersyteckiego zielnika w Wilnie sięgają roku 1781, kiedy to Jean Emmanuel Gilibert

Materiały do niniejszego artykułu zostały zebrane podczas realizacji projektu badawczego nr 11055 9203 finansowanego przez KBN.

(1741–1814) przywiózł z Grodna kolekcję zasuszonych roślin [9: 112]. W ciągu następnych 60 lat zbiory te powiększały się o herbaria profesorów botaniki (Johann Georg Forster (1754–1794), Stanisław Bonifacy Jundziłł (1761–1847), Józef Jundziłł (1794–1877), Stanisław Batys Gorski (1802–1864)) i farmacji (Jan Fryderyk Wolfgang 1775–1859)), ich studentów (np. Antoni Meltzer), a nawet amatorów (np. Tomasz Brianiński). Po zamknięciu Uniwersytetu Wileńskiego w 1832 r. zielniki przechowywane w Ogrodzie Botanicznym przejęła Akademia Medyko-Chirurgiczna. W 1840 r. władze carskie nakazały przekazać je do Kijowa [9: 118], nakaz wykonano z początkiem 1841 r. [4: XI, XIV, XVI].

Drugim polskim centrum botaniki pod zaborem rosyjskim było Liceum Krzemienieckie. Działali tam Willibald Besser (1784–1842) i Antoni Andrzejowski (1785–1868). Władze carskie zamknęły Liceum w 1832 r., a zbiory przyrodnicze przewiozły do Kijowa. Według Sławińskiego [9: 118] znalazły się tam zielniki Giliberta, Jundziłła, Gorskiego, Eichwalda, Witzela i innych. Nie podał on, niestety, źródła tych informacji, a mnie podczas pobytu w Kijowie nie udało się natrafić na żadne dane archiwalne dotyczące owych zielników. Również drukowane opracowania dotyczące historii Uniwersytetu św. Włodzimierza w Kijowie [np. 11, 12] nie zawierają na ten temat żadnych informacji.

AKTUALNY STAN KOLEKCJI

WILNO

a. Uniwersytet Wileński

Zielnik Uniwersytecki znajduje się w Katedrze Botaniki i Genetyki (Botanikos ir Genetikos Katedra, Gamtos Fakultetas, Čiurlionio g. 21/27, Vilnius) i liczy ponad 80 tys. arkuszy. Składa się z dwóch części, z których jedna – historyczna – zawiera stare zbiory. Nie zachowano w niej, niestety, odrębności kolekcji poszczególnych botaników, stąd ma ona również układ systematyczny, z podziałem na gatunki. W zielniku jest katalog (Senojų Lietuvos herbaro kartoteka), w którym zaznaczono liczby arkuszy, jakie znajdują się w składkach zielnikowych z danymi gatunkami, zebrane przez każdego z botaników. Według tego katalogu część historyczna zawiera 1922 arkusze Stanisława Batysa Gorskiego, 1262 – Willibalda Bessera, 81 – Józefa Fiedorowicza (1777–1860), 17 – Jerzego Pabreży (1771–1849), 8 – Wojciecha Jastrzębowskiego (1799–1882), 4 – Jana Fryderyka Wolfganga, 4 – Edwarda Karola Eichwalda (1795–1876), i innych.

Według Mowszowicza [6: 16] były to prawdopodobnie prywatne zbiory S. B. Gorskiego, które po zamknięciu Uniwersytetu przechowywane były w Bibliotece Publicznej i Towarzystwie Lekarskim w Wilnie, skąd po I wojnie światowej przekazane zostały do Zakładu Botaniki Ogólnej Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie. Opis tego zielnika, roślin i etykiet podany przez Mowszowicza w „*Conspectus florae vilnensis*” [6: 15–16] odpowiada dokładnie temu, co zastałem w Zielniku Uniwersytetu Wileńskiego jesienią 1992 r. Nie widziałem tam natomiast żadnych arkuszy z zielnika J. Jundziłła, które, jak podaje Mowszowicz [6: 15], miały zostać ofiarowane Zakładowi Botaniki Ogólnej USB przez ks. prałata Franciszka Wołodzkę.

b. Zielnik Instytutu Botaniki Litewskiej Akademii Nauk

W Zielniku Instytutu Botaniki Litewskiej Akademii Nauk w Werkach (Žalių Ežerų 47, Vilnius) znajdują się 4 stare składki zielnikowe (w tym jedna – in folio). Są one nie opisane i nie podpisane. Pochodzenie ich jest nieznane; wiadomo jedynie, że znaleziono je w różnych regionach Litwy i przekazano do Instytutu już po II wojnie światowej. Być może są to zielniki wykonywane przez nauczycieli i uczniów różnych szkół prowincjonalnych, gdy działał jeszcze Uniwersytet Wileński. Świadczyć o tym mogą znaki wodne papieru i charakter pisma etykiet. Problem ten mogą rozstrzygnąć jedynie porównawcze badania historyczne prowadzone na miejscu.

KIJÓW

Stare zbiory znajdują się obecnie tylko w Zielniku Instytutu Botaniki im. M. G. Kholodnogo Ukrainiejskiej Akademii Nauk (ul. Tereshchenkivska 2 (dawna Repina) liczącym około 1,5 mln arkuszy. Zielniki historyczne oraz większe kolekcje XIX-wiecznych florystów są wydzielone (J. E. Giliberta, W. Bessera, N. Turczaninowa, W. Czerniajewa, A. Rogowicza, I. Schmalhausena), w większości pochodzą ze zbiorów Uniwersytetu Kijowskiego, skąd nakazem administracyjnym zostały jeszcze przed II wojną światową przekazane obecnemu ich właścicielowi [informacja ustna uzyskana w Instytucie Botaniki UAN]. Ogółem dane na ich temat, przede wszystkim szacunkową wielkość każdej kolekcji, podaje w swym artykule Barbarich [3: 665].

a. Zielnik Jeana Emmanuela Giliberta

Będąc w Kijowie poprosiłem o udostępnienie zielnika Giliberta. Pokazano mi ogromną szafę zawie-

rającą ponad 50 fascykułów, z tego około 30 – w pudłach powleczonej skórą z wytłoczonym napisem „Herbarium Linneanum” oraz numerem tomu. Dalszych prawie 20 fascykułów było bez pudeł, jedynie w tekturowych okładkach związanych sznurkiem. Niektóre z nich miały zakładki z napisem „Hortus”. Rośliny, przeważnie części nadziemne, były w dobrym stanie, sporadycznie tylko zauważyłem zniszczenia spowodowane przez owady. Z przyczyn technicznych nie cały zielnik jest dostępny (znajduje się on w metalowych szafach bez nóg, stojących bezpośrednio na podłodze; już po ich zamontowaniu położono nową podłogę, przez co dolne drzwi można teraz uchylić tylko na kilka centymetrów). Pracownicy przepisali wszystkie etykiety z zielnika Giliberta (w obecnych jego rozmiarach), spis ten liczący 3 tomy jest dostępny na miejscu. Kilka lat temu wykonano również fotokopię całości zbioru – dla Uniwersytetu Wileńskiego [informacja ustna uzyskana w Instytucie Botaniki UAN].

Interesującym zagadnieniem jest wielkość tego zielnika. S. B. Jundziłł pisze w swym liście do W. Bessera (Wilno, 2. VII 1821 r.) o 10 fascykułach [1: 129]. Raport o stanie gabinetów Akademii Medyko-Chirurgicznej z 1834 r. podaje:

”2. Herbarz b. Profesora Giliberta [...] składa się z roślin Litewskich dzikich i w Ogrodzie grodzieńskim w R. 1782 i 1783 uprawianych, mieści się w 6-ciu wiązkach. Rośliny w nim znajdujące się są po większej części przez robactwo popsute i źle podeterminowane. 3. z 1 Maja przeszłego 1833 r. od b. profesora Botaniki Jundziłła, podług osobnego złożonego przez niego i podpisanego katalogu przyjęto Herbarz: a) podług systematu Linneusza ułożony z nadpisem ”Herbarium Linneanum” zamknięty w 31 futerałach, b) drugi Herbarz w 17-stu futerałach skurzanych [sic], składający się po większej części z zagranicznych roślin, jak sam p. Jundziłł w katalogu swoim wyznaje, bez żadnego porządku ułożony z tytułem „Herbarium Tournefortianum” i c) trzeci Herbarz pod tytułem „Herbarium hortense” w sześciu wiązkach tekturowych, zawierający rośliny nie tylko bez żadnego porządku, lecz z fałszywymi nazwiskami. Ten ostatni jest także częścią Herbarza ś.p. Giliberta, który [...] sami uczniowie zakładali.” [2: 43].

Wynika z niego, że zielnik Giliberta liczył 12 fascykułów, i w jego skład nie wchodziło ani „Herbarium Linneanum” ani „Herbarium Tournefortianum”. Paczowski pisze w 1893 r. o tym zielniku, że składa się on z 3 części: „Herbarium Grodnense”, „Hortus Grodnensis” i „Herbarium Linneanum” [7: 811], a w 1900 do zielnika Giliberta zalicza tylko „Hortus Grodnen-

sis” – zawierający rośliny uprawiane w ogrodzie botanicznym w Grodnie, oraz „Herbarium Grodnense” czyli „Herbarium Giliberti” – „zielnik roślin dzikich, zebranych w okolicach Grodna” [8: 5–9]. Barbarich podaje w swym artykule, że zielnik ten liczy 6848 arkuszy [3: 665], inni autorzy ukraińscy 6 lat później piszą już tylko o 4000 [5: 94], natomiast obecnie kierownictwo Zielnika podaje liczbę 7000 arkuszy. Z czego mogą wynikać te rozbieżności? Sądzę, że z braku solidnego opracowania tego zbioru każdy z autorów różnie szacuje jego wielkość włączając towarzyszące mu inne stare kolekcje wileńskie.

b. Zielnik Willibalda Bessera

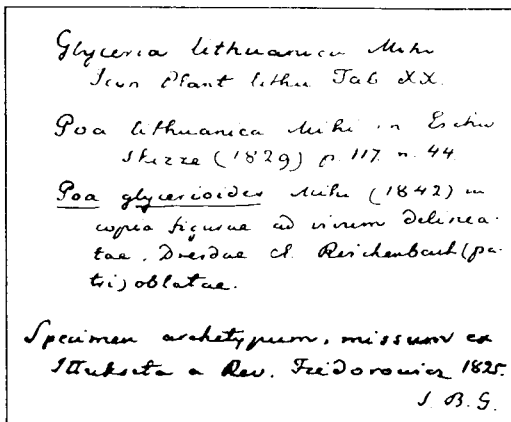
Zbiór W. Bessera jest jedną z większych historycznych kolekcji w Zielniku Instytutu Botaniki im. M. G. Kholodnogo UAN i składa się z 54 000 arkuszy. Fascykuły powiązane są sznurkiem, jednak bez zabezpieczających tekturowych okładek. Przeglądałem jedynie kilka z nich. Rośliny, jak i etykiety, nie są przyklejone. Etykiety w większości pisane są przez W. Bessera, pozostałe – pisane innymi charakterami pisma – wskazują na egzemplarze pochodzące z wymiany. Przed kilku laty rozpoczęto prace polegające na naklejaniu roślin na nowe arkusze papieru i wypisywaniu nowych etykiet. Na szczęście z powodu trudności finansowych zaprzestano tej niszczącej działalności.

c. Zielniki innych botaników

Zbiory zielnikowe innych związanych z ośrodkiem wileńskim botaników nie są wydzielone. Nie widziałem zbiorów S. B. Gorskiego, opisywanych przez Paczowskiego [8: 13], ani zielników Jundziłła, Eichwalda czy Witzela – być może włączone zostały do zbioru głównego.

PODSUMOWANIE

Kolekcje zielnikowe polskich botaników związanych z ośrodkiem wileńskim są w Wilnie i Kijowie bardzo obfite, liczą ponad 60 000 arkuszy. Są one cenne zarówno z punktu widzenia historii botaniki, dokumentując działalność naukową pierwszych badaczy świata roślin między Bałtykiem a Morzem Czarnym, florystyki – zawierając wiele danych o występowaniu i zasięgach poszczególnych gatunków, jak i systematyki roślin – ze względu na typy nomenklatoryczne nowo opisanych gatunków, jakie się w nich znajdują (ryc. 1). Wymagają jednak nowoczesnego opracowania, które pozwoli na pełną ocenę ich wartości.

Ryc. 1. Etykieta typu nomenklatorycznego *Glyceria lithuanica* (Gorski) Gorski pisana ręką Stanisława Batysa Gorskiego; Zielnik Uniwersytetu Wileńskiego (WI).

LITERATURA

MATERIAŁY ARCHIWALNE

Biblioteka Jagiellońska, Al. A. Mickiewicza 3, Kraków:

[1] Przyb. 44/74.

Lietuvos Valstybinis Istorijos Archyvas, Gerosios Vilties 10, Vilnius, Litwa:

[2] F. 567, op. 2, nr 3635.

LITERATURA

- [3] BARBARICH A. I. 1970. Gerbarna sprava na Ukraini. *Ukr. Bot. Zhurn.* 27(5): 665–667.
- [4] GORSKI S. B. 1852. *Analecta ad entomographiam provinciarum occidentali-meridionalium Imperii Rossici. Fasciculus I. cum tribus tabulis coloratis aeri incis. Berolini. Prostrat in libraria Friderici Nicolai, s. I-XIX, 1–214, 2 nlb, 3 tabele.*
- [5] KRASNOVA A. M., KUZ'MICHOV A. I. 1976. Ivan Emma-nujil Zhiliber. *Ukr. Bot. Zhurn.* 33(1): 93–94.
- [6] MOWSZOWICZ J. 1957. *Conspectus florum vilnensis. Przegląd flory wileńskiej. Cz. I. Wstęp i flora zarodnikowa okolic Wilna. Łódzkie Tow. Nauk., Wyd. III, 47: 6 nlb., 9–168.*
- [7] PACZOSKI J. 1893. Zielnik Giliberta. *Wszecławiat* 12(51): 811–812.
- [8] PACZOSKI J. 1900. O formacjach roślinnych i o pochodzeniu flory poleskiej. *Pam. Fizyograf.* 16(3): 3–156.
- [9] SŁAWIŃSKI W. 1947. X. Stanisław Bonifacy Jundziłł profesor Historii Naturalnej Wszechnicy Wileńskiej. *Annales UMCS, sec. E* 1: 1–207, tab. I-XIII.
- [10] TWARDOWSKA M. 1910. Rośliny z zielnika Jana Wolfganga. *Pam. Fizyograf.* 20(2): 33–37.
- [11] VLADIMIRSKIJ-BUDANOV M. F. 1884. *Istoriya Imperatorskogo Universiteta Sv. Vladimira. Kiev, t. I.*
- [12] ZHMUDSKIJ O. Z. (red.) 1959. *Istoria Kijivskogo Uniwersytetu 1834–1959. [Kijów], ss. 628.*

Piotr KÖHLER

POLEMIKI, DYSKUSJE POLEMICS AND DISCUSSIONS

ODPOWIEDŹ NA RECENZJĘ NIEKTÓRYCH HASEŁ SŁOWNIKA BOTANICZNEGO OPUBLIKOWANĄ PRZEZ PROF. DR HAB. W. FAŁTYNOWICZĄ

An answer to Professor Dr. W. Fałtynowicz's review of some entries in *Botanical Dictionary*

Publikowane recenzje i uwagi krytyczne o pracach naukowych, a zwłaszcza większych pozycjach wydawniczych są w naszym kraju (przynajmniej w dziedzinie biologii) zjawiskiem tak rzadkim, że sam fakt pojawienia się takiej pozycji należy powitać z uznaniem. Recenzje takie – o ile są rzeczowe – zawsze pomagają w ulepszeniu ewentualnych następnych wydań oraz zwracają uwagę czytelników na takie czy inne uchybienia. Dotyczy to zwłaszcza podręczników i wydawnictw encyklopedycznych, bo są to wydawnictwa szczególnie predestynowane do szerokiego użytku i rozpowszechniania wiedzy – błędy i uchybienia w takich pozycjach są szczególnie niebezpieczne. Niewątpliwie taką recenzją – choć dotyczącą jedynie wąskiego wycinka całości *Słownika Botanicznego* – jest pozycja profesora W. Fałtynowicza, z którym – pragnę to od razu zaznaczyć – w zasadzie się zgadzam. Aby wyjaśnić to wyrażenie „w zasadzie”, muszę szerzej nieco omówić historię powstawania i – związany z nią – adres, tj. krąg potencjalnych odbiorców.

Wydawnictwo „Wiedza Powszechna” zwróciło się do nas z propozycją podjęcia się redakcji *Słownika Botanicznego* (początkowo pomyślanego jako „Mały”) pod koniec lat sześćdziesiątych (tak, to nie pomyłka – blisko 35 lat temu). Po skompletowaniu autorów (a propos: nie było wówczas tak wielu znakomitych specjalistów jak obecnie, a wielu ówczesnych prominentnych postaci naszej botaniki nie wyraziło chęci do współpracy) prace rozpoczęły się natychmiast i pierwsza wersja *Słownika* gotowa była na początku lat siedemdziesiątych. Po recenzjach gotowa wersja *Słownika* wysłana została do Wydawnictwa około roku 1973 (ponad 20 lat temu). Od tego czasu maszynopis przechodził różne koleje (habent sua fata libelli – m.in. pierwszy skład spłonął w głośnym niegdyś pożarze drukarni „Życia Warszawy”), był kilka razy „modernizowany”, co oznaczało raczej tylko drobne, kosmetyczne zmiany. W roku 1991 otrzymaliśmy propozycję ostatniej takiej „modernizacji”, która

mogła mieć jedynie ograniczony zasięg: uważaliśmy, że po tylu latach należałoby szereg (wiele) haseł napisać na nowo, na co Redakcja Wydawnictwa nie chciała się zgodzić. Po pertraktacjach napisaliśmy „Dodatek”, który jednak mógł mieć jedynie ograniczoną objętość (maks. 1 arkusz), co pozwoliło na zamieszczenie tylko najbardziej potrzebnych zmian. Uważałem – i sędzę tak nadal – że najpilniejszą sprawą było podanie współczesnego stanu wiedzy w takich dziedzinach jak system okrytozalążkowych, problemy związane z klasyfikacją pierwszych osiowych roślin lądowych, czy systematyka zielenic, gdzie zmiany poglądów od czasu powstania haseł miały charakter niemal rewolucyjny. Przyznaję, że przejście od systemu porostów jako takich do włączenia tej grupy do grzybów miało taki właśnie charakter. Ale... i tu muszę omówić jeszcze jeden aspekt związany z historią *Słownika*, a mianowicie jego adres.

Od samego początku miała to być pozycja popularna (taki jest – a przynajmniej był dawniej – charakter wydawnictwa Wiedza Powszechna) przeznaczona przede wszystkim dla uczniów szkół średnich, zwłaszcza licealistów przygotowujących się do egzaminu na studia. Ponieważ chcieliśmy nadać tej pozycji jak najwyższą – możliwą w tych ramach – rangę, więc pisaliśmy hasła także z myślą o studentach biologii, zwłaszcza botaniki. Sądziliśmy także, że *Słownik* może być również pomocą dla pracowników naukowych, zwłaszcza młodych, ale – oczywiście – nie dla specjalistów. To stwierdzenie nie ma oczywiście charakteru usprawiedliwienia – nawet na najbardziej popularnym poziomie (a zwłaszcza na takim) wiadomości powinny być najwyższej jakości, także jak chodzi o ich aktualność. Wracając teraz do Ale... z poprzedniego akapitu, chcę stwierdzić, że sądziłem, iż wzmianka w „Dodatku”... „porosty... traktowane są obecnie powszechnie jako grzyby i stanowią albo ich odrębną podgromadę, albo przestają istnieć jako takson, a przedstawiciele ich rozdzieleni zostają do odpowiednich grup grzybów” załatwia to, co najważniejsze. Ewentualny system może interesować – tak mi się wydawało – jedynie specjalistów; utwierdzałem się w tym przekonaniu przeglądając np. klucz Nowaka i Tobolewskiego, jedyny w języku polskim klucz do oznaczania porostów, gdzie taki system „przez wszystkich zapomniany” został użyty. Oczywiście usunę tę lukę w nowym wydaniu *Słownika*, o ile takowe w ogóle się ukaże.

Wdzięczny jestem za szereg innych uwag, które – podobnie jak w przypadku porostów – będę się starał uwzględnić w następnym wydaniu.

Jerzy SZWEYKOWSKI

RECENZJE BOOK REVIEWS

NAKAIKE T. *New flora of Japan, Pteridophyta*. Revised and enlarged. Shibundo Co., Ltd. Publishers, Tokyo 1992, ss. VII + 868, ryc. 909. Cena 25.000 yenów (ok. 250 dol. USA). ISBN 4-7843-0122-4.

Omawiana książka jest drugą, poprawioną i poszerzoną wersją katalogu paprotników Japonii, połączonego z ikonografią i opublikowanego po raz pierwszy w 1982 roku. Jej tekst, napisany wyłącznie w języku japońskim, jest dla europejskiego użytkownika praktycznie niedostępny. Tym, co można z niego bez trudu odczytać, są jedynie obowiązujące nazwy łacińskie, synonimika i liczby chromosomów, podawane dla wszystkich omawianych gatunków. Użyteczna może być natomiast ilustracyjna strona dzieła. Składają się na nią czarno-białe fotografie okazów zielnikowych, starannie dobrane i uzupełnione niekiedy diagnostycznie ważnymi szczegółami. Niewielka ich część odnosi się do typów nomenklatorycznych, co oczywiście zwiększa ich znaczenie. W podstawowym rozdziale książki, przejętym z pierwszego jej wydania, omówiono i zilustrowano 721 gatunków (wraz z niektórymi najwybitniejszymi taksonami wewnątrzgatunkowymi) i 130 mieszańców międzygatunkowych. Dodany w nowym wydaniu rozdział uzupełniający uwzględnia dalszych 60 taksonów. Łącznie daje to 909 taksonów, co wymownie świadczy o bogactwie i różnorodności pteridoflory Japonii.

Książka zawiera listę sześćdziesięciu opublikowanych w niej nowych kombinacji nomenklatorycznych, indeks przynależności rodzinowej uwzględnionych rodzajów, skorowidz nazw łacińskich i japońskich. Wydana jest bardzo starannie i posiada efektowną szatę zewnętrzną. Na pewno stanowić ona będzie cenne dopełnienie każdego księgozbioru pteridologicznego.

Jan KORNAŚ

MUCINA L., GRABHERR G., ELLMAUER T., WALLNÖFER S. (red.). *Die Pflanzengesellschaften Österreichs. Teil I: Anthropogene Vegetation. Teil II: Natürliche Waldfreie Vegetation. Teil III: Wälder und Gebüsche*. Gustav Fischer Verlag, Jena – Stuttgart – New York, 1993, ss. 1454. Cena 198. – DM. ISBN 3-334-60452-7.

Omawiana książka jest pierwszym w literaturze przeglądem zbiorowisk roślinnych Austrii. Jej napisa-

nie było zadaniem bardzo rozległym i trudnym, przede wszystkim ze względu na wielkie zróżnicowanie szaty roślinnej tego kraju. Mimo to przygotowanie dzieła zajęło zaledwie cztery lata. Wzięło w nim udział 21 autorów (w tym trzech zagranicznych: dwóch z Czech i jeden ze Słowacji). Całością prac kierowała czwórka redaktorów z młodszego pokolenia fitosocjologów pracujących w ośrodku wiedeńskim.

Książka opiera się na ogromnym materiale faktycznym, obejmującym – jak się szacuje – około 100.000 zdjęć fitosocjologicznych. Wykorzystano w niej całe istniejące piśmiennictwo (około 8.000 tytułów), łącznie z trudno dostępną „szarą strefą” (dysertacje, prace dyplomowe, ekspertyzy fitosocjologiczne, sprawozdania z wycieczek, a nawet pojedyncze nie publikowane zdjęcia fitosocjologiczne). Uwzględniono także najważniejsze opracowania syntaksonomiczne z krajów ościennych. Korzystano również z pomocy licznych konsultantów z Niemiec, Holandii, Szwajcarii, Czech, Słowacji i Włoch, którzy dokonywali rewizji pierwotnych wersji maszynopisów. W szczególnie trudnych grupach zbiorowisk zastosowano metody numeryczne, przy czym w tekście książki zamieszczono tylko ich końcowe wyniki, odkładając obszerniejszą dyskusję do odrębnych publikacji. W mało znanych lub zupełnie dotąd w Austrii nie badanych grupach zbiorowisk zebrano oryginalne materiały zdjęciowe (m.in. poprzez specjalnie ustawione prace dyplomowe i sondażowe wyjazdy w teren).

Książka składa się z trzech obszernych tomów. Pierwszy z nich dotyczy roślinności synantropijnej, drugi – naturalnej roślinności nieleśnej, a trzeci – roślinności leśnej i zaroślowej. W tomie pierwszym zamieszczono ponadto rozdziały wstępne dla całego dzieła, omawiające jego podstawowe założenia, definicje nomenklatoryczne i syntaksonomiczne, charakterystykę środowiska geograficznego Austrii i fiteograficzną analizę jej szaty roślinnej. Każdy tom posiada własny rozdział wstępny (z podstawową bibliografią), uwagi na temat używanej nomenklatury gatunkowej i skorowidz łacińskich nazw zbiorowisk roślinnych. Podstawowymi syntaksonomicznymi jednostkami opracowania są klasy (w łącznej liczbie 37). Każdej z klas poświęcono oddzielny rozdział, zamknięty wyczerpującą bibliografią. Rozczłonkowanie w obrębie klas sięga do zespołów (a tylko wyjątkowo uwzględnia najwybitniejsze syntaksony niższej rangi). Ujęcie zespołów jest dość wąskie; dla wielu z nich zrezygnowano z wymogu posiadania własnych gatunków charakterystycznych. Na opis zespołu składają się: (1) obowiązująca nazwa łaciska (zgodna z mię-

dzynardowym kodeksem nomenklatury fitosocjologicznej), (2) nazwa niemiecka, (3) synonimy łacińskie, (4) ewentualne uwagi nomenklatoryczne, (5) „diagnostyczna” kombinacja gatunków, obejmująca gatunki charakterystyczne w ścisłym tego słowa znaczeniu, gatunki wyróżniające i gatunki towarzyszące o wysokim stopniu stałości, (6) opisowa charakterystyka zespołu uwzględniająca jego właściwości strukturalne, ekologiczne i dynamiczne, rozmieszczenie geograficzne, zmienność, znaczenie gospodarcze, ewentualne zagrożenia i postulaty ochrony, a ponadto – w razie potrzeby – (7) krytyczne uwagi syntaksonomiczne.

Niewątpliwym brakiem omawianego dzieła jest niezamieszczenie w nim tabel fitosocjologicznych (choćby tylko w wersji skróconej). Autorzy usprawiedliwiają je nierównomiernością posiadanego materiału faktycznego, ogromnym nakładem czasu jakiego wymagałoby takie dopełnienie książki oraz tym, że dzięki wyczerpującym wykazom bibliograficznym czytelnik ma w każdej chwili możliwość znalezienia oryginalnej literatury źródłowej.

Reasumując trzeba przegląd zespołów roślinnych Austrii ocenić jako poważne osiągnięcie w skali europejskiej. Mimo swego wstępnego charakteru stanowi on będzie na długo niezastąpione źródło informacji o szacie roślinnej tego kraju. Korzystać z niego będziemy na codzień na równi z *Sztatą roślinną Polski* i opracowaniami W. Matuszkiewicza i E. Oberdorfera.

Jan KORNAŚ

OZENDA P. *Végétation du continent européen*. Delachaux et Nestlé, Lousanne, 1994, ss. XIII + 271, ryc. 149, liczne tab. Ceny nie podano, ISBN 2-603-00954-0.

Kontynent europejski nie doczekał się dotąd opracowania przeglądowego, poświęconego jego szacie roślinnej. Omawiana książka ma zapłacić tę lukę. Autor, twórca i wieloletni kierownik centrum kartografii ekologicznej w uniwersytecie w Grenoble, podjął próbę wykorzystania swego bogatego doświadczenia i bezpośredniej znajomości stosunków geobotanicznych licznych krajów europejskich do nakreślenia syntetycznego obrazu flory i roślinności naszego kontynentu. W wyniku tej próby powstało opracowanie zwięzłe i przejrzyste, jednolite pod względem koncepcyjnym i zawierające interesujący materiał faktyczny, lecz równocześnie nie uwzględniające w dostatecznej mierze podstawowej literatury przedmiotu, zwłaszcza w odniesieniu do krajów położonych poza francuskim i niemieckim obszarem językowym.

Książka składa się z 17 rozdziałów. Z czterech rozdziałów wstępnych: pierwszy wyjaśnia potrzebę i przydatność badań geobotanicznych, drugi zawiera krótki rys warunków klimatycznych i glebowych opracowanego obszaru, trzeci charakteryzuje skład i genezę jego flory, a czwarty przedstawia podstawowe jednostki biogeograficznego podziału Europy. Z kolei omówione zostały azonalne typy europejskich zbiorowisk roślinnych. Właściwy trzon opracowania tworzą rozdziały, zawierające szczegółowe charakterystyki ośmiu biogeograficznych prowincji (*domaine*), na jakie autor podzielił nasz kontynent: borealnej, atlantyckiej, środkowoeuropejskiej – nemoralnej, sarmackiej, stepowej, termomeridionalnej, śródziemnomorskiej i alpejskiej. Rozdziały końcowe zajmują się wpływem człowieka na szatę roślinną, kondycją lasów europejskich, uprawami rolnymi oraz zagadnieniami ochrony przyrody i jej zasobów w Europie. Całości dopełnia bibliografia i krótki skorowidz rzeczowy.

Ogólne koncepcje książki P. Ozendy mieszczą się w ramach zachodnioeuropejskich i środkowoeuropejskich szkół geobotanicznych. Wśród ujęć szczegółowych znaleźć można sporo propozycji co najmniej dyskusyjnych. Autor widzi stosunki geobotaniczne Europy poprzez pryzmat najbliższych sobie jednostek regionalnych (prowincji alpejskiej, śródziemnomorskiej i atlantyckiej), a zagadnienia dotyczące odleglejszych regionów kontynentu (w tym także Europy środkowo-wschodniej) traktuje bardziej marginalnie. Stąd wzięły się zapewne takie kontrowersyjne ujęcia, jak przeprowadzenie granicy pomiędzy prowincją środkowoeuropejską – nemoralną i sarmacką przez środek terytorium Polski (p. 137) lub pominięcie podziału geobotanicznego Karpat wedle B. Pawłowskiego (p. 207). Zaważył na tym niewątpliwie także i ten fakt, że wiele danych zaczerpnął autor z drugiej ręki (np. z uproszczonych z natury rzeczy opracowań przewodnikowych dla międzynarodowych wycieczek geobotanicznych), a pominął tak ważne opracowania podstawowe, jak *Szata roślinna Polski* (1972) i jej angielska wersja (*Vegetation of Poland*, 1966).

Mimo tych rozbieżności z ogólnie u nas przyjmowanymi koncepcjami regionalnymi, książka P. Ozendy może być dla czytelnika polskiego użytecznym wprowadzeniem w zagadnienia geobotaniczne kontynentu europejskiego i przydatnym przewodnikiem po zachodnioeuropejskiej literaturze z tego zakresu.

Jan KORNAŚ

York, 1993. Ss. VIII + 268, 55 ryc., 16 tab., sztywna opr. Cena 220. – DM. ISBN 3–211–82448–0.

Zapylenie kwiatów roślin okrytozalążkowych nie zawsze odbywa się prostą drogą poprzez przeniesienie ziarna pyłku bezpośrednio z pylników na znamię słupka. Często zdarza się, że pyłek uwolniony z pylników gromadzi się przejściowo na innych niż znamię częściach kwiatu (np. na okwiecie, prątniczkach lub słupku poza obrębem znamion). Dopiero później zabierają go stąd odwiedzające kwiat zwierzęta, które w końcu składają go na znamieniu. Takie „wtórne podawanie pyłku” (*secondary pollen presentation*) znane jest u przedstawicieli co najmniej 25 rodzin *Angiospermae*; panuje ono niepodzielnie u złożonych (*Compositae*), dzwonkowatych (*Campanulaceae*) i lobeliowatych (*Lobeliaceae*), a dużą rolę odgrywa także u motylkowatych (*Papilionaceae*), srebrnikowatych (*Proteaceae*) i marzanowatych (*Rubiaceae*). Mimo swego rozpowszechnienia zjawisko to nie doczekało się dotąd wyczerpującego opracowania przeglądowego. Recenzowana książka wypełnia tę lukę. Rozpoczyna się ona od krótkiego wstępu, w którym omówione zostały: zakres i cel opracowania, źródła informacji (własne badania autora i cała literatura biologicznokwiatowa, łącznie z klasycznymi dziełami opisowymi z zeszłego stulecia), stosowana terminologia oraz ujednolicone skróty i symbole, używane konsekwentnie w całym tekście. Właściwą treść dzieła tworzą omówienia wszystkich znanych przypadków (*case histories*) zapylenia z wtórnym podawaniem pyłku. Zawierają one dokładne opisy budowy kwiatów i działających w nich mechanizmów, listy odnośnej literatury (dla każdego przypadku oddzielnie), a z reguły także bardzo dobre ryciny.

W książce zamieszczono również interesującą dyskusję generalną, w której znalazły omówienie m.in. takie zagadnienia jak znaczenie wtórnego podawania pyłku (dla jego oszczędności oraz dla zapobiegania samozapyleniu), żywotności pyłku przy wtórnym podawaniu, wykorzystywanie pyłku jako pożytku przez odwiedzające zwierzęta, substancje sklejące pyłek, związki pomiędzy wtórnym podawaniem pyłku a taksonomiczną przynależnością rośliny, odwołanie dotychczasowej ewolucji wtórnego podawania pyłku i rozważania na temat perspektyw dalszego rozwoju tego zjawiska. Całości dzieła dopełniają: krótkie streszczenie, obszerna generalna lista bibliograficzna, sugestie co do przyszłych badań i tabelaryczne zestawienie wszystkich znanych dotychczas przypadków wtórnego podawania pyłku oraz skorowidz nazw roślin.

YEO P. F. *Secondary pollen presentation. Form, function and evolution. (Plant Systematics and Evolution, Supplementum 6)*. Springer Verlag, Wien – New

Książka wydana jest niezwykle starannie, w estetycznej szacie zewnętrznej, do czego waleń przyczyniają się liczne i bardzo piękne ryciny. Stanowią one będzie na pewno przez wiele dziesiątków lat bogate i rzetelne źródło informacji dla wszystkich interesujących się zjawiskami zapyłania kwiatów u roślin okrytozalążkowych.

Jan KORNAŚ

Flora of North America north of Mexico. Ed. by Flora of North America Editorial Committee (Convening Editor: Nancy R. MORIN). Vol. 1. Introduction. Oxford University Press, New York – Oxford, 1993, ss. XXI + 372, ryc. 164, tab. 15. Cena 75 dol. USA. ISBN 0-19-505713-9.

Flora of North America north of Mexico. Ed. by Flora of North America Editorial Committee (Convening Editor: Nancy R. MORIN). Vol. 2. Pteridophytes and Gymnosperms. Oxford University Press, New York – Oxford, 1993, ss. XVI + 475, ok. 185 ryc., ok. 550 map zasięgowych. Cena 75 – dol. USA. ISBN 0-19-508242-7.

Ukazanie się dwóch pierwszych tomów wielkiej opisowej Flory Ameryki Północnej jest wydarzeniem, którego znaczenie trudno byłoby przecenić. Całość, zakrojona na 14 tomów, ma wyjść z druku do roku 2 000. Tom pierwszy ma charakter wprowadzający, ostatni obejmie skumulowaną bibliografię i skorowidze całości, a pozostałe zawierać będą opracowania systematyczne paprotników i nagozalążkowych (tom 2), okrytozalążkowych (tomy 3–12) oraz mszaków (tom 13). W dziele uwzględnione zostaną wszystkie gatunki (i podgatunki) rodzime lub trwałe zadomowione na obszarach rozciągających się na północ od granicy Meksyku z USA, łącznie z przybrzeżnymi wyspami i Grenlandią. Florę naczyniową tego ogromnego terytorium szacuje się na 18 000 gatunków (w tym 3 000 gatunków synantropijnych obcego pochodzenia)¹.

Projekt opracowania *Flory Ameryki Północnej* ma za sobą długą historię. Już w 1964 r. botanicy północnoamerykańscy, zainspirowani pracami nad *Flora Europaea*, rozważali podjęcie podobnego zadania na swym terytorium. Ostateczne ramy organizacyjne projektu stworzono w 1982 r.; od roku 1983 ulokowano centrum tych poczynań w Missouri Botanical Garden, St. Louis, MO., a niedługo potem uzyskano trwałe podstawy finansowe dla projektu dzięki dotacjom ze strony kilku sponsorów, przede wszystkim Pew

Charitable Trust (od 1988 r.) i National Science Foundation (od 1989 r.). W chwili obecnej „Flora Ameryki Północnej” dysponuje znakomicie zorganizowanym 24-osobowym zespołem redakcyjnym i liczącym kilkuset współpracowników zespołem autorskim. Dla celów wydawnictwa uruchomiono specjalny biuletyn informacyjny (*Flora of North America Newsletter*), ukazujący się mniej więcej co dwa miesiące od 1987 r. Równoległe z przygotowywaniem poszczególnych tomów do druku trwają prace nad budową trwałej, bardzo szeroko zakrojonej bazy danych, która ma objąć nie tylko cały zasób informacji przeznaczonej do publikacji, lecz także liczne dalsze dane uzupełniające. Bazę tę będzie się w sposób ciągły rozwijać i uzupełniać także i w przyszłości. Będzie ona dostępna dla wszystkich zainteresowanych jako dopełnienie opublikowanej wersji flory. Ranga takiego centrum informacyjnego będzie tym wyższa, że powstaje ono w powiązaniu z dwoma innymi wielkimi projektami florystycznymi realizowanymi w Missouri Botanical Garden: florą Ameryki Środkowej (*Flora Mesoamericana*) i angielskojęzyczną edycją flory Chin (*Flora of China*).

Wstępny tom *Flory Ameryki Północnej* zawiera założenia i historię projektu, charakterystykę warunków środowiskowych (rzeźby, klimatu i gleb) opracowywanego obszaru, zarys historii tamtejszej szaty roślinnej i klimatu od kredy po holocen, szkieł współczesnej roślinności kontynentu, jego charakterystykę fitogeograficzną oraz obszernie rozważania na temat wpływu człowieka na szatę roślinną i potrzebę jej ochrony. Osobne rozdziały poświęcono zagadnieniom systematycznym: pojęciom gatunku i rodzaju w rozumieniu autorów amerykańskich oraz podstawom klasyfikacji paprotników, nagozalążkowych i okrytozalążkowych. Tak skonstruowany tom tworzy samodzielną całość, stanowiącą bardzo instruktywne wprowadzenie w problematykę geobotaniczną kontynentu.

Tom drugi daje dobre wyobrażenie o charakterze opracowań taksonomicznych, stanowiących właściwą treść omawianego dzieła. Zawiera on klucze do oznaczania i opisy paprotników (438 gatunków) i nagozalążkowych (115 gatunków), przygotowane przez 55 autorów. Wszystkie opracowania opierają się na rewizji jednośnych materiałów zielnikowych, zgromadzonych w kolekcjach amerykańskich. Rewizje te wykonano przeważnie specjalnie dla omawianego dzieła; tylko w nielicznych przypadkach oparto się na rewizjach już publikowanych (zawsze najświeższej daty). Dla każdego z uwzględnionych gatunków podano obowiązującą nazwę łacińską (ze wskazaniem miejsca publikowania diagnozy), najważniejsze synonimy, nazwę angielską, opis morfologiczny, liczbę

¹ Jest to liczba stosunkowo niska, jeśli zważyć, że flora Europy liczy około 11500 gatunków roślin naczyniowych.

chromosomów, informację fenologiczną, określenie wymagań siedliskowych i dane zasięgowe (zasięg pionowy, wykaz stanów i prowincji, w których dany takson występuje wraz z krótkim rysem zasięgu ogólnego). Dla każdego uwzględnionego taksonu zamieszczono niewielką, lecz bardzo dobrze czytelną mapkę jego rozmieszczenia na opracowanym terytorium. Mniej więcej 1/3 wszystkich gatunków przedstawiono na znakomicie wykonanych rysunkach, obrazujących pokroje lub diagnostycznie ważne szczegóły budowy rośliny. Dla bardzo wielu taksonów dodano krytyczne uwagi i komentarze. W przypadku dobrze poznanych pod względem cytotaksonomicznym grup paprotników zamieszczono schematy ich pokrewieństw filogenetycznych i podano – tam gdzie to było możliwe – informacje o liczbie zarodników w zarodni i szczególnych mechanizmach rozmnażania (np. apomiksji). Uwzględniono również fakty samodzielnego występowania gametofitów poza obrębem zasięgu normalnych sporofitów (w rodzinach *Hymenophyllaceae* i *Vittariaceae*) i skonstruowano odpowiednie klucze, pozwalające na identyfikację takich gametofitów.

Oba omawiane tomy posiadają własne skowidze i wykazy bibliograficzne; oba też prezentują się znakomicie, zarówno co do treści, jak i szaty zewnętrznej. Wszystko wskazuje na to, że dzięki zbiorowemu wysiłkowi botaników amerykańskich powstaje dzieło, do którego stale będziemy sięgać po informacje, podobnie jak do *Flora Europaea*. Najbardziej nieocenione usługi oddawać będzie „Flora Ameryki Północnej” tym wszystkim, którzy pracują nad powiązaniami flor holarktycznych i ich historią lub też interesują się losami synantropijnych przybyszów pochodzenia północnoamerykańskiego w Europie i przybyszów europejskich w Ameryce.

Jan KORNAŚ

D'AMATO G., SPIEKSMAN Th. M., BONINI S. (red.), *Allergenic Pollen and Pollinosis in Europe*. Blackwell Scientific Publications, Oxford 1991, ss. 226, 181 ryc., 35 tab., 20 fot., opr. twarda, ISBN 0-632-03236-7.

W ciągu ostatnich kilkunastu lat na terenie Europy zaobserwowano wyraźny wzrost zachorowań na alergie wywoływane przez kontakt z ziarnami pyłku określonych gatunków roślin. Problem ten jest przedmiotem zainteresowania naukowców z różnych krajów, a efektem ich pracy jest między innymi omawiana tu książka. Jest ona poświęcona zagadnieniom aeropalinologicznym (fenologii kwitnienia oraz rozprzestrze-

niania się ziarn pyłku), alergenom pyłkowym oraz chorobom przez nie wywoływanym i odnosi się do obszaru Europy, tak silnie zróżnicowanego pod względem klimatycznym, geograficznym i florystycznym.

Książka powstała z inicjatywy Committee on Aerobiology of Allergenic Pollen and Mould Spores, działającego przy European Academy of Allergology and Clinical Immunology i jest wynikiem współpracy ponad siedemdziesięciu specjalistów z różnych dziedzin, między innymi aeropalinologów, mikrobiologów, klimatologów i lekarzy alergologów. Składa się ona z trzech części i zawiera w sumie czterdzieści dwa artykuły.

Część pierwsza, to siedem artykułów wprowadzających, które naświetlają różnorodne problemy dotyczące regionalnego zróżnicowania procesów kwitnienia, a więc zagrożeń alergenami pyłkowymi w Europie, metod pomiarów aeropalinologicznych, a także podają charakterystykę alergenów pyłkowych i podstawowe dane na temat morfologii najbardziej alergennych typów ziarn pyłku.

Na szczególną uwagę zasługują tu rozdziały przedstawiające kalendarze pyłkowe dla różnych obszarów Europy, z uwzględnieniem kilkunastu podstawowych gatunków roślin o alergennym pyłku (F. Th. M. Speksma) oraz mapy Europy ilustrujące kształtowanie się zjawisk pylenia tych gatunków w poszczególnych miesiącach (G. D'Amato). Natomiast rozdział na temat morfologii ziarn pyłku (C. A. Accorsi i in.) został zilustrowany atrakcyjnymi zdjęciami spod mikroskopu świetlnego i skaningowego.

Część druga zawiera dwanaście artykułów, które charakteryzują dane aeropalinologiczne, właściwości alergenne oraz dane kliniczne dotyczące podstawowych taksonów o pyłku stanowiącym zagrożenie dla alergików. Opracowano w ten sposób rodziny *Cupressaceae*, *Oleaceae*, *Fagaceae*, *Gramineae* i *Chenopodiaceae* oraz rodzaje *Alnus*, *Betula*, *Parietaria*, *Rumex*, *Artemisia*, *Ambrosia* i *Plantago*. Autorzy kolejnych referatów zwrócili szczególną uwagę na dynamikę pojawu pyłku określonych taksonów w poszczególnych okresach sezonu wegetacyjnego.

W trzeciej części książki zamieszczono 23 referaty, które naświetlają aktualną sytuację alergologiczną w większości krajów europejskich oraz na terenie byłego ZSRR. Do stworzenia tego fragmentu książki w dużej mierze przyczynili się lekarze alergolodzy oraz medyczne instytuty badawcze. Omówiono tu częstość i zakres występowania różnych chorób alergicznych, wywoływanych uczuleniem na pyłek, metody diagnozowania oraz proponowane sposoby leczenia. We

wszystkich referatach podkreślono olbrzymie znaczenie profilaktyki jako głównej metody ochrony przed alergią. Niektórzy z autorów zamieścili w swoich pracach mapy rozmieszczenia stacji monitorujących zawartość pyłku w powietrzu. Bogata szata graficzna książki w postaci zdjęć, diagramów, tabel i wykresów w znaczący sposób ułatwia merytoryczny odbiór treści i stanowi niewątpliwie dodatkową zaletę tego opracowania.

Przedstawiona praca jest interdyscyplinarna, stanowi efekt badań różnych dziedzin nauki. Zawarte w niej materiały dostarczają cennych informacji przede wszystkim dla botaników (zwłaszcza palinologów), alergologów i osób uczulonych na pyłek. Jest to pozycja szczególnie ważna nie tylko dlatego, że stanowi unikalne opracowanie w skali Europy, lecz także z tej przyczyny, że w ostatnim okresie (także w Polsce) wyraźnie wzrasta zainteresowanie profilaktyką pyłkowicy, która musi się opierać na regularnych badaniach aeropalinologicznych. W badania takie włącza się coraz szersze grono polskich palinologów.

Małgorzata GÓRA

KOZŁOWSKI T. T., KRAMER P. J., PALLARDY S. G. *The Physiological Ecology of Woody Plants*. Academic Press, San Diego, 1991, ss. 657. ISBN 0-12-424160-3

Książka ta jest prawdziwym podręcznikiem w pozytywnym znaczeniu tego słowa. Obejmuje szeroki zakres zagadnień, jest napisana zwięźle i przejrzysto, unika przeładowania szczegółami. Składa się z 13 rozdziałów (napisanych wspólnie przez autorów), krótkiego wstępu i równie krótkiego podsumowania, obszernej bibliografii (ok. 2300 pozycji) oraz indeksów: angielskich (czy raczej amerykańskich) nazw drzew, ich nazw łacińskich i indeksu tematycznego. Po każdym rozdziale umieszczony jest ponadto krótki wykaz piśmiennictwa odnoszącego się do tego rozdziału.

Informacje z zakresu biochemii zawarte są tutaj w formie bardzo skróconej, i wraz z odniesieniami do anatomii mieszczą się w pierwszych dwóch rozdziałach. Rozdział 3, poświęcony wzrostowi i rozwojowi drzewostanów, zawiera głównie treści ekologiczne, dotyczące przebiegu konkurencji między drzewami rosnącymi w zwarciu, produktywności drzewostanów, sukcesji zbiorowisk leśnych. Następne rozdziały dotyczą wpływu poszczególnych czynników na wzrost i rozwój drzew i drzewostanów. Wpływ promieniowania świetlnego omówiony jest w rozdziale 4; rozdział 5 poświęcony jest temperaturze. W rozdziale 6 przedstawiony jest problem żywienia mine-

ralnego roślin drzewiastych na tle zmienności warunków glebowych. Rozdział 7 jest obszerniejszy niż poprzednie i zajmuje się gospodarką wodną roślin drzewiastych, ze szczególnym uwzględnieniem wpływu niedoboru wody na ich fizjologię.

Rozdział 9 jest poświęcony wpływom zanieczyszczeń powietrza na rośliny drzewiaste; w cytowanym piśmiennictwie zauważalny jest tutaj udział prac autorów polskich. Oprócz oddziaływania poszczególnych substancji na aparat asymilacyjny drzew i krzewów są w tym rozdziale omówione także bardziej ogólne zagadnienia wpływu zanieczyszczeń powietrza na strukturę i funkcjonowanie ekosystemów leśnych, ze szczególnym uwzględnieniem roli „kwaśnych deszczów”. Wpływ dwutlenku węgla na rośliny drzewiaste jest omawiany w rozdziale 10; poświęcenie temu zagadnieniu osobnego rozdziału jest zapewne rezultatem powszechnego obecnie zaniepokojenia potencjalnymi skutkami „efektu cieplarnianego”.

W rozdziale 11 omówiony jest wpływ ognia; bezpośrednie oddziaływanie na drzewa i krzewy, pośredni wpływ na gospodarkę mineralną i stosunki wodne ekosystemów oraz na przebieg sukcesji. W rozdziale 12 omówiona jest rola wiatru. Końcowy, 13 rozdział, poświęcony jest praktykom hodowlanym stosowanym w leśnictwie, sadownictwie i w pielęgnowaniu zieleni ozdobnej.

Książka jest obficie ilustrowana wykresami, diagramami i rysunkami; fotografii jest mniej, ale są one na ogół dobrej jakości. Tabel i innych zestawień liczbowych jest sporo, ale nie odstraszą czytelnika ponieważ są zazwyczaj krótkie. Każdy rozdział podzielony jest na krótkie podrozdziały, których wyszczególnienie znajduje się na jego początku. Dla tych, którzy nie zamierzają czytać tej książki w całości, lecz będą w niej szukać odpowiedzi na konkretne pytania, ogromnym ułatwieniem jest szczegółowy indeks tematyczny.

W sumie jest to książka napisana w sposób bardzo przystępny, skierowana do szerokiej rzeszy czytelników. Być może filizjologom roślin wyda się zanedo uproszczona, ale głównymi jej adresatami są ekologowie oraz praktycy zajmujący się drzewami – leśnicy, sadownicy i specjaliści od zieleni ozdobnej. W warunkach polskich, gdzie rozdział między ekologią i filizjologią roślin jest głęboki i mocno utrwalony w tradycji, omawiane dzieło może mieć wartość nieocenioną dla specjalistów obu dziedzin. Szkoda, że dostęp do tej książki będą mieli zapewne tylko nieliczni spośród tych, którzy mogliby na jej lekturze skorzystać.

Jerzy SZWAGRZYK

PEARSALL, D. M. *Paleoethnobotany. A Handbook of Procedures*. Academic Press Inc. Harcourt Brace Jovanovich, Publishers. San Diego-New York-Boston-London-Sydney-Tokyo-Toronto. 1989. ss. XII + 470, ryc. i fot. 135, tab. 35. Cena 70.5 £. ISBN 0-12-548040-7.

Wydana w 1989 roku książka autorstwa Deborah M. Pearsall z Uniwersytetu Missouri jest pierwszym i, jak dotąd, jedynym podręcznikiem z zakresu metodyki badawczej archeoetnobotaniki, tego działu paleobotaniki który zajmuje się badaniem szczątków roślin, znajdujących w obiektach archeologicznych.

Pierwszy, krótki rozdział wprowadza do historii badań archeoetnobotanicznych, ponadto Autorka wyjaśnia nam cel z jakim napisała ten podręcznik; ma on służyć początkującym archeoetnobotanikom, pomóc im w rozwiązywaniu problemów, z jakimi się spotykają przystępując do tego typu badań.

Kolejny rozdział opisuje metody pozyskiwania makroszczątków roślinnych. Najważniejszą techniką w badaniach tego typu jest flotacja czyli płukanie materiału, toteż tej metodzie poświęcono najwięcej miejsca prezentując różnego typu urządzenia flotacyjne na licznych schematach i fotografiach.

Rozdział trzeci dotyczy makroszczątków roślin, poczynając od wzorów opisu materiału kopalnego na zamieszczonych przykładowo formularzach. Nieodłączne w codziennej pracy archeobotanika są kolekcje materiałów porównawczych obejmujące zbiory współczesnych owoców, nasion, drewnien, korzeni, zielonych części roślin itp. Autorka podaje czytelnikowi praktyczne wskazówki dotyczące tworzenia takich kolekcji i ich przechowywania. Bardzo ważnym momentem pracy archeobotanika jest oznaczanie makroszczątków roślin. Mogą to być owoce, nasiona, bulwy, korzenie, drewna, liście, źdźbła. Autorka omawia zarówno podstawowe metody identyfikacji szczątków jak też bardziej wyrafinowane techniki badawcze, np. zastosowanie mikroskopii elektronowej. W końcowej części rozdziału autorka opisuje metody prezentacji wyników, a przede wszystkim ich interpretacji.

Kolejne dwa rozdziały poświęcone są badaniom mikroszczątków roślinnych w archeoetnobotanice. Rozdział 4 omawia zastosowanie metody analizy pyłkowej w badaniach archeologicznych, natomiast rozdział 5 dotyczy specjalnej metody badawczej – analizy fitolitów i jej zastosowaniu w archeobotanice. Fitolity, czyli ciała krzemionkowe, występują w wielu roślin jednoliściennych, a szczególnie charakterystyczne i różnorodne są u traw. Fitolity są przede wszy-

stkim wykorzystywane w identyfikacji gatunków zbóż w materiale archeologicznym. W obu rozdziałach omówiono wyczerpująco zarówno metody pozyskiwania materiału w terenie jak i jego laboratoryjne opracowanie oraz prezentację i interpretację otrzymywanych wyników.

Ostatni rozdział pt. "Łączna interpretacja danych paleoetnobotanicznych" dotyczy problemów interpretacji wyników uzyskanych z analiz materiału subfossylnego przy pomocy równoczesnego zastosowania więcej niż jednej z opisanych wyżej metod na przykładzie kilku wybranych stanowisk archeologicznych z Ekwadoru, Meksyku i Panamy. Autorka wiele miejsca poświęca tu stopniu wiarygodności uzyskiwanych wyników wskazując również na ich słabe strony. Bardzo interesujące są także rozważania związane z odtwarzaniem środowiska życia prehistorycznych populacji ludzkich oraz sposobu ich odżywiania.

Recenzowana książka jest bardzo ważną pozycją w zakresie metodycznych podręczników w paleobotanice, tym bardziej, że należą one do rzadkości. Zainteresuje ona z pewnością nie tylko paleobotaników, czy archeoetnobotaników, ale także botaników, palinologów oraz archeologów.

Książka jest bogato ilustrowana, zarówno rysunkami, jak i fotografiami, napisana jest językiem zwięzłym i rzeczowym, łatwym do tłumaczenia na język polski. Tekst uzupełniają liczne wykresy i tabele. Bibliografia podana jest dla każdego rozdziału osobno, ponadto na końcu książki zamieszczono indeks rzeczowy.

Grzegorz WOROBIEC

FRÖBERG L. *The calcicolous lichens on the Great Alvar of Öland, Sweden*. Lunds Universitet, Institutionen för Systematisk Botanik, Lund 1989, ss. 109, tab. 7, ryc. 11, 25 fot. Bez numeru ISBN.

Alwary, wychodnie skał wapiennych powstałych w ordowiku, zawsze budziły duże emocje wśród botaników krajów nadbałtyckich, m.in. ze względu na nie-spotykane gdzie indziej współwystępowanie taksonów o różnym charakterze geograficznym, np. submediterrańskich i subarktycznych, które łączy tylko kalcyfilność. Największe i najbardziej znane alwary występują na wyspach szwedzkich (Olandia i Gotlandia) oraz estońskich (Saaremaa i Hiiumaa), a niewielkie powierzchniowo – również na terenach śródlądowych w Szwecji i Estonii.

Dystertacja doktorska Larsa Fröberga wykonana została na bazie materiału zebranego na Wielkim Alwarze (Great Alvar) na Olandii; wychodnie skał ordo-

wickich zajmują tutaj ok. 300 km² w południowej części wyspy. We wstępie, który zajmuje 25 stron (w tym 10 stron rycin, fotografii i tabel), autor w telegraficznym wręcz skrócie charakteryzuje badany teren, przedstawia formy życiowe porostów zebranych z alwaru, omawia występowanie porostów kalcyfilnych w różnych warunkach ekologicznych, a także zamieszcza uwagi lichenogeograficzne. Podejmuje również niezbyt udaną próbę opisu zbiorowisk porostów kalcyfilnych na Olandii na tle analogicznych fitocenoz znanych z innych części Europy; jest to jednak w omawianej pracy zagadnienie marginalne (a szkoda!) i nie obniża jej wartości. Zasadniczym elementem pracy jest część taksonomiczna. Autor zebrał na Wielkim Alwarze 109 gatunków, w tym jeden, *Lecanora perpruinosa* Fröberg, jest nowy dla nauki, a 7 – nowych dla Szwecji. Utworzono również dwie nowe kombinacje: *Aspicilia contorta* subsp. *hoffmanniana* Ekman & Fröberg [*A. hoffmannii* auct. non (Ach.) Flagey] i *Farnoldia hypocrita* (Massal.) Fröberg (*Lecidea hypocrita* Massal.). Przy każdym gatunku znajduje się charakterystyka morfologiczna i anatomiczna, dane o ekologii i rozmieszczeniu w Szwecji oraz o typie zasięgu w Europie, krótka dyskusja oraz wykaz stanowisk. Na szczególną uwagę zasługują próby uporządkowania taksonomii krytycznych taksonów: *Aspicilia contorta* s.l. i *Lecanora dispersa* s.l. W przypadku pierwszego, autor odwołuje się tutaj do jednej ze swoich wcześniejszych publikacji (S. Ekman & L. Fröberg, 1988. – *Int. J. Myc. Lich.* 3(2–3): 215–225), w której wysunięto bardzo interesujący i o dużym znaczeniu nie tylko naukowym wniosek o możliwości wymiany genetycznej między porostami; autorzy udowadniają, że znajdowane na alwarze formy przejściowe powstały w wyniku hybrydyzacji i introgresji w populacjach *Aspicilia contorta* i *A. hoffmannii*.

Bardzo dokładnie autor omawia szczególnie trudny rodzaj *Verrucaria*, zwłaszcza grupę *V. fuscella*. Przy każdym z gatunków znajduje się fotografia przedstawiająca czytelny przekrój przez peritecjum, co znakomicie ułatwia identyfikację taksonów.

Należałoby jeszcze zwrócić uwagę na dwa niewielkie rozdziały w części wstępnej pracy. Jeden traktuje o innych organizmach towarzyszących porostom na alwarze, głównie o parasymbiotycznych workowcach, cyanobakteriach i bezkręgowcach; L. Fröberg opublikował w tym roku, wspólnie ze szwajcarskimi malakologami, dwa artykuły o relacjach między porostami a ślimakami. Drugi rozdział poświęcony jest ochronie roślinności alwaru, a zwłaszcza zagrożeniom wynikającym z nadmiernego spaszania oraz wywołanych ekspansją jałowca na tereny, na

których zaprzestano wypasu owiec. To ostatnie zjawisko miałem możliwość obserwować na alwarach na Saaremaa, gdzie setki hektarów porzuconych pastwisk pokrywają zwarte zarośla *Juniperus communis*.

Badania autekologiczne i taksonomiczne nad kalcyfilnymi porostami naskalnymi mają istotne znaczenie m.in. dlatego, że w tej grupie znajduje się szereg taksonów hemerofilnych, które rozprzestrzeniły się bardzo szeroko na skalnych podłożach antropogenicznych, takich jak tynki, beton itp. Wyjaśnienie sposobu, dróg i tempa ich migracji oraz biologicznych podstaw hemerofilności wymaga dokładnych studiów na stanowiskach naturalnych. Praca Fröberg'a, analizowana w tym kontekście, nabiera nowego i szerszego znaczenia.

Wiesław FAŁTYNOWICZ

LUMBSCH H. T. *Die holarktischen vertreten der Flechtengattung Diploschistes (Thelotremaaceae)*. Journ. Hattori Bot. Lab. 66: 133–196 (June 1989). Tab. 2, 10 map, 19 fot.

W ciągu ostatnich kilkunastu lat nastąpił wręcz eksplozywny rozwój badań taksonomicznych w lichenologii. Efektem są dziesiątki opracowań monograficznych licznych rodzajów i rodzin, które bardzo istotnie zmieniły system lichenizowanych workowców. Drastyczne zmiany zaszły zwłaszcza w szeroko ujmowanej rodzinie *Lecideaceae*. Na tym tle rodzaj *Diploschistes* wydaje się być „oazą taksonomicznego spokoju”.

W recenzowanej monografii autor prezentuje 14 holarktycznych gatunków. W części wstępnej omawia dokładnie ich morfologię, anatomię i chemizm, a także, ogólnie, ekologię i rozmieszczenia. Uwagę zwraca fakt, że aż 9 gatunków jest kosmopolitami, a tylko dwa taksony ograniczają swoje zasięgi do jednego kontynentu. Ukłonem w kierunku modnych obecnie badań nad grzybami rosnącymi na plechach porostów jest krótki rozdział poświęcony pasożytom *Diploschistes*.

Część taksonomiczna rozpoczyna się krótkim opisem rodzaju i kluczem, który jest bardzo przejrzysty, chociaż w kilku punktach zmusza do przeprowadzenia analiz chemicznych i identyfikacji wtórnych metabolitów. To ostatnie stało się współcześnie standardem.

Wszystkie gatunki są wyczerpująco opisane, z bardzo rozbudowaną sinonimią, fotografiami, wykazem stanowisk i, większość, z mapami rozmieszczenia na świecie. Autor wprowadza dwie nowe kom-

binacje: *D. aeneus* (Müll. Arg.) Lumbsch i *D. promiens* (Müll. Arg.) Lumbsch.

Pracę uzupełnia wykaz jednostek taksonomicznych błędnie włączanych do omawianego rodzaju oraz zestawienie taksonów, głównie odmian i form, których okazów zielnikowych autor nie widział i nie mógł ustosunkować się do nich.

Recenzowana praca jest rzetelną monografią taksonomiczną, godną polecenia tym bardziej, że w Polsce występuje pięć gatunków z rodzaju *Diploschistes*.

Wiesław FAŁTYNOWICZ

PURVIS O. W., COPPINS B. J. & JAMES P. W. *Checklist of lichens of Great Britain and Ireland*. British Lichen Society, Bulletin No. 72 (Supplement), Summer 1993, London, ss. 75. ISSN 0300-4562.

Najnowsza wersja listy porostów Wielkiej Brytanii i Irlandii zawiera 1660 gatunków, w tym 1566 – obligatoryjnie lub fakultatywnie lichenizowanych. Ponadto uwzględniono 9 podgatunków, 40 odmian i 12 form. W porównaniu z listą sprzed 13 lat, podano prawie 200 gatunków więcej; jest to głównie wynik coraz dokładniejszej penetracji terenu przez brytyjskich lichenologów. Z kolei większa o 44 liczba rodzajów (267 obecnie, w porównaniu z 223 w 1980 r.) jest odzwierciedleniem postępu w badaniach taksonomicznych i rozbiecia bardzo „obszernych” rodzajów na wiele mniejszych; dotyczy to szczególnie *Lecidea*, *Bacidia* i *Lecanora*.

Lista jest bardzo zwięzła. Do absolutnego minimum autorzy ograniczyli synonimikę, odsyłając czytelników do bardziej obszernej poprzedniej wersji listy. Przy akceptowanych nazwach zamieszczono tylko datę ich publikacji.

Uzupełnieniem listy są cztery załączniki. Pierwszy, pesymistyczny, jest wykazem gatunków, które po 1900 roku nie zostały odnalezione w Wielkiej Brytanii oraz w Irlandii i które uznano za wymarłe. Jest to 50 taksonów, wśród których – wbrew powszechnej opinii, że makroporosty giną pierwsze – jest tylko 8 gatunków krzaczkowatych i listkowatych, m.in. *Cladonia stellaris*, *Nephroma helveticum*, *N. resupinatum* i *Stereocaulon tomentosum*. Drugi załącznik zawiera wykaz 88 taksonów, które najprawdopodobniej podano błędnie z Wysp Brytyjskich, a trzeci – to lista 23 gatunków, o które wzbogaciła się lichenoflora obu krajów w ciągu ostatniego roku, tj. od wydania w 1992 r. *The Lichen Flora of Great Britain and Ireland*. Czwarty załącznik przedstawia 5 nowych kombinacji.

Uwagę zwraca konsekwentne nie przyznawanie rangi gatunku taksonom chemicznym z grupy *Clado-*

nia chlorophaea oraz utrzymywanie jednego rodzaju *Parmelia* s.l.

Wiesław FAŁTYNOWICZ

MATZER M. & HAFELLNER J. *Eine Revision der lichenicolen Arten der Sammelgattung Rosellinia (Ascomycetes)*. Bibliotheca Lichenologica 37: 1–138. Verl. J. Cramer, Berlin-Stuttgart, 1990 r. 21 ryc., 26 fot. ISBN 3-443-58016-5.

Przez wiele lat niemała grupa grzybów nie znajdowała aprobaty w oczach naukowców; przez mykologów były ignorowane, a lichenolodzy traktowali je „po macoszemu”. Są to grzyby saprofityczne lub pasożytnicze, które żyją na plechach porostów. Jest ich dużo i prawdopodobnie liczne gatunki są szeroko rozpowszechnione, ale dopiero niedawno świat tych grzybów zaczęły odświeżać nowoczesne monografie taksonomiczne, których autorami byli Hawksworth i jego współpracownicy – Harris, Eriksson, Aptroot, Hafellner i in. Omawiana publikacja jest kolejną z tej dziedziny.

Autorzy dokonali rewizji taksonomicznej niewielkiej grupy gatunków żyjących na porostach (ok. 30), które włączane były wcześniej do rodzajów *Rosellinia* i *Adelococcus*. Efektem badań jest m.in. opisanie trzech nowych rodzajów: *Reconditella*, *Roselliniomyces* i *Roselliniopsis*, 9 nowych gatunków oraz 7 kombinacji. Wyjaśniono również pozycję taksonomiczną wyróżnionych rodzajów; wyjściowy rodzaj *Rosellinia* należy do *Xylariales*, *Adelococcus* – do *Verucariales*, a pozostałe – do *Sordariales*. Zamieszczono również klucze do rodzajów i gatunków. W ostatnim rozdziale autorzy wskazują na kilkanaście taksonów, których pozycja systematyczna dalej pozostaje niejasna; każdy z nich jest dosyć szczegółowo omówiony. Opisy gatunków wykonano bardzo przejrzysto. Wyśmienite są także rysunki i fotografie, chociaż te pierwsze są zdecydowanie za duże. Worek z zarodnikami o długości 17 cm niewątpliwie budzi respekt, ale nie wydaje się, by taki zabieg był konieczny.

Jak w większości monografii taksonomicznych, które ukazują się w serii *Bibliotheca Lichenologica* i poza nią, w omawianej pozycji zwraca uwagę całkowity brak materiału z Polski; w innych pracach często wykorzystywane są tylko okazy zielnikowe zbierane przez Niemców w XIX i na początku XX wieku na Śląsku bądź w Prusach. Niestety, jest to świadectwo bardzo małej aktywności polskich lichenologów w dziedzinie wymiany materiałów zielnikowych.

Wiesław FAŁTYNOWICZ

FARKAS E. E. & SIPMAN H. J.M. *Bibliography and checklist of foliicolous lichenized fungi up to 1992*. Tropical Bryology 7: 93–148. 1993 r.

Porosty rosnące na żywych liściach i organach liściopodobnych roślin występują głównie w strefie tropikalnej i podzwrotnikowej, chociaż kilka gatunków stwierdzono także w strefie umiarkowanej. Z Polski znany jest tylko jeden porost obligatoryjnie nalistny – *Fellhanera bouteillei*.

Porosty nalistne odkryto na początku XIX wieku, ale dopiero badania Müller-Argoviensis pod koniec ubiegłego stulecia (opisał ok. 100 gatunków) zwróciły uwagę lichenologów na tę grupę ekologiczną. Drugim punktem zwrotnym była monografia Santessona z 1952 r., w której autor podsumował, a przede wszystkim uporządkował informacje o porostach rosnących na liściach. O nieprawdopodobnym zamieszaniu w taksonomii tych organizmów świadczy fakt, że z opisanych do 1952 r. 997 gatunków z 176 rodzajów, Santesson uznał tylko 236 z 38 rodzajów; reszta została przesunięta do synonimów.

Omawiana praca jest kolejnym podsumowaniem stanu zbadania flory porostów nalistnych świata. Autorzy zamieszczają 324 publikacje dotyczące porostów rosnących na liściach, które ukazały się w latach 1952–1992 (wszystkie wydane wcześniej są zestawione w monografii Santessona). Lista obejmuje 482 gatunki. Przy każdym z nich podano autora nazwy wraz z pełnym cytatem bibliograficznym, a także odnośniki do ważniejszych pozycji literaturowych, w których znajduje się opis taksonu, klucz oraz ilustracje. Zamieszczono także uwagi o rozmieszczeniu geograficznym. Te dodatkowe informacje bardzo wzbogacają listę i czynią z niej przewodnik dla osób, które chciałyby zająć się oznaczaniem porostów nalistnych.

Uzupełnieniem pracy są dwa niedługie rozdziały wstępne. Jeden, to krótka historia badań nad porostami – epifitami liści. Zamieszczony w nim diagram przedstawia liczbę opisanych gatunków porostów nalistnych w poszczególnych dziesięcioleciach, począwszy od 1823 r. Wynika z niego, że większość gatunków opisano w trzech krótkich okresach: 1873–1892 (ponad 100; głównie przez Müller-Argoviensis), 1943–1952 (prawie 50, z czego 44 przez Santessona) i 1973–1992 (ok. 180; różni autorzy). Drugi rozdział jest streszczeniem wiedzy o tej grupie ekologicznej porostów. Jest on zdecydowanie za krótki; po jego przeczytaniu odczuwa się wyraźny niedosyt informacji.

W trakcie lektury pracy zwraca uwagę olbrzymi wkład światowej sławy czeskiego lichenologa Anto-

nina Vězdy w dzieło poznania porostów nalistnych. Jest on autorem bądź współautorem 39 publikacji zawartych w bibliografii (12%) oraz aż 159 nazw gatunkowych (33% znanych współcześnie gatunków z tej grupy ekologicznej).

Wiesław FAŁTYNOWICZ

NADCHODZĄCE SPOTKANIA FORTHCOMING MEETINGS

- SUCROSE METABOLISM, 8–13 May 1995, Fundación para Investigaciones Biológicas Aplicadas, Mar del Plata, Argentyna.

Informacja: Dr Horacio Pontis *lub* Graciela Salerno
Fundación para Investigaciones
Biológicas Aplicadas
Casilla de CORREOS 1348
7600 Mar del Plata, Argentina
Tel. +54 23 74 8257
Fax: +54 23 74 3357

- PALEOBOTANY / COAL SCIENCE SYMPOSIUM, 28 May – 1 June 1995, University College of Cape Breton, Sydney, Nova Scotia, Kanada.

Informacja: Dr Erwin L. Zodrow
University College of Cape Breton
P. O. Box 5300
Sydney
Nova Scotia
Canada B1P 6L2
Fax: +902/562–0119

- VII EXPEDITION OF OPTIMA ITINERA MEDITERRANEA. EXPEDITION TO PELOPONNISOS, GRECE, 28 May–17 JUNE 1995, Botanical Institute, Department of Biology, University of Patras, Patras, Grecja.

Informacja: Prof. dr. G. Kamari
Botanical Institute
Department of Biology
University of Patras
GR-265 00 Patras
Greece
Tel. +30 61 99 72 76 lub +30 61 99 76 41
Fax: +30 61 99 72 75

- **MANAGING THE MODERN HERBARIA**, 5–6 June 1995, Royal Ontario Museum, Toronto, Ontario, Kanada.

Informacja: Deborah Metsger
Department of Botany
Royal Ontario Museum
100 Queen's Park Crescent
Toronto
Ontario, Canada M5S 2C6

- **THE SIXTH INTERNATIONAL CONFERENCE "PRESERVATION OF OUR WORLD IN THE WAKE OF CHANGE"**, 25–29 June 1995, Jerusalem, Izrael.

Informacja: ORTRA Ltd.
P. O. Box 50432
Tel Aviv 61500,
Izrael

- **50 ZJAZD POLSKIEGO TOWARZYSTWA BOTANICZNEGO**, 26 czerwiec – 1 lipiec 1995, Kraków.

Informacja: Dr Anna Drozdowicz
Instytut Botaniki
Uniwersytetu Jagiellońskiego
Ul. Kopernika 27
31–501 Kraków
Tel. 21–02–77 wewn. 16

- **27TH INTERNATIONAL NUMERICAL TAXONOMY CONFERENCE**, 8–12 July 1995, McGill University, Montreal, Kanada.

Informacja: Dr François-Joseph Lapointe
Département des Sciences Biologiques
Université de Montréal
C. P. 6128, Succursale Centre-Ville
Montreal
Quebec, H3C 3J7, Canada
Tel. +514/343–7999
Fax: +514/343–2253
Email: lapointf@ere.umontreal.ca

- **THIRD INTERNATIONAL FLORA MALESIA-NA SYMPOSIUM**, 10–14 July 1995, Royal Botanic Gardens, Kew, Anglia.

Informacja: Robert Johns
The Herbarium
Royal Botanic Gardens

Kew, Richmond
Surrey TW9 3AE, England
Fax: [44] 81/ 332–5278

- **PTERIDOPHYTE SYMPOSIUM '95**, 17–21 July 1995, Royal Botanic Gardens, Kew, Anglia.

Informacja: Dr Robert Johns
The Herbarium
Royal Botanic Gardens
Kew, Richmond.
Surrey TW9 3AE, England
Fax: [44] 81/ 332–5278

- **ERIC HOLTUM (1895–1990) MEMORIAL PTERIDOPHYTE SYMPOSIUM**, 17–21 July 1995, Royal Botanic Gardens, Kew, Anglia.

Informacja: Robert Johns
The Herbarium
Royal Botanic Gardens
Kew, Richmond
Surrey TW9 3AE, England
Fax: [44] 81/ 332–5278

- **INTERNATIONAL ORGANIZATION OF PLANT BIOSYSTEMATISTS SIXTH INTERNATIONAL SYMPOSIUM „VARIATION AND EVOLUTION IN ARCTIC AND ALPINE PLANTS"**, 29 July – 2 August 1995, Tromsø University, Tromsø, Norwegia.

Informacja: VI IOPB-Symposium
The Bergius Foundation
P. O. Box 50017
S-104 05 Stockholm, Sweden
Fax: +46 8 612 9005

- **SECOND INTERNATIONAL CONFERENCE ON SERPENTINE ECOLOGY**, 31 July – 5 August 1995, Nouméa, Nowa Kaledonia.

Informacja: „Serpentine Conference"
Centre TOM de Nouméa
Attn. Mme. J. Thomas
B. P. A5, Nouméa Cedex
New Caledonia
Tel: [687] 26 10 00
Fax: [687] 26 43 26
Telex: 3193 NM ORSTOM

- **APROMIXSIS & TAXONOMY WORKSHOP**, 8–11 August 1995, Institute of Botany, Academy of Sciences, Pruhonice near Prague, Czechy

Informacja: APROMIXSIS & TAXONOMY

Organizing Committee
Jan Krischner & Jan Stepanek
Institute of Botany
Academy of Sciences
CZ-252 43 Pruhonice 1
Czech Republic
Tel. +42 2 6436529
Fax: +42 2 6436529
Email: KIRSCHN@csearn.BITNET

- 7th EUROPEAN ECOLOGICAL CONGRESS – ECOLOGICAL PROCESSES: CURRENT STATUS AND PERSPECTIVES, 20–25 August 1995, Budapest, Węgry.

Informacja: Dr Laszló Gallé

Department of Ecology
JATE University
Szeged, Pf. 659
H-6701 Hungary
Tel./Fax: +36 62 310319

- XII CONGRESS OF EUROPEAN MYCOLOGISTS, 3–7 September 1995, Netherlands Mycological Society, Wageningen Agricultural University, Wageningen, Holandia

Informacja: Dr Thomas W. Kuyper

Biological Station
Kampsweg 27
9418 PD Wijster
The Netherlands
Tel. +31 5936 2441
Fax: +31 5936 2786

- 12TH CHROMOSOME CONFERENCE, 4–8 September 1995, Universidad Complutense, Madrid, Hiszpania.

Informacja: Dr. M. J. Puertas

Departamento de Genética
Facultad de Biología
Universidad Complutense
28040 Madrid, Spain

- SECOND INTERNATIONAL RUBIACEAE CONFERENCE, 12–14 September 1995, National Botanic Garden of Belgium, Meise (Brussels), Belgia.

Informacja: Prof. Dr. E. Robbrecht

Second International Rubiaceae Conference
National Botanic Garden

Domein van Bouchout
B-1860 Meise, Belgium
Tel. +32 2 269 39 05
Fax: +32 2 270 15 67

- HARNESSING APOMIXIS CONFERENCE, 25–27 September 1995, College Station Hilton Hotel & Conference Center, college Station, Texas, USA.

Informacja: Dr. David M. Stelly

Department of Soil and Crop Sciences
Texas A & M University
College Station
Texas 77843-2474, USA
Tel. [+409]-845-2745
Fax: [+409]-862-4733
Email: monosom@rigel.tamu.edu

- COLLOQUIUM „BIOGÉOGRAPHIE DE MADAGASCAR”, 26–28 September 1995, Société Biogéographie, Paris, Francia.

Informacja: Dr. Wilson Loureno

Société Biogéographie
57, rue Cuvier
F-75005 Paris, France

- I KRAJOWA KONFERENCJA ZASTOSOWAŃ MATEMATYKI W BIOLOGII I MEDYCYNIE, 26–29 wrzesień 1995, Katedra Elektroniki Akademii Górniczo-Hutniczej oraz Collegium Medicum i Instytut Biologii Środowiskowej Uniwersytetu Jagiellońskiego, Zakopane.

Informacja: Katedra Elektroniki

Akademia Górniczo-Hutnicza
Ul. Czarnowiejska 78
30-054 Kraków

Przewodniczący: Prof dr hab. inż. Mariusz Ziółko

Sekretarz: Mgr inż. Przemysław Sypka

Tel. (12) 33 23 98

- VIII PTIMA MEETING, 25 September-01 October 1995, Departamento de Biología Vegetal y Ecología, Sevilla, Hiszpania.

Informacja: Dr.. A. Mejias

Departamento de Biología Vegetal y Ecología
Facultad de Biología
Avda. Reina Mercedes, s/n.
41012 Sevilla, SPAIN
Fax: +34 9 5 4557059

- 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON THE CONSERVATION AND MANAGEMENT OF LAKES, Kasumigaura '95, 23–27 October 1995, Japan.

Informacja: Lake Kasumigaura

Water Pollution Control Division
Department of Civil Life and Environment
Ibaraki Prefectural Government
1–5–38 Sannomaru, Mito
Ibaraki 310, Japan
Tel. +81–292–24–6905
Fax: +81–292–33–2351

- FIFTH QUADRENNIAL CONFERENCE, INTERNATIONAL ORGANIZATION OF PALEOBOTANY (I. O. P. C. V – 1996), 30 June – 5 July, 1996, Santa Barbara, California, USA.

Informacja: IOPC – V

Attn. Sally J. Vito
Campus Conference Services
Santa Rosa Hall
University of California at Santa Barbara
Santa Barbara
CA 93106–6120, USA
Fax: +805–893–7287
Email: hr03vito@ucsbvm.ucsb.edu

- FIFTH INTERNATIONAL CONGRESS OF SYSTEMATIC AND EVOLUTIONARY BIOLOGY, 17–24 August 1996, Education Centre, Budapest, Węgry.

Informacja: IBUSZ Congress Dept.

RCS: 551–003–096 ICSEB V.
H–1053 Budapest
Ferenciek tere 2.
Hungary
Tel. (36–1) 118–3362 & (36–1) 117–5717
Fax: (36–1) 118–9161

- 100 YEARS HERBARIUM HAUSSKNECHT – JE. SYMPOSIUM ON BOTANICAL SYSTEMATICS AND PLANT GEOGRAPHY, 08–12 October 1996, Friedrich – Schiller – Universität, Jena, Niemcy.

Informacja: Prof. dr. S. Jost Casper
Institute of Systematic Botany

Friedrich – Schiller – University
Philosophenweg 16
D–07743 Jena, Germany
Tel. 03641/630853
Fax: 03641/631080

- XIII CONGRESS OF THE INTERNATIONAL UNION OF PREHISTORIC AND PROTOHISTORIC SCIENCES, 8–14 September 1996, Forlì, Włochy.

Informacja: Alla Segreteria del

XIII Congresso I. S. P. P.
Casa Saffi
Via S. Marchesi, 12
I–47100 Forlì, Italy

- 1966 COMMEMORATIVE CONFERENCE „THE SCIENTIFIC SAVANT IN NINETEENTH CENTURY AUSTRALIA” & „BEYOND THE FLO-RAS”, 22–24 & 26–28 September 1996, Royal Botanic Gardens, Melbourne, Australia.

Informacja: 1996 Commemorative

Conference Committee
Royal Botanic Gardens
Birdwood Avenue
South Yarra Vic. 3141, Australia
Tel. +613 655 2300
Email: Entwisle@botany.unimelb.edu.au

- CHINESE BOTANY OF THE NEXT CENTURY – SYSTEMATICS, PHYTOGEOGRAPHY, AND RELATED FIELDS, August or September 1996, Kunming, Chiny.

Informacja: Prof. dr Wu Su-Gong

Kunming Institute of Botany
Academy of Sciences of China
Heilongtan
Kunming
Yunnan 650204, P. R. China
Tel. [86] 871/5150660
Fax: [86] 871/5150227

- XVI INTERNATIONAL BOTANICAL CONGRESS (IBC), 1999, St. Louis, MO, USA.

Opracował: Jan J. WÓJCICKI

Konferencja

**PRZYRODA
TATRZAŃSKIEGO PARKU
NARODOWEGO
A CZŁOWIEK
STAN I PERSPEKTYWY
BADAŃ TATRZAŃSKICH**

Zakopane,
6—9 październik 1995

Organizatorzy:

**Tatrzański Park Narodowy
Polskie Towarzystwo
Przyjaciół Nauk o Ziemi
Oddział Krakowski**

**Krakowski Oddział
PTPN o Z
30-071 Kraków
ul. Gramatyka 8a
tel.: 37 00 11, 37 00 44 w. 73
fax.: 22 21 15**

6th International Conference on the Conservation and Management of Lakes Kasumigaura'95

Harmonizing Human Life with Lakes

**Toward the Sustainable
Use of Lakes and Reservoirs**

●
Second Announcement

Conference Information / Call for Participants and Papers

●
Dates : October 23(Mon.)~27(Fri.), 1995 (5 Days)
Venues : University Hall, University of Tsukuba, and Tsuchiura Citizens' Hall